

ΑΓΙΟΣ ΛΟΥΚΑΣ ΣΥΜΦΕΡΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΤΑΞΙΔΕΥΟΝΤΑΣ ΜΕΣΑ ΣΤΟΝ ΠΟΝΟ

ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΑΡΧΙΜ. ΕΦΡΑΙΜ Γ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ

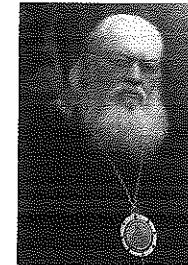
Ἐν πλῷ

ΤΑΞΙΔΕΥΟΝΤΑΣ ΜΕΣΑ ΣΤΟΝ ΠΟΝΟ

ΑΓΙΟΣ ΛΟΥΚΑΣ ΣΥΜΦΕΡΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΤΑΞΙΔΕΥΟΝΤΑΣ
ΜΕΣΑ ΣΤΟΝ ΠΟΝΟ

ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ



ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ:
Άρχιμ. Έφραίμ Γ. Τριανταφυλλόπουλος

Ἐν πλῷ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

© Έκδόσεις **Έν πλω**
Κολοκοτρώνη 49, Αθήνα 105 60
Τηλ.: 210 3226343 – Fax: 210 3221238
e-mail: info@enploeditions.gr
www.enploeditions.gr
www.facebook.com/enploeditions.gr

Διόρθωση δοκιμών: Σοφία Μπουγά

Α' έκδοση: Ιούλιος 2021

ISBN: 978-960-619-092-6

Πρόλογος στήν έλληνική έκδοση
† Μητρ. Σισανίου και Σιατίστης κυροῦ Παύλου
~9~

Εισαγωγή
~13~

Η νεότητά μου
~29~

Καλλιτεχνικές σπουδές
~31~

Ιατρικές σπουδές
~37~

Γάμος και πρώτα έπαγγελματικά βήματα
~41~

Άγροτικός γιατρός
~43~

Ο θάνατος της Άννας
~57~

Τερωσύνη
~61~

Ἐπίσκοπος
~69~

Ἡ πρώτη μου ἔξορία
~81~

Πρίν ἀπό τή δεύτερη ἔξορία
~109~

Ἡ ἔξορία στό Ἀρχαγγέλου
~123~

Ἡ τρίτη σύλληψη
~139~

Ἐπιλογικό σημείωμα
~149~

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

«Ταξιδεύοντας μέσα στόν πόνο» είναι ό τίτλος τῆς αὐτοβιογραφίας τοῦ Ἅγιου Λουκᾶ Ἀρχιεπισκόπου Συμφερουπόλεως, ό όποιος σέ πολύ λίγο διάστημα ἔγινε εὐρύτατα γνωστός στόν εύσεβη λαό μας, διαπήθηκε πολύ καί τιμᾶται πλέον εὐρύτατα, ἐνώ διαρκῶς μνημονεύονται καί νέα θαύματα τοῦ Ἅγιου καί παρεμβάσεις του στή ζωή ὅσων τόν ἐπικαλοῦνται, ἀλλά καί ἄλλων οἱ ὅποιοι τόν ἀγνοοῦν.

Ο Ἅγιος καταγράφει τήν πορεία του ἡ ὅποια είναι πορεία μέσα ἀπό ἕνα κοπάδι λύκων πού προσπαθοῦν νά τόν κατασπαράξουν, ἀλλά κάθε φορά ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ «διασκεδάζει βιολάς ἐθνῶν». Ετσι ἡ πορεία του ἦταν πραγματικά μιά πορεία μέσα στόν πόνο καί τήν ἴδια στιγμή μιά συγκλονιστική ἐμπειρία τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ. Διά τούτο αὐτός ὁ πόνος καί οἱ δοκιμασίες δέν ἔκαμψαν τό φρόνημα τοῦ Ἅγιου, ἀλλά τόν χαλύβδωσαν καί καλλιέργησαν μέσα στήν φυχή του μιά ρωμαλέα πίστη, μιά ἀπόλυτη δηλαδή ἐμπιστοσύνη στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ.

Την παγόρευσε τήν αὐτοβιογραφία του στή γραμματέα του κατά τό ἔτος 1958, τρία χρόνια πρίν ἀπό τήν κοίμησή του, γιατί ὁ ἴδιος ἦταν τυφλός. Διαβάζοντας κανείς αὐτή τήν καταγραφή τῶν

γεγονότων τῆς ζωῆς καί τόν τρόπο μέ τόν δποῖο κάθε φορά ἀντιμετώπιζε τίς δυσκολίες καί τούς πειρασμούς, βλέπει ἐναν ἄνθρωπο πού βίωσε τή λειτουργική προτροπή «πᾶσαν τήν ζωήν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα».

‘Ο Ἀγιος Λουκᾶς δέν ἀνήκει σέ κάποια μακρινή ἔποχη. Εἶναι δικός μας Ἀγιος, δικός τῶν ἡμερῶν μας. Η ζωή του εἶναι καί μία καταγραφή τῆς σύγχρονης ἱστορίας καί τῆς ταυτότητας καθεστώτων πού κάποτε θεωρήθηκαν καί προβλήθηκαν σάν πρότυπα καί τά δποία ὅμως, ἐπειδή ἦταν «ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων», ὑπῆρξαν βαθύτατα ἀντιανθρώπινα καί γι’ αὐτό καί κατέρρευσαν.

Εἶναι ἐκπληκτικό νά βλέπει κανείς τήν ἀντίδραση σ’ ἔνα πρωτοπόρο ἐπιστήμονακαί τίς ταλαιπωρίες τίς δποίες ὑπέστη μόνο καί μόνο γιατί ἦταν χριστιανός καί ἐπίσκοπος. Στό τέλος ὅμως ἡ νίκη εἶναι τοῦ Θεοῦ καί, δταν ἡ νίκη εἶναι τοῦ Θεοῦ, εἶναι καί τοῦ ἀνθρώπου. ‘Ο Ἀγιος Λουκᾶς χάρις στήν ἐλευθερίᾳ μέ τήν δποία τόν ἐλευθέρωσε δ Χριστός στάθηκε ἀτρόμητος καί ἐλεύθερος ἀπέναντι σέ κάθε ἀπειλή καί κατέδειξε πῶς μπορεῖ δ κάθε ἀνθρωπος νά παραμένει ἐλεύθερος καί δυνατός ἀπέναντι σέ δποιοδήποτε καθεστώς δουλείας. Τό παράδειγμά του εἶναι πολύ σημαντικό σέ μιά ἐποχή πού ἐπιχειρεῖται ἡ πνευματική ὑποδούλωση καί δ ἐξανδραποδισμός τοῦ ἀνθρώπου. Ή ἐπιβλητική παρουσία του, δπως φανερώνεται μέσα ἀπό κάποιες εἰκόνες του, μοιάζει νά λέγει πρός δλους

μας: «Τῆ ἐλευθερίᾳ δ Χριστός ἡμᾶς ἡλευθέρωσε στήκετε».

Τή μετάφραση τοῦ ἀνωτέρω βιβλίου ἐπιμελήθηκε μέ διάθεση προσευχητική δ Πανοσολ. Ἀρχιμ. π. Ἐφραίμ Τριανταφυλλόπουλος, Πρωτοσύγκελος τῆς Ιερᾶς μας Μητροπόλεως.

Θερμή ἀνεβαίνει ἡ ἴκεσία μου πρός τόν Ὅσιο Λουκᾶ πλησίον τοῦ θρόνου τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ εύρισκόμενον νά εύχεται ὑπέρ τῆς Ἐκκλησίας διάνά δίδουμε στούς δύσκολους χρόνους δλοι μας, κλῆρος καί λαός, μέ δύναμη καί παρρησία τή μαρτυρία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ ὅπως τήν ἔδωσε ἐκεῖνος.

† Ο ΣΙΣΑΝΙΟΥ ΚΑΙ ΣΙΑΤΙΣΤΗΣ ΠΑΥΛΟΣ



‘Ο Άγιος ἀφηγούμενος τῇ ζωῇ του στή γραμματέα του

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Ἡ νύχτα θά είναι πολύ μεγάλη καὶ πολύ σκοτεινή», δήλωνε ὁ πατριάρχης τῆς ρωσικῆς ὁρθόδοξης Ἑκκλησίας Τύχων, τό 1925, λίγο πρό τοῦ θανάτου του. Προφητικός ὁ λόγος. Ἡ σκοτεινή βασιλεία τῆς ἄθεης «κουμμουνιστικῆς» ἔξουσίας ἐπρόκειτο πράγματι νά είναι ὅχι μόνο μακριά σέ διάρκεια, ἀλλά τρομερή σέ φρίκη, σέ ἀδικία, σέ παραλογισμό καὶ σέ πόνο. Νύχτα αἴματος καὶ δακρύων.

Ἡ ιστορία τῆς ὁρθόδοξης Ἑκκλησίας ὑπό τό σοβιετικό καθεστώς είναι ιστορία ἐνός Γολγοθᾶ. Οὐδέποτε ιστορικά οἱ χριστιανοί γνώρισαν τέτοιο διωγμό: 400 ἐπίσκοποι ἐκδιώχθηκαν, ἀπό τούς δποίους οἱ 250 ἐκτελέστηκαν, 500.000 κληρικοί φυλακίστηκαν ἢ ἐξορίστηκαν, ἀπό τούς δποίους οἱ 200.000 ἐκτελέστηκαν, 40.000 περίπου ἐκκλησίες καταστράφηκαν. Στά τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ '30, λίγο περισσότερες ἀπό 1.000 ἐκκλησίες ἀπογράφηκαν στήν ΕΣΣΔ –ἀπό τίς δποίες καμιά ἑκατοστή λειτουργοῦσαν πραγματικά–ἔναντι 55.000 πρίν ἀπό τήν ἐπανάσταση τῶν μπολσεβίκων. Ωστόσο ἡ ρωσική ὁρθόδοξη Ἑκκλησία ἐπέζησε, ἀποκαλύπτοντας τήν πλάνη τοῦ μαρξιστικοῦ ὁράματος καὶ διαψεύδοντας τήν θεωρία τοῦ ιστορικοῦ ὑλισμοῦ ὡς πρός τήν θρησκεία. Ἀντί νά ὑποκύψει

στίς δλέθριες έπιθέσεις τοῦ στρατευμένου ἀθεϊσμοῦ, ἡ πίστη διατηρήθηκε καὶ μεταδόθηκε, πέρα ἀπό κάθε προσδοκία. Σάν ἀσβεστη φλόγα μέσα στὸν πάγο καὶ τὸ ἀτσάλι. Ἀληθινό θαῦμα, κατέστη δυνατό ἔξαιτίας τῆς προσευχῆς, τῆς ἐγκαρτέρησης καὶ τοῦ θάρρους χιλιάδων μαρτύρων τοῦ Χριστοῦ, λαϊκῶν καὶ κληρικῶν, δμολογητῶν καὶ πνευματικῶν πατέρων¹.

Ἄλλοι πέθαναν στίς φυλακές καὶ τὰ στρατόπεδα, ἄλλοι ξέφυγαν τὸ μαρτύριο, ὅλοι δμως συνετέλεσαν νά παραμείνουν ζωντανές ἡ πίστη καὶ ἡ δρθόδοξη παράδοση, νά καλλιεργηθοῦν μέ αὐθεντικότητα τὸ χριστιανικό πνεῦμα καὶ ἡ εὐαγγελική στάση ζωῆς, σπέρνοντας στή ρωσική γῇ τούς σπόρους τῆς σημερινῆς ἀνθησης². |

Εἶναι δλοφάνερο πώς ὁ Σεβασμιώτατος Λουκᾶς Συμφερουπόλεως –Βαλεντίν Φελίξοβιτς Βόινο-Γιασενέτσκι³ (1877-1961), ἀποτελεῖ ἔναν ἀπό αὐτούς πού ἔδωσαν μαρτυρία τοῦ Φωτός μέσα στό σκότος καὶ πού ἡ μνήμη καὶ ἡ πνευματική κληρονομιά του παραμένουν πηγή ἔμπνευσης για τίς σύγχρονες γενιές. Μιά μορφή στήν κυριολεξία ἔξαιρετική ὅπως τήν ἀποκαλύπτει τό Ταξι-

¹ Βλ. Irène Semenoff-Tian-Chansky, *Témoins de la Lumière. Six prêtres de l'époque Soviétique*, Paris, Éd. du Cerf-Le sel de la Terre, 1999.

² Βλ. Irène Semenoff-Tian-Chansky, *Printemps de la foi en Russie*, Paris, Saint-Paul, 2000.

³ Επαναγραφή τοῦ πολωνικῆς καταγωγῆς δύναματός του. Η ρωσική ἐπαναμεταγραφή δίνει Βόινο Γιασενέτσκι.

δεύοντας μέσα στὸν πόνο. Δύσκολο, πράγματι, νά σκεφτεῖ κανείς προσωπικότητα περισσότερο μοναδική καὶ παράδοξη, κι ἐπίσης πιό ἀνένταχτη, διότι πάντοτε βρισκόταν πέρα ἀπό τίς προκαταλήψεις μας καὶ τούς ἔκκλησιαστικούς τύπους καὶ τίς συμβατικότητες.

Ἀνακηρύχτηκε τοπικός ἄγιος τῆς ἐπισκοπῆς τῆς Κριμαίας τό 1995 καὶ τῆς ρωσικῆς ἐν γένει Ἐκκλησίας τόν Αὕγουστο τοῦ 2000. Σημαδεύτηκε πνευματικά ἀπό τή βαθιά εὐλάβεια καὶ τήν καθαρότητα τῆς ψυχῆς τοῦ πατέρα του, καθολικοῦ πολωνικῆς καταγωγῆς. Γόνος ἀριστοκρατικῆς οἰκογένειας, μέ ἔλξη πρός τή ζωγραφική καὶ προορισμένος γιά καλλιτεχνική καριέρα, θέλησε νά γίνει ἀγροτικός γιατρός καὶ γιατρός τῶν φτωχῶν. Ἄφοῦ ἔχασε τή σύζυγό του, χειροτονεῖται κληρικός, ἐνῶ μάλιστα μία ἀλλή γυναίκα ἥρθε νά ζήσει κάτω ἀπό τή στέγη του γιά ν' ἀσχοληθεῖ μέ τά τέσσερα παιδιά του. Γενόμενος ἐπίσκοπος, συνεχίζει ν' ἀσκεῖ ὅχι μόνο τή χειρουργική, ἀλλά καὶ τήν παθολογική ἀνατομία, τήν ἐργασία πάνω σέ πτώματα. Ἀναγορευθείς σέ ἀρχιεπίσκοπο, ἔλαβε τό 1946 τό βραβεῖο Στάλιν πρώτης κατηγορίας –20.000 ρούβλια— γιά τό ἔργο του Χειρουργική πυαδῶν τραυμάτων πού μπόρεσε νά γράψει στά ἔντεκα χρόνια ἔξορίας καὶ στρατοπέδων.

Τό Ταξιδεύοντας μέσα στὸν πόνο εἶναι ἡ αὐτοβιογραφία του Σεβασμιώτατου Λουκᾶ τήν ἐποχή τοῦ μεγάλου σοβιετικοῦ διωγμοῦ. Τήν ύπαγόρευ-

σε στή γραμματέα του στό τέλος τῆς ζωής του, ένω είχε τελείως τυφλωθεῖ, τό 1955, ἐκεῖνος πού εἶχε γιατρέψει τόσους ἀσθενεῖς στά μάτια. Τό κείμενο πρωτοεκδόθηκε –σέ ἀτελῆ μορφή καί μέ ἐπαναλήψεις– στή Γερμανία τό 1978, στό τρίτο τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ *Nautzeztar* ἐπαναδημοσιεύτηκε –σέ τελική μορφή– στή Μόσχα τό 1998 ἀπό τήν ἀδελφότητα ἄγιος ὸγνάτιος Μπριαντσιανίνωφ. Μ' ἔνα ὑφρος ἀπλό καί λιτό, δ συγγραφέας φανερώνει ἐδῶ τίς «ἐνδότερες ἀναμνήσεις» του, ἀναμειγνύοντας μέ διαρκῆ ἐπιδεξιότητα τήν ἱστορία μέ τό παρασκήνιο, τίς σημαντικές ἱστορικές ἰδιαιτερότητες μέ τόν στοχασμό, τό ἀτομικό μέ τό συλλογικό, τό ἐνδόμυχο μέ τό πολιτικό, τό πνευματικό μέ τό κοσμικό. Ἐφάρμοσε στή δική τού διήγηση τή συμβουλή πού ἔδωσε στόν μελλοντικό βιογράφο του, Μάρκ Ποπόφσκι: «Ἄν γράψετε τή ζωή μου μήν προσπαθήσετε νά ξεχωρίσετε τόν χειρουργό ἀπό τόν ἐπίσκοπο. Μιά προσωπογραφία μοιρασμένη στά δύο, θά ἡταν φεύτικη».

Ἡ διήγηση τοῦ Σεβασμιώτατου ἀποτελεῖ προσωπική μαρτυρία, πλούσια σέ ἐντυπώσεις καί πληροφορίες τήν περίοδο 1920-1940 στήν ΕΣΣΔ. Ἀκολουθοῦμε τόν συγγραφέα στά προσωπικά δράματά του (τόν θάνατο τῆς συζύγου του), στήν ιατρική ἐπαγγελματική του πορεία πού χαρακτηρίζεται ἀπό πολλές θέσεις ἀρχίατρου σέ διάφορα νοσοκομεῖα, σέ μία λαμπρή διδακτορική διατριβή πάνω στήν τοπική ἀναισθησία, στή διδασκαλία

τού σάν καθηγητή τοπογραφικῆς ἀνατομίας καί χειρουργικῆς στήν ιατρική Σχολή τῆς Μόσχας. Τόν συνοδεύουμε στίς καταναγκαστικές μετακινήσεις του, στή μάχη του ἐνάντια στό κρύο καί τήν κακοκαιρία, στά «μπλεξίματά» του, ὅταν τά σκυλιά τοῦ ἔλκηθρου ἀλληλοσπαράζονταν, στίς παταγώδεις μαγειρικές του ἀποτυχίες. Μοιραζόμαστε, τέλος, τίς διαδοχικές του φυλακίσεις καί ἔξορίες, τούς ἐγκλεισμούς του σέ στρατόπεδα συγκεντρώσεως συχνά ἀνυπόφοροις⁴ (ἀνθυγιεινά ὑπόγεια λερωμένα μέ περιττώματα, βαγονέτα γεμάτα φεῦρες, κελλιά γεμάτα ἀπό ὄρδες κοριῶν πού ἔπρεπε νά τούς ἔξολοθρεύσει μέ τό κερί), ὅπου ὑφίσταται αὐταρχικές ἀνακρίσεις καί φρικτά βασανιστήρια, ὅντας θύμα κατηγοριῶν τόσο σκοτεινῶν ὅσο καί φανταστικῶν.

Ὀλγώνας τῆς κομμουνιστικῆς ἔξουσίας ἐνάντια στήν ὀρθόδοξη Ἐκκλησία –πού τήν ταύτιζε μέ τόν τσαρικό θεσμό— ἀρχισε ὀμέσως τήν ἐπομένη τῆς μπολσεβίκων ἐπανάστασης. Γνώρισε πολλές διακυμάνσεις⁵. Στίς 20 Ιανουαρίου 1918, ἔνα διάταγμα τοῦ Λένιν στερεῖ τήν Ἐκκλησία ἀπό ὅλα τῆς

⁴ Mark Popovskij, Jizn' jitiie Voïno-Yasenetskogo arkhiereiskopa i Khirurga, Paris, YMCA- Press, 1979, p. 94. Ὄλα τά παραθέματα καί οἱ πληροφορίες γιά τόν Σεβασμιώτατο Λουκᾶ πού ἀναφέρονται στήν παρούσα εἰσαγωγή καί δέν ὑπάρχουν στήν αὐτοβιογραφία του, προέρχονται ἀπ' αὐτό τό ἔργο.

⁵ Βλ. κυρίως “L' Église sous le régime soviétique” στό *Histoire de l' église russe* τῶν Jean-Claude Roberti, Nikita Struve, Dimitri Pospielovsky, Vladimir Zielinsky, Paris, Nouvelle Cité, 1989, p. 87-142.

τά ἀγαθά –ναούς, φιλανθρωπικά ή ἐκπαιδευτικά ίδρυματα– πού γίνονται ίδιοκτησία τοῦ Κράτους. Στό ἔξης, τό σοβιετικό καθεστώς θά ἀκολουθήσει δύο στόχους: νά καταστρέψει τή θρησκεία καί νά προπαγανδίσει τήν ἀθεϊσμό. Μέ δλα τά μέσα, ἀπό τίς συστηματικές καταδόσεις μέχρι βασανιστήρια, χωρίς νά ἔξαιροῦνται καί οἱ βεβηλώσεις καί λεηλασίες ὅγιων τόπων. Μέσα λοιπόν σ' αὐτό τό πλαίσιο θέσεως τῆς Ἐκκλησίας ἐκτός νόμου καί δήμευσης τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὀγαθῶν, δ Σεβασμιώτατος Λουκᾶς γίνεται ιερέας τό 1920.

Ἡ πρώτη του ἔξορία ἐπέρχεται στά πλαίσια τῆς «Ζωντανῆς Ἐκκλησίας», σχισματικῆς κινήσεως κατευθυνόμενης ἀπό τήν ἔξουσία, γιά νά διαιρέσει καί ἀποδυναμώσει τήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἐκ τῶν ἔσω. Λαϊκός ἀκόμη, δ Σεβασμιώτατος ἔγινε ἀντιληπτός ἀπό τούς παθιασμένους λιβέλους του ἐναντίον τῶν ὀπαδῶν αὐτῆς τῆς φατρίας τοῦ κοσμικοῦ κλήρου τήν δποία ὑποστήριζε ἡ GPU (μυστική ἀστυνομία). Σέ συνέχεια, ἄλλωστε, μιᾶς ἀπό τίς φλογερές του παρεμβάσεις, δ ἐπίσκοπος Τασκένδης, πού ἐκεῖνο τόν καιρό εἶχε δεχτεί βίαια ἐπίθεση, πρόκειται νά τόν καλέσει στήν Ιερωσύνη.

Στό στόχαστρο τῶν ἀρχῶν ἔξαιτίας τῆς ἀδιαλλαξίας του, δ Σεβασμιώτατος Λουκᾶς συλλαμβάνεται γιά πρώτη φορά τό 1923, λίγο μετά τή μυστική του χειροτονία σέ ἐπίσκοπο. Μία σύλληψη «διοικητική», χωρίς δίκη, πού συνοδεύτηκε ἀπό τριετή ἔξορία στή Σιβηρία, δπως προέβλεπε ἡ

σοβιετική νομοθεσία. Διώχτηκε καί στάλθηκε σ' ἔνα χωριούδακι χαμένο στόν βόρειο πολικό κύκλο. Θά ἐλευθερωθεῖ τό 1926.

Ἡ δεύτερη ἔξορία συνέβη τόν Απρίλιο τοῦ 1930. Ό Σεβασμιώτατος φυλακίστηκε ἀπό τή μυστική ἀστυνομία στό Ἀρχαγγέλσκ. Παρά τή δήλωση ὑπακοῆς στήν ἔξουσία (1927) τοῦ πατριάρχη Σέργιου, δ ὁ δποίος διαδέχτηκε τόν Τύχωνα, οἱ διωγμοί ἄρχισαν πάλι ἐντονότεροι τό 1929. Και νούργιος νόμος υιοθετήθηκε, δ ὁ δποίος ἀπαγόρευε κάθε θρησκευτική ἔκφραση ἐκτός λειτουργικοῦ προγράμματος καί τοῦ αὐστηρῶς καθορισμένου περίβολου τῶν τόπων λατρείας πού εἶχαν ἀπογραφεῖ. Οἱ ἐπιθέσεις ἐνάντια στήν Ἐκκλησία, εἶναι μέρος τῆς ἐκστρατείας ἔξολόθρευσης τῶν κουλάκων, σχετικά εύκατάστατων ἀγροτῶν οἱ δποίοι βοηθοῦν ύλικά τόν ἐπαρχιακό κλῆρο. Ἐξουθενωμένοι ἀπό τούς ὑπερβολικούς φόρους, ἀνίκανοι ν' ἀντεπεξέλθουν στίς φορολογικές τους ὑποχρεώσεις, οἱ κληρικοί φέρονται συνεχῶς κατηγορούμενοι γιά σαμποτάζ στό «πενταετές σχέδιο», συλλαμβάνονται καί μάλιστα ἔξορίζονται ως «δημόσιοι ἔχθροι». Ό Σεβασμιώτατος θά ἐπιστρέψει στή Σιβηρία τό 1933, μερικούς μήνες μετά τόν ξεριζωμό τῶν τελευταίων μοναστηριῶν καί τῶν ἐκεῖ διαβιούντων.

Ὑποκινημένος ἀπό τόν Σύνδεσμο τῶν Ἀθέων πού ἐπωφελοῦνται ἀπό τό νέο σύνταγμα τοῦ Στάλιν γιά νά προκαλέσουν νέο κύμα καταστολῶν, δ

διωγμός κατά της Έκκλησίας φτάνει στό όπογειό του τήν περίοδο 1937-1938. Ο τύπος τώρα βρίθει πληροφοριῶν γιά ύποτιθέμενη ὄναμειξη τοῦ ὁρθόδοξου ακήρου σέ ξένα δίκτυα κατασκοπείας. Σχεδόν 200.000 ἐπίσκοποι καὶ κληρικοὶ πρόκειται νά συλληφθοῦν καὶ νά ἔξοριστοῦν – ἐκ τῶν ὅποιων καὶ ὁ Σεβασμιώτατος Λουκᾶς: οἱ μισοί θά δολοφονηθοῦν. Τό 1939 τέσσερις μόνον ἐπίσκοποι ἀσκοῦν ἀκόμη τά καθήκοντά τους στήν ΕΣΣΔ. Τό 1941 ὁ Χίτλερ ἐπιτίθεται στή χώρα τοῦ Στάλιν. Μία πραγματική στρατιωτική καὶ ἴδεολογική καταστροφή γιά τή σοβιετική ἔξουσία ἡ ὅποια τώρα ὀφείλει ν' ἀλλάξει γνώμη. Παίζοντας ὅσο γίνεται τό ἔθνικιστικό παιχνίδι, ἐκμεταλλευόμενη δῆλη τήν πατριωτική ἐνεργητικότητα τοῦ πληθυσμοῦ γιά νά τόν κινητοποιήσει, χαλαρώνει τήν πίεση ἐνάντια στήν Εκκλησία. Σέ ἀντάλλαγμα τῆς συμμετοχῆς της στόν πολεμικό ἀγώνα, ἐπιτρέπει τή σύγκληση μιᾶς συνόδου ἡ ὅποια ἐπανεγκαθιστᾶ τό πατριαρχεῖο καὶ ἐπιτρέπει τήν ἐπαναλειτουργία ἀρκετῶν χιλιάδων ναῶν. Πασίγνωστος γιά τίς ίατρικές του ἰκανότητες, ὁ Σεβασμιώτατος ἐπωφελεῖται. Τό θέρος τοῦ 1941 διορίζεται ἐπικεφαλῆς χειρουργός ἐνός νοσοκομείου ἐκκένωσης στό Κρασνογιάρσκ πού δέχεται τραυματίες πολέμου. Σέ ἀναταπόδοση κι εὐχαριστία τῶν καλῶν καὶ τίμιων ὑπηρεσιῶν του, θά λάβει τό 1943 τιμητικό δίπλωμα ἐκ μέρους τοῦ στρατιωτικοῦ τομέα τῆς δυτικῆς Σιβηρίας. Στό τέλος τῶν ἐχθροπρα-

ξιῶν, θά τοῦ ἀπονεμηθεῖ τό μετάλλιο «γιά τό ἀνδρεῖο ἔργο του κατά τό Μεγάλο πατριωτικό πόλεμο τῶν ἑτῶν 1941-1945».

Όταν μεταφέρθηκε τό Μάιο τοῦ 1946 στήν ἀρχιεπισκοπική ἔδρα τῆς Συμφερούπολης στήν Κριμαία, τά τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του, ὁ Σεβασμιώτατος Λουκᾶς, ἐπωφελεῖται τῆς σχετικῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἐλευθερίας πού δόθηκε στήν Έκκλησία τή μεταπολεμική περίοδο, παρά τήν ἐπανάληψη τῆς ἀθεης προπαγάνδας. Άναμφίβολα λίγο ὀφελής, πιστεύοντας σέ μία πιθανή ἀλλαγή, συνεργάζεται στό περιοδικό τοῦ πατριαρχείου Μόσχας γράφοντας μερικά ἀρθρα σοβιετικῆς ἴδεολογικῆς γραμμῆς σύμφωνα μέ τίς ἐπιταγές τῆς ἔξωτερηκής πολιτικῆς τοῦ καθεστῶτος. Πέθανε τό 1961 δύο χρόνια μετά τήν ἔναρξη τῆς φαρμακερῆς ἀντιθρησκευτικῆς ἐκστρατείας τοῦ Χρουτσώφ.

Πῶς καὶ γιατί ὁ Σεβασμιώτατος ἐπιβίωσε ἐκεῖ πού τόσοι ἄλλοι ὑπέκυψαν; Μπορεῖ κανείς νά κάνει μνεία δύο εἰδῶν λόγων πολύ παράδοξων καὶ ἀλληλεπικαλυπτόμενων γιά νά ἐκφέρει μέ σιγουριά κάποια κρίση. Από τή μία μεριά ἡ ἐπίσημη ἀρνησή του τό 1933 νά ὑπηρετήσει ὡς ἐπίσκοπος – χωρίς ώστόσο νά ἐγκαταλεύψει τίτλο καὶ βαθμό – ἡ ἀρνησή του γιά πολλά χρόνια νά ἀποδεχθεῖ πολλές κενές ἐπισκοπικές ἔδρες. Μία ἐπιλογή ἡ ὅποια δίχως ἀμφιβολία ἐπαιζε κατά κάποιο τρόπο τό παιχνίδι τῆς ἔξουσίας, ὀλλά πού δέν ἦταν καρπός δειλίας ἢ ἐγωιστικοῦ ὑπολογισμοῦ. Ὁπως κι ὁ

Ιδίος ἀναγνωρίζει, ἐνέδωσε στό πάθος τῆς χειρουργικῆς καί τῆς ἀνατομικῆς ἔρευνας. Μιά συμπεριφορά ἀξεχώριστη ἀπό ἕνα εἶδος πνευματικῆς φεύδαισθησης τήν ὅποια στήν αὐτοβιογραφία του θεωρεῖ μεγάλη ἀμαρτία καί γιά τήν ὅποια θά μετανοεῖ γιά καιρό. Υπακούοντας στήν προτροπή τῆς συνειδήσεώς του καί τοῦ Ἅγιου Πνεύματος, ἀναλαμβάνει ἐκ νέου τά ἐπισκοπικά του καθήκοντα ἐπιστρέφοντας ἀπό τήν ἔξορία τό 1943.

Ο δεύτερος λόγος εἶναι πολύ σημαντικός. Ἐν δὲ Σεβασμιώτατος διώχτηκε ἔξαιτίας τῆς πίστης του στόν Χριστό, προστατεύτηκε ἐπίσης ἀπό αὐτήν, ἀκριβέστερα ἀπό τίς πράξεις ἐλεημοσύνης πού αὐτή τοῦ ἐνέπνευσε. Ἐλεημοσύνη πού ἐνσαρκωνόταν κυρίως στίς ἔξαιρετικές ιατρικές ἐπεμβάσεις, μᾶς ποιότητας ἀνάλογης πρός τό πάθος του γιά τή χειρουργική. Πράγματι, πέρα ἀπό τά ἐνδεχόμενα «σφάλματά» του, δὲ Σεβασμιώτατος Λουκᾶς δέ λησμόνησε ποτέ μέσα του τήν κλήση τοῦ Εὐαγγελίου νά γίνει «θεριστής τοῦ Χριστοῦ». Ἀψηφώντας τίς ἀπαγορεύσεις τῶν ἀρχῶν, παραδίδει μαθήματα στό Πανεπιστήμιο μέ ράσο κι ἐπιστήθιο σταυρό· τόν Ἰανουάριο τοῦ 1946 ἀντιστέκεται στό Κόμμα πού τοῦ ἀρνεῖται νά μιλάει μέ ράσο σέ ἐπιστημονικό ἀκροατήριο. Τό 1920-21 παλεύει γιά νά παραμείνει μία εἰκόνα τῆς Θεοτόκου στό χειρουργεῖο. Τό 1930 σκέφτεται σοβαρά νά θυσιαστεῖ στή φωτιά πάνω σ' ἔναν σωρό ἀπό εἰκόνες γιά ν' ἀντισταθεῖ στό γκρέμισμα μιᾶς ἐκκλησίας.

Όπου κι ἂν βρισκόταν, στό νοσοκομεῖο, στήν ἔξορία ἡ ἀλλοῦ, δὲ Σεβασμιώτατος δέν ἀρνιόταν τήν εὐλογία του σέ κανέναν, συνέχιζε δέ νά χρησιμοποιεῖ τήν ἔκφραση «ὁ δοῦλος ἡ ἡ δούλη τοῦ Θεοῦ» ὅταν ἀπευθυνόταν στούς ὀσθενεῖς του. Προικισμένος ιεροκήρυκας, δέν ἔχανε εύκαιρια νά ἐπαναφέρει τούς ὀπαδούς τῆς «Ζωντανῆς Ἐκκλησίας» στήν ὀρθοδοξία. Πεπεισμένος μάλιστα ὅτι ἥθελαν νά τόν ἔξαναγκάσουν νά παραιτηθεῖ ἀπό τήν ιερωσύνη, κάνει δύο ἀπεργίες πείνας γιά νά διαμαρτυρηθεῖ.

Τό ἔργο τοῦ Σεβασμιωτάτου μᾶς δείχνει καθαρά τά ὅρια τῆς ἄθεης προπαγάνδας. Μᾶς κάνει ν' ἀνακαλύπτουμε τήν πίστη τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων βαθιά στίς ύπαιθρους τῆς Σιβηρίας πού παρέμενε ζωντανή, τήν ἀλληλεγγύη τους στή δοκιμασία, τόν σεβασμό τους γιά τήν Ἐκκλησία καί τούς ιεράρχες τους. Παντοῦ ἀπ' δόπου κι ἂν πέρναγε στίς δύο πρώτες του ἔξορίες, δὲ Σεβασμιώτατος ὀργανωνόταν γιά νά τελέσει τή Λειτουργία, νά κηρύξει, νά κείρει μοναχούς ἡ γιά νά προβεῖ σέ χειροτονίες. Σ' ἔνα χωριουδάκι μάλιστα, τέλεσε μιά βάπτιση δίχως ἄμφια οὕτε λειτουργικά βιβλία, μόνο μέ μία παλιά πετσέτα σάν πετραχήλι, προσευχές δικῆς του ἐπινόησης, τήν ἐπιβολή χειρῶν καί τήν ἐπίκληση τοῦ Ἅγιου Πνεύματος ὀντί γιά Χρίσμα. Ἐν στήν πρώτη του ὀναχώρηση γιά τήν ἔξορία τό τρένο δέ μπορεῖ νά ξεκινήσει γιατί οἱ ἀνθρωποι ξαπλώνουν πάνω στίς σιδηροτροχιές, κατά τήν ἐπιστροφή του

τά πλήθη σπρώχνονται κατά μῆκος τοῦ ποταμοῦ γιά νά τόν χαιρετήσουν καί οἱ καμπάνες ἡχοῦν παντοῦ ὅπου ἐκκλησίες στέκουν ἀκόμη δρθές.

Γιά ὅλ' αὐτά, ἀπειλήθηκε, καταδόθηκε, διώχτηκε, ἔξορίστηκε. Εἴτε ὅμως αὐτό συμβαίνει στή φυλακή ἀνάμεσα σέ κάθε εἰδους κακοποιούς, εἴτε στά πιό ἀπομακρυσμένα χωριά τῆς Σιβηρίας καί μάλιστα μέσα στά γραφεῖα τῆς πολιτοφυλακῆς, κάθε φορά διαφυλάσσεται καί σώζεται λόγω τῆς εὐαγγελικῆς του στάσης, τῶν πράξεων συμπάθειας πρός τους συγκρατούμενους, τῆς προσοχῆς του στόν πόνο τοῦ πλησίον, τῆς μεγαλόψυχης προσήλωσής του στούς ἀσθενεῖς. «Τό σημαντικό στή ζωή εἶναι πάντα νά κάνεις καλό στούς ἀνθώπους. Ἐν δέν μπορεῖς νά φέρεις σέ πέρας κάποιο μεγάλο καλό, προσπάθησε τουλάχιστον νά κάνεις ἔνα μικρό», ἔλεγε σ' ἔνα κοριτσάκι τότε πού ἦταν ἐπίσκοπος Τασκένδης. «Οποιες κι ἄν εἶναι οἱ ἀτέλειες τοῦ χαρακτήρα του, ὁ Σεβασμιώτατος δέν ἀποστασιοποιήθηκε ποτέ ἀπ' αὐτές τίς ἀρχές. Παντοῦ, ὑπό οἰεσδήποτε καταστάσεις, βρίσκει τά μέσα νά κάνει ἐπεμβάσεις, πολλές φορές πολύπλοκες καί λεπτές, ὅπως οἱ ἐπεμβάσεις καταρράκτη. Ἐν χρειάζεται, δέ διστάζει νά χρησιμοποιήσει τανάλια κλειδαρᾶ γιά νά βγάλει κάποιο ὄστο ἢ νά ἔκτελέσει τραχειοτομή μέ σουγιά ἢ φτερό χήνας! Δέν εἶχε, ὅντως, ἐκ νεότητος –ἀληθινή κλήση— ἐπιθυμήσει νά μελετήσει ιατρική γιά νά βοηθήσει τούς φτωχούς;

‘Ο Σεβασμιώτατος Λουκᾶς –τό προαισθανόμαστε στήν αύτοβιογραφία του— δέν ἦταν «εὔκολος». Εἶχε ἔνα πολύ σκληραγωγημένο χαρακτήρα, μία ἰδιοσυγκρασία ἡ ὅποια –ἀνεξάρτητα ἀπό τή μεγάλη του καλωσύνη καί μεγαλοψυχία— ἦταν ίκανή νά τόν κάνει τραχύ. Κάποιοι τόν εἶπαν ὑπερήφανο. Χωρίς ὀμφιβολία, μ' ὅλες τίς ἐπιτυχίες καί τίς ἀνταμοιβές πού σημάδεψαν τήν καριέρα του ὡς γιατροῦ, εἶχε συνείδηση τῆς ὀξείας του. Ταυτόχρονα ὅμως, πολλές ἀνέκδοτες ιστορίες –ἀπό τόν Μάρκο Ποπόφσκι– φανερώνουν τήν ταπείνωσή του. ‘Ἐτσι κατά τή διάρκεια μιᾶς ἀκολουθίας στό Ταμπώφ –ὅπου διορίστηκε ἀρχιεπίσκοπος μετά τόν πόλεμο— θύμωσε μέ κάποιον ἐνορίτη πού διάβαζε ἄσχημα κάνοντας πολλαπλά λάθη στά σλαβονικά. Τοῦ ἄρπαξε τό βιβλίο ἀπό τό χέρι καί τόν ἐσπρωξε. Θιγμένος στό πιό εὐάισθητο σημεῖο, ὁ πιστός δηλώνει μεγαλόφωνα ὅτι ὁ ἐπίσκοπος τόν χτύπησε καί ὅτι δέ θά ξαναπατήσει σέ ἐκκλησία. Λίγο ἀργότερα, φορώντας τό σταυρεγχόλπιό του, ὁ Σεβασμιώτατος διασχίζει ὀλόκληρη τήν πόλη γιά νά πάει νά ζητήσει συγγνώμη ἀπ' αὐτόν τόν ἐνορίτη. Καθώς αύτός ὀρνεῖται νά τή δεχτεῖ, ὁ Σεβασμιώτατος ἔρχεται καί δεύτερη φορά. Δίχως ἐπιτυχία καί πάλι: ὁ πιστός δέ θά δεχτεῖ νά τόν συγχωρήσει παρά μόνον ὅταν ἐγκαταλείψει τό Ταμπώφ.

Ἀκόμη μία ἐποικοδομητική ιστορία: τό 1944 σ' ἔνα κήρυγμά του, ὁ Σεβασμιώτατος θυμίζει τή «γνωστή σκληρότητα τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ». Μία

άπό τίς πνευματικές του θυγατέρες, πού καταγόταν άπό Βαλτικές χώρες, αἰσθάνεται βαθιά πληγωμένη άπό τά λόγια του. Στό τέλος τής ἀκολουθίας, πλησιάζοντας τόν ἐπίσκοπο τοῦ λέει δτι ὀνάμεσα στούς Γερμανούς, ὅπως καὶ στούς Ρώσους ἄλλωστε, ὑπάρχει κάθε εἰδος ὀνθρώπων καὶ δτι δέ μποροῦμε νά μιλοῦμε γιά γερμανικό «πνεῦμα σκληρότητας». Ό Σεβασμιώτατος τήν ἀκούει προσεκτικά. Ἀρκετές μέρες μετά, μπροστά σ' ἔνα πολυπληθές ἀκροατήριο, ἐπαναλαμβάνει τά λόγια του καὶ δηλώνει δτι στό προηγούμενο κήρυγμά του διέπραξε ἔνα σοβαρό καὶ ἀπαράδεκτο σφάλμα μιλώντας γενικά γιά τόν γερμανικό χαρακτήρα. Ζητάει συγγρωμη ὀπό δλους ἐκείνους πού πλήγωσε καὶ ὑπόσχεται στό μέλλον νά προσέχει περισσότερο στίς δμιλίες του.

Μακριά ἀπό κάθε αὐτολατρεία, ο Σεβασμιώτατος δέν κρύβει τίποτε ἀπό τήν τραγική διάσταση τῆς πνευματικῆς του ὑπόστασης, τόν ἐσωτερικό του διχασμό ὀνάμεσα –ἀπό τή μιά μεριά– στήν ἀκατανίκητη ἔλξη γιά τή χειρουργική καὶ τή μελέτη τῆς ὀνατομίας, καὶ ἀπό τήν ἄλλη, στήν κλήση του σάν ποιμένα τήν ὅποια νομίζει δτι θυσιάζει. Πάντοτε δμως, στίς διάφορες στιγμές κρίσης καὶ στίς δοκιμασίες πού περνάει, αἰσθάνεται καὶ δείχνει τήν ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, τίς ἐκδηλώσεις τῆς Θείας Πρόνοιας, εἴτε αὐτό ἀφορᾶ προφητικά ὄνειρα, εἴτε συναντήσεις μέ ὄντα καὶ κείμενα. "Ἐτσι, ἐνῶ ἀκόμη εῖναι λαϊκός καὶ ζεῖ μᾶλλον ἔκτος Ἐκκλη-

σίας, «συλλαμβάνει» τήν παράδοξη ἰδέα –πού πλέον δέ θά τόν ἐγκαταλείψει– δτι τά δοκίμια του πάνω στή χειρουργική τῶν πυωδῶν τραυμάτων θά ἔχουν γιά συγγραφέα ἐναν ἐπίσκοπο. Ἀργότερα, ο Θεός μέσα ἀπό ἐναν ψαλμό, τοῦ ὑποδεικνύει μία «μητέρα» γιά τά παιδιά του. Τοῦ μιλάει ἄλλωστε κατ' ἐπανάληψη μέσα ἀπό τήν Αγία Γραφή, δίνοντάς του ἀπαντήσεις στά βάσανα καὶ τά ἐρωτηματικά του. Αύτό πού τό Ταξιδεύοντας μέσα στόν πόνο ἀποκαλύπτει είναι πώς ὁ Θεός δέν ἐγκαταλείπει ποτέ τόν Σεβασμιώτατο. Παραμένει παρών ἀκόμη καὶ μετά τήν παραίτησή του. Στήν καρδιά τῶν φάσεων τῆς πνευματικῆς του περιπλάνησης, τῆς τύφλωσής του καὶ τῆς ἀκηδίας του, ο Χριστός συνεχίζει νά τοῦ στέλνει σημάδια, προσκλήσεις νά ἐπανέλθει στόν σωστό δρόμο.

Σήμερα, ο Σεβασμιώτατος Λουκᾶς ἔχει γίνει ἔνας ἀπό τούς ἀγίους πρός τούς ὅποιους οἱ Ρῶσοι ὁρθόδοξοι στρέφονται κατά ψυσικό λόγο γιά νά ἐπικαλεσθοῦν τό θεῖον ἔλεος. Τιμᾶται πολύ στήν Κριμαία, ὅπου ἡ εἰκόνα του ὑπάρχει σέ κάθε ἐκκλησία καὶ ἀντίγραφό της σχεδόν σέ κάθε περίπτερο. Ό τάφος του στόν καθεδρικό τῆς Συμφερούπολης προσελκύει πολυάριθμους προσκυνητές. Στό Κρασνογιάρσκ, μία πλάκα μέ τό πορτρέτο του ὀνάγλυφο, τοποθετήθηκε στόν τοῖχο τοῦ νοσοκομεῖου ὅπου ὑπηρέτησε σάν χειρουργός· διηγοῦνται δτι θαυματουργικές θεραπείες πραγματοποιοῦνται ἐδώ. Τή δεκαετία τοῦ 1990, δύο

τουλάχιστον φίλμ γυρίστηκαν μέθεμα τή ζωή και τήν προσωπικότητά του. Πολλά από τά έργα του έκδόθηκαν, κυρίως δύο συλλογές όμιλιων κι ένα μικρό έργο πάνω στό πνεῦμα, τήν ψυχή και τό σῶμα. Στό έπιστημονικό πεδίο, τό βιβλίο του πάνω στή χειρουργική τῶν πυωδῶν τραυμάτων παραμένει σημείο ἀναφορᾶς γιά τό ιατρικό σῶμα και τούς φοιτητές ιατρικῆς. Ωστόσο, πρό πάντων μέ τή ζωή του παρά μέ τά κείμενά του, δ Σεβασμιώτατος Λουκᾶς ἀποτελεῖ πηγή ὀνάπτωσης και οἰκοδομῆς.

Η ΝΕΟΤΗΤΑ ΜΟΥ

Ο πατέρας μου, Φελίξ Βόινο-Γιασενέτσκι, ἦταν ἄνθρωπος βαθιᾶς εὐλάβειας. Δέν ἔχανε ποτέ τή Λειτουργία καιί ἔμενε πολλές ὥρες στήν πιό βαθιά μόνωση καιί σιωπή. Εἶχε ἑχωριστή ἀγνότητα στήν ψυχή του καιί ἐνῷ τό ἐπάγγελμά⁶ του τόν ἔφερνε σέ ἐπαφή μέ ἀρκετούς ἀπατεῶνες, ἐκεῖνος δέν ἔβλεπε κακό σέ κανέναν καιί πάντα ἔδειχνε ἐμπιστοσύνη. Καθολικός στό θρήσκευμα, ἦταν κάπως ἀπομονωμένος μέσα στήν ὀρθόδοξη οἰκογένειά μας⁷.

Ἡ μητέρα μου προσευχόταν τακτικά στό σπίτι, ἀλλά ἦταν φανερό πώς δέν πήγαινε ποτέ στήν ἐκκλησία, δυσαρεστημένη καθώς ἦταν ἀπό τήν πλεονεξία τῶν Ἱερέων καιί τίς φιλονικίες τους· σέ κάποιες μάλιστα ἦταν μάρτυρας.

Οἱ δύο νομικοί, τά ἀδέλφια μου, δέν ἔδειχναν κανένα σημάδι εὔσεβείας. Πήγαιναν, ώστόσο, κάθε χρόνο στήν ἀκολουθία τῆς ἀποκαθήλωσης γιά νά προσκυνήσουν τόν ἐπιτάφιο τοῦ Χριστοῦ,

⁶Ἐξασκοῦσε τό ἐπάγγελμα τοῦ φαρμακοποιοῦ στήν πόλη Κέρτς κοντά στό ὅμωνυμο στενό πού ἐνώνει τόν Εϋξεινο Πόντο μέ τήν Άζοφική θάλασσα.

⁷Σύμφωνα μέ τούς νόμους τῆς Ρωσικῆς αὐτοκρατορίας, τά παιδιά ἐνός μικτοῦ γάμου ἔπρεπε νά μεγαλώνουν μέ τόν ὀρθόδοξο τρόπο.

καί δέν ἔλειπαν ούτε ἀπό τὸν ὄρθρο τοῦ Πάσχα.

Ἡ πρωτότοκη ἀδελφή μου, φοιτήτρια, εἶχε λάβει μέρος στὸ φρικτὸ στρίμωγμα, τῆς μεγάλης πλατείας τοῦ Χοντύνσκ⁸. Ἀνέπτυξε ψυχικά ἐνοχλήματα καὶ ρίχτηκε ἀπό ἓνα παράθυρο τοῦ δευτέρου πατώματος. Πέφτοντας, ὑπέστη κάταγμα στὸν γοφό καὶ στὴν κλείδα· ἔπαθε διάρρηξη στὸ ἓνα τῆς νεφρό, ὃπου ἐπρόκειτο ἀργότερα νά σχηματιστοῦν πέτρες, αἵτια θανάτου στά εἰκοσιπέντε τῆς μόλις χρόνια.

Ἡ δευτερότοκη ἀδελφή μου, πού εἶναι ἐν ζωῇ⁹, εἶναι μιά γυναίκα θαυμάσια καὶ πολύ εὐλαβής.

Ποτέ δέν ἔλαβα θρησκευτική μόρφωση στὴν οικογένειά μου. Ἀν μπορεῖ κανείς νά μιλήσει γιά κληρονομική θρησκευτικότητα, τότε κρατῶ ἀπό τὸν πατέρα μου πού ἦταν πολύ εὐλαβής.

⁸ Κατά τή στέψη τοῦ Νικολάου Β' τό 1896 στή Μόσχα, μετά ἀπό σοβιαρές ἀμέλειες στὴν ὀργάνωση, αὐτό τὸ στρίμωγμα, εἶχε σάν ἀποτέλεσμα πολλούς νεκρούς καὶ χιλιάδες τραυματίες πού ποδοπατήθηκαν ἀπ' τὸ πλῆθος. Ἡ βασιλεία τοῦ τελευταίου τσάρου προιωνίζόταν δύσκολη.

⁹ Ἡ Βικτώρια Φελίξοβνα πέθανε τό 1973 στὴν περιοχὴ τοῦ Κιέβου σύμφωνα μέ τό βιογράφῳ τοῦ Σεβασμιωτάτου Λουκᾶ, ὁ δποῖος ἐργάστηκε τή σοβιετική περίοδο καὶ μπόρεσε νά ρωτήσει πλῆθος μαρτύρων: Mark Popovskij, Jizn' i Voeno-Yasenetskogo, archiepiskopija i khirurga, Paris, YMCA-Presse, 1979, p. 492. Τό βιβλίο του γιά δρκετό καιρό κυκλοφοροῦσε κρυφά καὶ δημοσιεύτηκε στή Ρωσία μετά τήν περεστρύκα.

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

Α πό τήν παιδική μου ήδη ήλικία, ήμουν παθιασμένος μέ τή ζωγραφική. Τελείωσα ταυτόχρονα τίς γυμνασιακές σπουδές μου στό κολλέγιο καὶ τίς καλλιτεχνικές στή σχολή Τεχνῶν τοῦ Κιέβου ὃπου ἐκδηλώθηκαν τά χαρίσματά μου. Ἡ κλίση μου στή ζωγραφική ἦταν τόσο φανερή, ὡστε ἀποφάσισα νά είσαχθῶ στή σχολή Καλῶν Τεχνῶν τῆς ἀγίας Πετρούπολης. Ὁμως, κοντά στίς ἔξετάσεις είσαγωγῆς μέ κυρίεψε ἡ ἀμφιβολία: αὐτός ἦταν δρόμος πού ἔπρεπε νά διαλέξω; “Γιτερά ἀπό σύντομο δισταγμό, συμπέρανα δτί δέν είχα τό δικαίωμα νά κάνω αὐτό πού μ' ευχαριστοῦσε, ἀλλά δτί ὅφειλα ν' ἀφιερωθῶ σ' ἐκεῖνο πού θά βιηθοῦσε ν' ἀνακουφιστοῦν οἱ ἀνθρωποι ἀπό τά βάσανά τους. Ἀπό τήν Ἀκαδημία, ἔστειλα στή μητέρα μου ἐνα τηλεγράφημα γιά νά τῆς ἀναγγείλω τήν ἀπόφασή μου νά είσαχθῶ στήν ιατρική σχολή. Καθώς δέν ὑπῆρχε ἐκεῖ πλέον θέση, μοῦ πρότειναν νά περάσω στή σχολή φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ νά συνεχίσω ἀργότερα στήν ιατρική. Ἀρνήθηκα διότι ἀντιπαθοῦσα τίς φυσικές ἐπιστήμες: τή θεολογία, τή φιλοσοφία καὶ τήν ιστορία. Γι' αὐτό πρότιμησα νά γραφτῶ στή νομική σχολή ὃπου γιά ἔνα

έτος μελέτησα μέ ένδιαφέρον τήν ιστορία και τή φιλοσοφία τοῦ δικαίου και τό ρωμαϊκό δίκαιο.

Μετά ἀπό ἕναν χρόνο, αἰσθάνθηκα και πάλι τήν ὀκατανίκητη ἔλξη γιά τή ζωγραφική.⁹ Έφυγα γιά τό Μόναχο θέλοντας νά γνωρίσω τήν ἴδιωτική σχολή τοῦ καθηγητῆ Κνίρ. Ὁμως τρεῖς ἑβδομάδες ἀργότερα, ἡ νοσταλγία τῆς πατρίδας μ' ἔκανε νά ἐπιστρέψω στό σπίτι χωρίς νά μπορῶ ν' ἀντισταθῶ: γιά μιά χρονιά ἀκόμη, μέ μία ὅμαδα φίλων, ἔξασκήθηκα μέ ἐπιμέλεια στό σχέδιο και τή ζωγραφική.

"Ἔχοντας ἐπιστρέψει ἀπό τό Μόναχο, ἡ θρησκευτικότητά μου ἐκδηλώθηκε γιά πρώτη φορά. Διαπότισε βαθιά τήν καλλιτεχνική μου δουλειά. Σύχναζα στίς ἐκκλησίες τοῦ Κιέβου, εἰδικότερα στή Λαύρα τῶν Σπηλαίων ὅπου πήγαινα καθημερινά, συχνά μάλιστα δύο φορές τήν ἡμέρα. Ἐπιστρέφοντας στό σπίτι, σχεδίαζα ὅ,τι εἶχα δεῖ. "Εφτιαξα πολλά ὅμορφα σχέδια και σκίτσα ἀνθρώπων πού προσεύχονται, σχέδια προσκυνητῶν πού ἥρθαν ἀπό πολύ μακριά στή Λαύρα.

'Ἐκεῖ πῆρε μορφή ὁ καλλιτεχνικός προσανατολισμός πού θά εἶχα ἄν τελικά δέν θά ἐγκατέλειπα τή ζωγραφική. Θά εἶχα ἀκολουθήσει τά ίχνη τοῦ Βασνέτσοφ και τοῦ Νεστέροφ¹⁰, γιατί ὁ τύπος θρη-

¹⁰ Ο Βίκτορ Μιχαήλοβιτς Βασνέτσοφ (1848-1926) ζωγράφισε κυρίως τίς τοιχογραφίες τοῦ ἀγίου Βλαδίμηρου στό Κίεβο (1885-1896). Ο Μιχαήλ Βασνέτσοφ Νεστέροφ (1862-1942) είναι δημιουργός ἐνός κύκλου εἰκόνων ἀπό τή ζωή τοῦ ἀγίου Σεργίου τοῦ Ραντονέζ κι ἐνός πίνακα πού παρουσίαζε τόν Παῦλο Φλορένσκι (ἥδη ιερέα) και τό

σκευτικότητάς τους φαινόταν ἥδη πολύ καθαρά στή δουλειά μου. Παντοῦ, στούς δρόμους και τά τράμ, στίς πλατείες και τίς διγορές, παρατηροῦσα μέ ἀκρίβεια τά πράγματα, ἐντυπώνοντας ὅλες τίς γραμμές και τά χαρακτηριστικά, τίς σιλουέτες, τίς κινήσεις. Ἐπιστρέφοντας στό σπίτι μου, σχεδίαζα τά πάντα. Τά σχέδιά μου κέρδισαν βραβεῖο σέ μιά ἔκθεση τῆς σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν. Συμμετεῖχα ἐπίσης σέ ἔκθεση τῶν Περιοδευόντων¹¹ καλλιτεχνῶν μέ ἔναν μικρό πίνακα πού παρουσίαζε κάποιον περιπλανώμενο, ἔναν γερο-ζητιάνο πού ἔτεινε τό χέρι.

Μετά ἀπό αύτές τίς ἐπίμονες και τακτικές ἀσκήσεις μέ δημάδα συμμαθητῶν, περπατοῦσα καθημερινά κατά μῆκος τοῦ Δνείπερου: δύο χιλιόμετρα, σκεπτόμενος πολύπλοκα θεολογικά και φιλοσοφικά ζητήματα. Ἄλλα οί συλλογισμοί μου κατέληγαν στό κενό, λόγω ἐλλείψεως ἐπιστημονικῆς προετοιμασίας.

"Ἐκείνη τήν ἐποχή, εἶχα παθιαστεῖ μέ τήν ἡθική διδασκαλία τοῦ Τολστοί. "Ἐγινα μάλιστα θερμός ὀπαδός του, και κοιμόμουν καταγής, πάνω σ' ἔνα χαλί. "Οταν τό καλοκαίρι πήγαινα στήν ἔξοχή, ἔκο-

Σέργιο Μπουλγκάκοφ (ἀκόμη λαϊκό), δη δόποιος ἐκτέθηκε στή γκαλερί Τρετιακόφ τῆς Μόσχας. Οι δύο αὐτοί καλλιτέχνες, βαθιά πιστοί, δέν εἶχαν καμία ἰδέα ἀπό παραδοσιακές εἰκόνες και ζωγράφιζαν θρησκευτικά θέματα μέ νατουραλιστικό τρόπο.

¹¹ Ζωγράφοι στά τέλη τοῦ 19ου αι. πού ἔκθεταν τήν ἴδια σειρά ἀπό πίνακές τους σέ πολλές πόλεις διαδοχικά, μέ σκοπό νά γίνει γνωστή ἡ τέχνη τους σέ δσο γινόταν πιό πλατύ κοινό.

βα τό σανό και θέριζα τή σίκαλη μαζί μέ τούς
ἀγρότες, γρήγορα δσο κι αύτοί.

Ωστόσο, ό θαυμασμός μου γιά τόν Τολστόι
ξεθώριασε δταν διάβασα τό ἀπαγορευμένο του
ἔργο, πού ἐκδόθηκε στό ἔξωτερικό: *Τί πιστεύω.* Η
νύβρις του κατά τῆς ὀρθόδοξης πίστης μέ ἀπώθησε
διαμιᾶς. Άμεσως κατάλαβα δτι ό Τολστόι ήταν
ἐνας αἱρετικός πολύ ἀπομακρυσμένος ἀπ' τόν
ἀληθινό χριστιανισμό.

Λίγο πρωτύτερα, εἶχα πλάσει μιά σωστή ἰδέα
περί τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας διαβάζοντας μέ
ἐπιμέλεια τήν Καινή Διαθήκη: σύμφωνα μ' ἔνα ὅμορ-
φο παλαιό ἔθιμο, τήν εἶχα παραλάβει ἀπό τά χέρια
τοῦ λυκειάρχη μαζί μέ τό ἀπολυτήριο μου τοῦ
λυκείου, γιά νά μέ συνοδεύει στό μόνοπάτι τῆς ζωῆς.

Πολλά ἀποσπάσματα δπ' αύτό τό ἄγιο βιβλίο
—τό δποιο ἐπρόκειτο νά φυλάξω γιά δεκαετίες— μέ
ἐντυπωσίασαν βαθιά. Τά εἶχα ὑπογραμμίσει μέ
κόκκινο μολύβι. Τίποτε δμως δέ μέ εἶχε ἀγγίξει
περισσότερο ἀπό τά λόγια τοῦ Ἰησοῦ πρός τούς
μαθητές του, καθώς κοιτοῦσε τά ὡριμα σιτάρια:
«Ο μέν θερισμός πολύς, οί ἐργάται ὀλίγοι· δεήθητε
οῦν τοῦ κυρίου τοῦ θερισμοῦ ὅπως ἐκβάλῃ ἐργά-
τας εἰς τόν θερισμόν αὐτοῦ». (Μτθ. 9,37-38).

Διαβάζοντας αύτά τά λόγια, ή καρδιά μου σκίρ-
τησε και ὀναφώνησα μέσα μου: «Ἄλγησια, Κύριε,
ἔχεις λίγους ἐργάτες;».

Πολύ ἀργότερα, δταν ό Κύριος μέ κάλεσε νά
γίνω ἐνας ἀπό τούς θεριστάδες Του, εἶχα τή βεβαι-

ότητα δτι τό κείμενο αύτό τοῦ Εὐαγγελίου ήταν
γιά μένα ή πρώτη κλήση τοῦ Θεοῦ γιά νά Τόν ὑπη-
ρετήσω.

Ἐτσι πέρασε ἀκόμη μιά παράξενη χρονιά. Θά
μποροῦσα νά ἔχω εἰσαχθεῖ στήν Ιατρική σχολή,
ἀλλά οι λαϊκίστικες ἐκτιμήσεις μου τό ἐμπόδισαν:
μέ τή νεανική μου ζέση, ἀποφάσισα νά κατα-
πιαστῶ τό συντομότερο δυνατό μέ μιά δουλειά
χρήσιμη γιά τόν ἀπλό λαό. Ὄνειρευόμενος νά γίνω
νοσοκόμος ή ἐπαρχιακός δάσκαλος, πήγα νά βρω
τόν διευθυντή δημοσίων σχολείων τῆς περιοχῆς
τοῦ Κιέβου γιά νά τοῦ ζητήσω κάποια θέση.
Ἄνθρωπος εύφυής και διορατικός, ἐκτίμησε τίς
προσδοκίες μου, ἀλλά μέ ἀπέτρεψε πολύ ἔντονα
ἀπό τά σχέδιά μου, πείθοντάς με νά μπω στήν
Ιατρική σχολή.

ΙΑΤΡΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

Τό νότι είμαι χρήσιμος στούς ὀγρότες, τόσο
ἀδικημένους ἀπό πλευρᾶς ἰατρικῆς φρον-
τίδας, ἥταν βαθιά μου προσδοκία. Παρά ταῦτα,
ὑπῆρχε ἔνα ἐμπόδιο: ἡ σχεδόν ἀπέχθειά μου γιά
τίς φυσικές ἐπιστῆμες. Κατάφερα ὡστόσο νά τήν
παρακάμψω καί εἰσῆλθα στήν ἰατρική σχολή τοῦ
Κιέβου.

Βουτηγμένος στή μελέτη βιβλίων φυσικῆς καί
δρυκτολογίας¹², εἶχα πραγματικά τήν αἴσθηση
πώς ἡμουν ὑποχρεωμένος νά ἐργάζομαι πάνω σέ
ἀντικείμενα γνώσης πού μοῦ ἥταν τελείως ξένα·
περιεχόμενα πού τό μυαλό μου, συμπιεσμένο σά
σφαίρα ἀπό καουτσούκ, νοιαζόταν νά ἀποβάλλει.

Ἐντούτοις πῆρα τούς καλύτερους βαθμούς σ'
ὅλα τά μαθήματα καί, πρός μεγάλη μου ἔκπληξη,
ἀρχισα νά ἐνδιαφέρομαι ὑπερβολικά γιά τήν ἀνα-
τομία. Μελετοῦσα τά δστά σχεδιάζοντάς τα, πλά-
θοντάς τα μέ πηλό. Ό τρόπος μου νά ἀνατέμνω τά
νεκρά σώματα, τράβηξε τήν προσοχή τῶν συμφοι-
τητῶν μου καί τοῦ καθηγητῆ τῆς ἀνατομίας.

Ἀπό τό δεύτερο ἥδη ἔτος, οί συμφοιτητές μου
ὅλοι εἶχαν πεισθεῖ ὅτι θά γινόμουν καθηγητής ἀνα-

¹² Ισως ἐννοεῖ τήν ἀνόργανη χημεία (chimie minérale) καί ὅχι τήν
δρυκτολογία (minéralogie στό κείμενο), (Σ.τ.Μ.).

τομίας. Ή πρόβλεψή τους έπαληθεύτηκε. Εἴκοσι χρόνια αργότερα, ζγινα δητώς καθηγητής τοπογραφικής άνατομίας και χειρουργικής.

Στό τρίτο έτος, άφιερώθηκα μέ πάθος στή μελέτη έπειμβάσεων σέ πτώματα. Οι ίκανότητές μου έξελίχτηκαν: ή έλξη μου γιά σχέδια έξαιρετικής άκριβειας και ή άγαπη μου πρός τόν σχεδιασμό μορφών μεταμορφώθηκαν σέ πάθος γιά τήν άνατομία, σέ άγαπη γιά λεπτότατες έπειμβάσεις άνατομίας έπι τῶν νεκρῶν σωμάτων.

Ο ζωγράφος που άκομη δέν είχε έκκολαφθεῖ έντος μου, γίνηκε καλλιτέχνης στήν άνατομία και τή χειρουργική.

Στό τρίτο έτος, έξελέγην άπρόοπτα άντιπρόσωπος τῆς τάξης μου. Πρίν άπό ξάποιο μάθημα, έμαθα πώς ένας συμφοιτητής μου –Πολωνός– είχε χαστουκίσει έναν άλλον, Έβραϊο. Στό τέλος τοῦ μαθήματος σηκώθηκα και ζήτησα νά σωπάσουν. Έκανα μιά φλογερή διμιλία στιγματίζοντας τή συμπεριφορά τοῦ πολωνοῦ φοιτητῆ. Μίλησα γιά τίς άνωτερες μορφές ήθικής ζωῆς, γιά τόν τρόπο νά υπομένει κανείς τίς προσβολές. Θύμισα τό παράδειγμα τοῦ μεγάλου Σωκράτη που είχε υποφέρει κάποτε τήν εὐέξαπτη σύζυγό του, που τοῦ έχυσε στό κεφάλι μιά κανάτα μέ βρόμικο νερό.

Η διμιλία αύτή έντυπωσίασε τόσο τούς συμφοιτητές μου που μέ έξέλεξαν διμόφωνα άντιπρόσωπο τῆς τάξης, όνομάζοντάς με «ή συνείδηση τῆς διμάδας».

Έτσι φανερώθηκε ένα χαρακτηριστικό στοιχεῖο τῆς προσωπικότητάς μου: ένα βαθύ ήθικό στοιχεῖο πού, στό διάβα τῶν δεκαετιῶν, έπρόκειτο νά γίνει και ν' άποτελέσει τό διδηγητικό νῆμα τῶν διμιλῶν μου.

Πέτυχα λαμπρά άποτελέσματα στίς κρατικές έξετάσεις παίρνοντας «άριστα» σ' όλα σχεδόν τά μαθήματα. Ό καθηγητής χειρουργικής μοῦ είπε τότε: «Δόκτωρ, γνωρίζετε τώρα πολύ περισσότερα πράγματα άπ' ό,τι έγώ, δεδομένου ότι κατέχετε πολύ καλά όλους τούς κλάδους τῆς ιατρικῆς άπό τή δική μου μεριά, έχω λησμονήσει πολλά πράγματα που δέ συνδέονται άμεσα μέ τήν ειδικότητά μου». Ό μόνος κλάδος στόν διπού δέν άριστευσα ήταν ή ιατρική χημεία – αύτό που όνομάζουμε σήμερα βιοχημεία. Ή είλικρινεία μου, πράγματι, μοῦ κόστισε ένα τρία στά πέντε. Άπαντησα τέλεια στή θεωρία, άλλα έπρεπε νά κάνω άκομη μιά άναλυση ούρων. Καθώς οι φοιτητές είχαν δυστυχώς τή συνήθεια νά δωροδοκοῦν τόν παρασκευαστή γιά νά τούς πεῖ τί έπρεπε νά βροῦν στούς άποστακτήρες και τούς δοκιμαστικούς σωλήνες, ήξερα πώς τά ούρα πρός άναλυση περιεῖχαν σάκχαρο. Μολαταῦτα, έξαιτίας ένός μικροῦ σφάλματος, ή χημική άντιδραση τοῦ Τρόμερ δέν παρήχθη. Όταν δ καθηγητής, χωρίς νά μέ κοιτάζει μέ ρώτησε, άντι νά τοῦ δώσω τή σωστή άπαντηση που γνώριζα, τοῦ εἶπα ότι ή άναμενόμενη χημική άντιδραση δέν παρήχθη και ότι δέν είχα βρεῖ τό σάκχαρο.

Αύτός όμοναδικός βαθμός τῶν τριῶν στά πέντε δέ μέ έμποδισε πάντως νά πάρω τό δίπλωμα τῆς ίατρικῆς μέ «άριστα».

Μετά τήν ἀπονομή τῶν διπλωμάτων, οί συνάδελφοί μου μέ ρώτησαν τί σκόπευα νά κάνω. “Οταν τούς ἀπάντησα ὅτι θά ἥθελα γά εἶμαι γιατρός σέ ζέμστβο¹³, γούρλωσαν τά μάτια λέγοντας: «Ἐσεῖς, ἐπαρχιακός γιατρός; Ἐσεῖς είστε ἀνθρώπος ἐπιστήμων ἐκ φύσεως».

Θήξτηκα πού δέ μέ καταλάβαιναν. Εἶχα σπουδάσει, πράγματι, ίατρική, μέ μόνο σκοπό νά γίνω ἐπαρχιακός γιατρός, γιατρός τῶν μουζίκων, γιά νά συντρέχω τούς φτωχούς ἀνθρώπους.

ΓΑΜΟΣ ΚΑΙ ΠΡΩΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΑ ΒΗΜΑΤΑ

Δέν έγινα ἀμέσως ἐπαρχιακός γιατρός. “Εχοντας πάρει τό δίπλωμά μου τό φθινόπωρο τοῦ 1903, ἀμέσως πρίν τόν ρωσο-ιαπωνικό πόλεμο, ἀρχισα τήν ἐργασία μου ώς ἐπαρχιακός χειρουργός στό νοσοκομεῖο τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ τοῦ Κιέβου, κοντά στήν Τοίτα¹⁴.

Τό νοσοκομεῖο αὐτό περιλάμβανε δύο χειρουργικές πτέρυγες. Στή μιά, διευθυντής ἦταν ἔνας ἔμπειρος χειρουργός ἀπό τήν Ὀδησσό, ἐνώ τή διεύθυνση τῆς ἄλλης μοῦ τήν ἐμπιστεύτηκε ὁ ἀρχιατρός, παρόλη τήν παρουσία δυό ἄλλων χειρουργῶν σαφῶς πιό ἡλικιωμένων.

Ο ἀρχιατρός δέν ἔπεσε ἔξω. Πράγματι, ἐμμέσως ἀνέλαβα μεγάλη δράση κοντά στούς τραυματίες. “Αν καί δέν εἶχα ἰδιαιτερα προετοιμαστεῖ στή χειρουργική, ἐπιχείρησα μεγάλες καί δύσκολες ἐπεμβάσεις στά ὄστά, στίς ἀρθρώσεις καί τό κρανίο. Στέφθηκαν μέ ἐπιτυχία, γιατί δέν ἔκανα σφάλματα. Δέν ὑπῆρξαν ἀτυχήματα.

Ἀρκετές φορές, βοηθήθηκα στήν ἐργασία μου ἀπό ἔνα ἄριστο ἐγχειρίδιο πού μόλις εἶχε ἐκδοθεῖ,

¹³ Μονάδα τοπικῆς αὐτοδιοίκησης.

¹⁴ Πάνω στή γραμμή τοῦ ὑπερσιβηρικοῦ, μερικές ἑκατοντάδες χιλιόμετρα ἀπό τή λίμνη Βαϊκάλη.

Η Έπειγουσα χειρουργική, τοῦ Γάλλου Λεζάρ¹⁵. Πρίν ἀπό τήν ἀναχώρησή μου γιά τήν ρωσική ἀνατολή, τό εἶχα μελετήσει σέ βάθος. Μιά καί δέν ἥμουν στρατιωτικός γιατρός, δέ φοροῦσα ποτέ στρατιωτική φόρμα.

Στήν Τσίτα, παντρεύτηκα μία νοσοκόμα πού εἶχε ἐργαστεῖ πρωτύτερα στό στρατιωτικό νοσοκομεῖο τοῦ Κιέβου, ὅπου τήν ἀποκαλοῦσαν «ἡ ἀγία». Δύο γιατροί εἶχαν ζητήσει τό χέρι της, ἀλλά ἔκεινη εἶχε δώσει ὅρκο παρθενίας. Δεχόμενη νά μέ παντρευτεῖ, πάτησε τόν ὅρκο της. Τήν νύχτα πού προηγήθηκε τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου μας, μέσα στήν ἐκκλησία πού ἔκτισαν οἱ δεκεμβριανοί¹⁶, καθώς προσευχόταν μπροστά ἀπό τήν εἰκόνα του Κυρίου, εἶχε ἔχαφνικά τήν ἐντύπωση ὅτι ὁ Κύριος ἀποστρεφόταν τό πρόσωπό της καί ὅτι ἡ μορφή του ἔξαφανιζόταν ἀπό τήν εἰκόνα. Ἡταν ἐμφανῶς μιά ὑπενθύμιση τοῦ ὅρκου της ἐφόσον δέν τόν εἶχε τηρήσει. Ὁ Κύριος ἐπρόκειτο νά τήν τιμωρήσει σκληρά, ταράζοντάς την μέ μία ἀνυπόφορη, παθολογική ζήλια.

¹⁵ Felix Lejars (1868-1932), *Traité de chirurgie d' urgence*, 2e éd., Paris, 1909.

¹⁶ Μέλη τῆς συνωμοσίας πού ὑπεθάλπετο στήν Αγία Πετρούπολη, ἐναντίον τοῦ τσάρου Νικολάου τοῦ Α', τόν Δεκέμβριο τοῦ 1825.

ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΓΙΑΤΡΟΣ

Ἐγκαταλείψαμε τήν Τσίτα πρίν τελειώσει ὁ πόλεμος. Μπήκα στήν ύπηρεσία τοῦ διαμερίσματος τοῦ Ἀρντάτοφ, στή διοίκηση τοῦ Σιμπίρσκ.

Ο ρόλος μου ἦταν νά διευθύνω τό δημιοτικό νοσοκομεῖο. Παρά τίς τραχιές καί ἄθλιες συνθήκες, ἀρχισα ὀμέσως νά κάνω ἐπεμβάσεις, σέ δλους τούς τομεῖς τῆς χειρουργικῆς καί τῆς ὀφθαλμολογίας. Κάποιους μῆνες ἀργότερα ὠστόσο, ἀξεπέραστα προβλήματα μέ υποχρέωσαν νά διακόψω αὐτή τήν ἐργασία.

Στό νοσοκομεῖο τοῦ Ἀρντάτοφ, βρέθηκα διαμιᾶς ν' ἀντιμετωπίζω μεγάλες δύσκολίες καί κινδύνους, σέ σχέση κυρίως μέ τήν πρακτική τῆς γενικῆς ἀναισθησίας, ἀπό ἀνεκπαίδευτους βοηθούς. Ἐκεῖ μοῦ ἥρθε ἡ ἰδέα πώς ἐπρεπε νά ἀποφύγω ὅσο τό δυνατόν τή γενική ἀναισθησία καί νά τήν ἀντικαταστήσω ἀπό τοπική ἀναισθησία.

Ἀποφάσισα νά πάω νά δουλέψω σ' ἔνα μικρό νοσοκομεῖο ἐπαρχιακό, πού βρήκα στήν κωμόπολη Βέρχνι Λιουμπάζ, διοικητική περιφέρεια Φατέζ, στήν εύρεια περιφέρεια τοῦ Κούρσκ.

Ἡ ἐργασία δέν ἦταν πιό εὔκολη. Σέ αὐτό τό νοσοκομεῖο πού δέν εἶχε παρά δέκα κλίνες, ἔκανα πολλές ἐπεμβάσεις. Ἡ φήμη μου μοῦ κόστισε σέ

λίγο νά βλέπω νά καταφθάνουν ἀσθενεῖς ἀπό ἄλλες διοικητικές περιφέρειες τοῦ Κούρσκ καθώς καὶ τοῦ Όρελ.

Θυμᾶμαι τήν περίεργη περίπτωση ἐνός νεαροῦ ζητιάνου ὁ ὅποιος, τυφλός ἀπό τρυφερᾶς ἡλικίας, ἐπανάκτησε τήν ὅρασή του ὑστερα ἀπό μία ἐπέμβαση. Δύο μῆνες ἀργότερα, ἔνα πλῆθος τυφλῶν τῆς περιοχῆς –πού τούς συγκέντρωσε ὁ Ἰαθείς– ἤρθαν σχηματίζοντας οὐρά ὡς ἔνας πίσω ἀπ' τὸν ἄλλο καί, στηριγμένοι στά μπαστούνια τους, μοῦ ζητοῦσαν νά τούς γιατρέψω.

Ἐκείνη τήν ἐποχή, τυπώνεται σέ πρώτη ἔκδοση τό βιβλίο τοῦ καθηγητῆ Μπράουν¹⁷. Τό διάβασα μέ λαχτάρα, γιατί ἦταν ἡ πρώτη φορά πού ἀκουγα νά γίνεται λόγος γιά τοπική ἀναισθησία καί κάποιες μέθοδοι τῆς δημοσιεύονταν. Συγκράτησα ἵδιως ὅτι ὁ Μπράουν θεωροῦσε πρακτικά ἀδύνατη τήν ἀναισθησία τοῦ ἰσχιακοῦ νεύρου. Τό ζήτημα τῆς τοπικῆς ἀναισθησίας τράβηξε τό ἐνδιαφέρον μου τόσο πολύ, πού ἀποφάσισα νά ἐπεξεργαστῶ νέες μεθόδους.

Στό Λιουμπάζ, ἐπρεπε νά θεραπεύσω κάποιες περιπτώσεις σπάνιες καί πολύ ἐνδιαφέρουσες πού ἔγιναν τό ἀντικείμενο τῶν δύο πρώτων ὅρθρων μου: «Ἡ ἐλεφαντίαση τοῦ προσώπου, πλεγματειδές νεύρωμα» καί «Ἡ ὀπισθοδρομική στένωση στήν ἐντερική κήλη».

¹⁷ Heinrich Braun, *Die Lokalanästhesie, ihre wissenschaftlichen Grundlagen und praktische Anwendung. Ein Hand und Lehrbuch*, 3e édition, Leipzig, 1913.

Ἡ φήμη μου, ἄμετρη, καθιστοῦσε τήν κατάστασή μου στό Λιουμπάζ ἀνυπόφορη. Ἐπρεπε ταυτόχρονα νά δέχομαι τούς ἐξωτερικούς ἀσθενεῖς πού ἔφθαναν κατά μεγάλους ἀριθμούς, νά χειρουργῶ στήν κλινική ἀπό τίς 9 ἡ ὥρα τό πρωί μέχρι τό βράδυ, νά διατρέχω μεγάλες ἀποστάσεις, νά ἔξετάζω τίς νυκτερινές ὥρες στό μικροσκόπιο τούς τραυματισμένους ἀπό τίς ἐπεμβάσεις ἴστούς, νά πραγματοποιῶ σχεδιασμούς μικροσκοπικῶν παρασκευμάτων γιά τά ἄρθρα μου. Οἱ δυνάμεις μου, ὅσο νεανικές κι ἀν ἦταν, σέ λίγο δέν ἐπαρκοῦσαν γι' αὐτή τήν ἐργασία.

Αξίζει νά μνημονεύσω τήν πρώτη μου τραχειοτομή, γιατί συνέβη κάτω ἀπό ὅλως ἐξαιρετικές συνθῆκες. Εἶχα πάει νά ἐπισκεφθῶ κάποιο σχολεῖο τῆς περιοχῆς, σ' ἔνα χωριό ὃχι μακριά ἀπό τό Λιουμπάζ. Τά μαθήματα εἶχαν τελειώσει. Ἐνα κοριτσάκι καταφθάνει στό σχολεῖο κρατώντας στά χέρια του ἔνα παιδί πού πνιγόταν: εἶχε στραβοκαταπιεῖ ἔνα μικρό κομμάτι ζάχαρης τό δόποιο ἐπεσε μέσα στό λάρυγγα. Δέν εἶχα τίποτε μαζί μου παρά μόνον ἔναν σουγιά, ἔνα κομμάτι βαμβάκι φαρμακευτικό καί σάν ἀντισηπτικό, λίγο διάλυμα διγλωριούχου ύδραφργύρου (σουμπλιμέ). Ἀποφάσισα, ὡστόσο, νά κάνω τήν ἐπέμβαση. Ζήτησα ἀπό τή δασκάλα νά μέ βοηθήσει, ἀλλά ἐκείνη ἔκλεισε τά μάτια καί τό βαλε στά πόδια. Μιά γριά παραδούλευτρα ἔδειξε πιό πολύ θάρρος, ἀλλά κι αὐτή ἔφυγε μόλις ἄρχισα τήν ἐπέμβαση. Τότε ἔβαλα τό

φασκιωμένο παιδί πάνω στά γόνοτά μου και τοῦ ἔκανα γρήγορα μιά τραχειοτομή, πού ἐξελίχθηκε μέ τὸν πιό θαυμάσιο τρόπο. Ἀντί γιά τὸν σωλήνα πού προβλέπεται σ' αὐτή τὴν περίπτωση, εἰσήγαγα μέσα στὴν τραχεῖα ἔνα φτερό χήνας πού εἶχε προετοιμάσει ἡ γυρά. Ἡ ἐπέμβαση, δυστυχῶς, δέν ἔλυσε τὸ πρόβλημα, διότι τὸ κομμάτι τῆς ζάχαρης εἶχε κατεβεῖ πιό βαθιά, ἀναμφίβολα μέσα στὸν βρόγχο.

Ἡ διοίκηση τῆς περιοχῆς μέ μετέφερε στὴν κλινική τοῦ Φατέζ, τῆς πρωτεύουσας. Ὡστόσο δέν ἐπρόκειτο νά ἐργαστῶ γιά πολὺ ἐκεῖ. Ἡ περιφέρεια τοῦ Φατέζ ἦταν πραγματικά κρησφύγετο «βισώνων» φανατικῶν ὑπερ-αντιδραστικῶν, τῶν «Ἐκατό Μαύρων»¹⁸. Ὁ πιό ἀκραίος ἀνάμεσά τους ἦταν ὁ πρόεδρος τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπαρχίας, ὁ Μπατεζάτουλ πολύ πρὶν ἀπό τὸν πόλεμο, ἔγινε διάσημος ἀπό ἔνα σχέδιο νόμου πού στόχος του ἦταν νά ἐξαναγκάσει τοὺς κινέζους ἀγρότες σέ ὑποχρεωτική μετανάστευση στὴ Ρωσία γιά νά γίνουν δοῦλοι τῶν μεγαλοϊδιοκτητῶν.

Ὁ Μπατεζάτουλ μέ θεωροῦσε ἐπαναστάτη, ἐπειδή δέν πῆγα, σταματώντας κάθε ἄλλη ἐνέργεια, στό προσκέφαλο τοῦ ἰσπράβνικ¹⁹. Ἀπολύθη-

κα ἐπί τόπου μέ διοικητική ἀπόφαση. Κι ἔτσι δημως, δέ στάθηκε τυχερός ὁ Μπατεζάτουλ. Μιά μέρα πού εἶχε ἀγορά, ἔνας ὅπτο τους τυφλούς πού εἶχα γιατρέψει, σκαρφαλωμένος πάνω σ' ἕνα βαρέλι, ἔβγαλε ἔναν φλοιγερό λόγο κατά τῆς ἀπόλυτῆς μου. Ἐπηρεασμένο τὸ πλήθος κατευθύνθηκε πρὸς τὴν πολυκατοικία τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπαρχίας, ἡ ὁποία βρισκόταν στὸν ἴδιο ἀκριβῶς χῶρο. Δέν δπῆρχε ἐκεῖ, παρά ἔνα μόνο μέλος τοῦ συμβουλίου πού πανικοβλημένο κρύφτηκε κάτω ἀπό ἔνα γραφεῖο. Αὐτά ἔγιναν τὸ 1909.

Δύο χρόνια πρὶν, γεννήθηκε τὸ πρῶτο μου παιδί, ὁ Μίσα, και κατόπιν, τὸ 1908, ἡ θυγατέρα μου Ἐλένη. Χρειάστηκε ἐγώ ὁ ἴδιος ν' ἀναλάβω καθήκοντα μαίας.

Ἀπό τὸ Φατέζ πῆγα στή Μόσχα, ὅπου ἥμουν γιά λιγότερο ἀπό ἔναν χρόνο ἐξωτερικός γιατρός στή χειρουργική κλινική τοῦ καθηγητῆ Ντιακόνοφ. Ὁ κανονισμός τοῦ ἴδρυματος ὑποχρέωνε ὅλους τούς ἐξωτερικούς γιατρούς νά προετοιμάζουν διδακτορική διατριβή. Μοῦ πρότειναν γιά θέμα τῆς φυματίωση τῆς ἀρθρώσεως τοῦ γονάτου. Δύο ἡ τρεῖς ἑβδομάδες ἀργότερα ὁ καθηγητής Ντιακόνοφ μέ κάλεσε γιά νά μάθει τά τῆς διατριβῆς μου. Τοῦ ἀπάντησα πώς εἶχα ἥδη διαβάσει ἀρθρα πάνω στό ἀντικείμενο ὀλλά πώς δέν μέ ἐνδιέφερε. Ὁ καθηγητής μέ ἀκούσε μέ κατανόηση και προσοχή πολλή. Ὄταν ἔμαθε πώς εἶχα δικό μου ἀντικείμενο, μέ ρώτησε μέ τό πλέον ζωηρό ἐνδιαφέρον.

¹⁸ Φασιστική δργάνωση κατά τῶν Ἐβραίων πού ἰδρύθηκε στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰώνα, ἡ ὁποία ἔκανε νά βασιλεύει ἡ τρομοκρατία ἀπό τά πογκρόμ και τίς συστηματικές δολοφονίες, ἐνάντια στούς ἐχθρούς τῆς Ρωσίας.

¹⁹ Ἀξιωματικός τῆς ἀστυνομίας

Άποδείχτηκε ότι δέν γνώριζε τίποτα περί τοπικής ἀναισθησίας. Τοῦ μίλησα γιά τό βιβλίο τοῦ καθηγητῆ Μπράουν. Πρός μεγάλη μου χαρά, ἐγκατέλειψε τήν ἀρχική του πρόταση καί μοῦ πρότεινε νά συνεχίσω πάνω στό ἀντικείμενό μου.

Καθώς αύτό ἀπαιτοῦσε ἀνατομικές ἔρευνες καί πειράματα τά ὅποια περιλάμβαναν ἔγχυση ἔγχρωμης ζελατίνης σέ πτώματα, ἐπρεπε νά περνῶ ἀπό τό ἵνστιτούτο τοπογραφικῆς ἀνατομίας καί χειρουργικῶν ἐπεμβάσεων πού διηγύθυνε δικαίωμας της Ράιν, πρόεδρος τοῦ συλλόγου χειρουργῶν Μόσχας. Άποκαλύφθηκε, δύμως, πώς κι αὐτός ἀγνοοῦσε τά πάντα περί τοπικῆς ἀναισθησίας.

Κατάφερα νά βρῶ γρήγορα ἔνα ἀπλό καί ἀξιόπιστο μέσο γιά νά κάνω τίς ἐνέσεις, ἔξισου ἐφαρμόσιμο τόσο στό Ισχιακό νεῦρο, δόσο καί στή διέξοδό του ἀπό τήν κοιλότητα τῆς λεκάνης πράγμα πού ό Χάινριχ Μπράουν θεωροῦσε σχεδόν ἀδύνατο. Βρῆκα ἐπίσης μία μέθοδο ἔγχυσης ἐφαρμόσιμη στό διάμεσο νεῦρο γιά ἀναισθησία τοπική στό χέρι. Ἐκανα μιά ἔκθεση τῶν ἀνακαλύψεων μου στό σύλλογο χειρουργῶν τῆς Μόσχας. Ξεσήκωσε ζωηρό ἐνδιαφέρον.

Ωστόσο, δέν εἶχα μέ τί νά ζήσω στή Μόσχα μέ τή γυναίκα μου καί τά δύο μικρά παιδιά μου. Χρειάστηκε νά φύγω γιά τήν κωμόπολη Ρομάνοφκα τῆς περιοχῆς τοῦ Μπαλάσοφ στή διοίκηση τοῦ Σαράτοφ γιά νά ἐργαστῶ σέ μιά κλινική εἴκοσι

πέντε κλινῶν. Ἐκεῖ ἐκδήλωσα μεγάλη χειρουργική δραστηριότητα καί συνέταξα ἐναν ἀπολογισμό τῆς ἐργασίας μου, ἐνα ἐνημερωτικό φυλλάδιο ὃπως ἐκεῖνο πού δημοσιεύαμε στήν κλινική τοῦ καθηγητῆ Ντιακόνοφ. Παράλληλα συνέχιζα τίς ἔρευνές μου γιά τήν τοπική ἀναισθησία στή Μόσχα, κατά τήν ἐτήσια μηνιαία ἄδειά μου. Ἐργαζόμουν τότε ἀπό τό πρώι μέχρι τό βράδυ στό ἱνστιτούτο τῶν καθηγητῶν Ράιν καί Καρούζιν, στήν ἔδρα τῆς περιγραφικῆς ἀνατομίας. Εἶχα τήν εύκαιρια νά μελετήσω 300 κρανία. Ἀνακάλυψα μία μέθοδο μεγάλης ἀκριβείας: νά ἐφαρμόζουμε ἔγχυση στόν δεύτερο κλάδο τοῦ τριδύμου νεύρου, ἀκριβῶς στήν ἔξοδο τοῦ Foramen rotundum²⁰. Τήν ἐποχή πού τελείωσα αὐτή τήν ἐργασία, δέ ζοῦσα πλέον στή Ρομάνοφκα, ἀλλά ἥμουν δρομικός καί χειρουργός σ' ἐνα νοσοκομείο πενήντα κλινῶν στό Περεσλάβλ-Ζαλέσκι, πρωτεύουσα τῆς περιοχῆς.

Λίγο πρίν τήν ἀναχώρησή μας ἀπό τή Ρομάνοφκα, γεννήθηκε δι γιός μου Ἀλιόσα κάτω ἀπό ταραγμένες συνθῆκες. Παρά τόν ἐπικείμενο τοκετό, τό διακινδύνεψα νά πάω στό Μπαλάσοφ, σέ μιά συνδιάσκεψη τοῦ συμβουλίου ὑγείας, ἐλπίζοντας νά ἐπιστρέψω γρήγορα. Χωρίς νά περιμένω τό τέλος τῆς συνδιάσκεψης ὅρμησα πρός τό σταθμό, ὃπου εἶδα ἐνα τραίνο ἔτοιμο νά ξεκινήσει μετά τή δεύτερη σφυρίχτρα. Μή ἔχοντας τόν χρόνο νά βγά-

²⁰ Λατινικά στό γαλλικό (=στρογγυλή τρύπα) (Σ.τ.Μ.).

λω εἰσιτήριο, πήδηξα στό βαγόνι. Βλέπω ἐκεῖ ἀρκετούς Τατάρους· κι ὅμως δέν ύπηρχαν Τάταροι στή Ρομάνοφκα. Εἶχα ἀνέβει στό τρένο γιά τό Χάρκοβο²¹! Χρειάστηκε, λοιπόν, νά κατέβω στόν πρώτο σταθμό γιά νά γυρίσω πίσω στό Μπαλάσοφ. Ἐπιστρέφοντας στή Ρομάνοφκα, βρῆκα τόν γιό μου νά ἔχει μόλις γεννηθεῖ μέ τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ. Μιά συνάδελφος –πού εἶχε ἐπιστρέψει πρίν ἀπό ἑμένα ἀπό τό συμβιούλιο– ξεγένησε τή γυναίκα μου καθώς ἐπέστρεψε.

Τό 1916, ὅταν ἔμενα στό Περεσλάβλ, ὑποστήριξα στή Μόσχα τή διδακτορική μου διατριβή πάνω στήν τοπική ἀναισθησία. Τήν κριτική ἐπιτροπή ἀποτελοῦσαν ὁ καθηγητής Μαρτίνοφ, ἔνας καθηγητής (γερμανόφωνος) τοπογράφικῆς ἀνατομίας καί χειρουργικῶν ἐπεμβάσεων τοῦ ὅποιου τό ὄνομα ἔχω λησμονήσει καί ὁ καθηγητής Καρούζιν.

Ο Μαρτίνοφ ἔκανε μιά ἐνδιαφέρουσα ἀναφορά. Δήλωσε: «Ἐχουμε συνηθίσει διδακτορικές διατριβές γραμμένες πάνω σ' ἔνα δρισμένο θέμα, μέ σκοπό τήν προώθηση καριέρας καί τῶν ὅποιων ἡ ἐπιστημονική ἀξία δέν είναι μεγάλη. Ὁταν ὅμως εἶδα τό βιβλίο σας, ἀποκόμισα τήν ἐντύπωση τοῦ κελαηδήματος ἐνός πουλιοῦ πού είναι ἀδύνατο νά μήν κελαηδήσει, καί πολύ τό ἐκτίμησα». Ο καθηγητής Καρούζιν πάλι, πολύ πολύ συγκινημένος,

²¹ Πόλη πού βρίσκεται μέσα στό «χρυσό δακτύλιο» τῶν τουριστικῶν περιοχῶν γύρω ἀπό τή Μόσχα, δύο ὥρες μέ τό λεωφορεῖο ἀπό τή Λαύρα τῆς ἀγίας Τριάδος τοῦ ἀγίου Σεργίου.

ῆρθε καί μοῦ ἔσφιξε θερμά τό χέρι, ζητώντας μου συγγνώμη πού δέν ἐνδιαφερόταν γιά τήν ἐργασία μου στή σοφίτα ὅπου συντηροῦνταν τά κρανία, μή ὑποπτευόμενος ὅτι ἐτοιμαζόταν ἐκεῖ μία τόσο λαμπρή διατριβή.

Τό πανεπιστήμιο τῆς Βαρσοβίας μοῦ ἀπένειμε γιά τήν ἐργασία μου μία λαμπρή ἀνταμοιβή, τό βραβεῖο Σόινακι –ἀξίας 400 χρυσῶν ρουβλιῶν— πού ἀπονέμεται στίς «καλύτερες διατριβές πού ἀνοίγουν καινούργιους δρόμους στήν ιατρική». Όστόσο, δέν ἔλαβα αὐτό τό ποσό, γιατί δέ μπόρεσα νά παρουσιάσω στό πανεπιστήμιο τῆς Βαρσοβίας τόν ἀπαιτούμενο ἀριθμό ἔργων. Πράγματι, τυπωμένο σέ 750 ἀντίτυπα, τό βιβλίο γρήγορα ἔξαντλήθηκε ἀπό τή βιβλιοθήκη, ὅπου εἶχα τήν ἀπρονοησία νά τό βάλω πρός πώληση.

Γιά ἔναν ἀγροτικό γιατρό, ὅπως ἦμουν ἐγώ ἐπί δεκατρία χρόνια, οἱ Κυριακές καί οἱ ἑορτές εἶναι οἱ μέρες μέ τή μεγαλύτερη ἀπασχόληση. Γι' αὐτό δέν εἶχα τή δυνατότητα νά πηγαίνω στήν ἐκκλησία οὔτε στό Λιουμπάζ, οὔτε στή Ρομάνοφκα, οὔτε στό Περεσλάβλ-Ζαλέσκι. Πολλές χρονιές, δέν τηροῦσα τίς σαρακοστές. Τόν τελευταῖο πάντως καιρό τῆς ζωῆς μου στό Περεσλάβλ, βρῆκα –μετά μεγάλου κόπου— τό μέσον νά πηγαίνω στόν καθεδρικό, ὅπου καί εἶχα εἰδικό κάθισμα λόγω τίτλου. Αὐτό χαροποίησε πολύ τούς πιστούς τῆς πόλης.

Συνέβη ἐπίσης ἔνα σημαντικό γεγονός στή ζωή μου, πού δέν θεός τό δρομολόγησε στό Περεσλάβλ.

Από τόξεκίνημά μου κιόλας ώς χειρουργοῦ στήν Τσίτα, τό Λιουμπάζ καί τή Ρομανόφκα, κατενόησα στήν ἐντέλεια τό πόσο σπουδαία ἦταν ἡ χειρουργική τῶν πυωδῶν τραυμάτων καί τό πόσο λίγα πράγματα εἶχα διδαχθεῖ στή διάρκεια τῶν σπουδῶν μου. Ἀνέθεσα στόν ἑαυτό μου νά μελετήσω –δλομόναχος– σέ βάθος τή διάγνωση καί θεραπεία τῶν πυωδῶν παθήσεων. Στό τέλος τῆς διαμονῆς μου στό Περεσλάβλ, μοῦ ἥρθε ἡ ἰδέα νά παρουσιάσω τήν ἐμπειρία μου σ' ἕνα βιβλίο μέ τίτλο *Δοκίμια χειρουργικῆς πυωδῶν τραυμάτων*. Ἐπεξεργάστηκα τό σχέδιό του κι ἔγραψα τόν πρόλογο. Τότε, πρός μεγάλη μου ἔκπληξη, μία πολύ παράξενη ἰδέα μοῦ ἥρθε στόν νοῦ, πού δέ μέ ἐγκατέλειψε ποτέ πιά. «Ὄταν τό βιβλίο αὐτό ὀλοκληρωθεῖ, τό ὄνομα τοῦ συγγραφέα θά είναι ὄνομα ἐπισκόπου».

Ἡ ἰδέα νά γίνω ιερέας, πολλῶ μᾶλλον ἐπίσκοπος, δέν εἶχε περάσει ποτέ ἀπό τό μυαλό μου. Άλλα, ὃν οἱ δρόμοι τῆς ζωῆς μας δέν είναι γνωστοί, γιά τόν παντογνώστη Θεό είναι, καί μάλιστα ἀπό τήν κοιλιά τῆς μάνας μας. «Ὄπως θά δοῦμε ἀργότερα, ἡ ἔμμονη αὐτή ἰδέα πραγματοποιήθηκε ὅστερα ἀπό μερικά χρόνια.

Ἐτοι ζήσαμε ἔξι χρόνια στό Περεσλάβλ-Ζαλέσκι, ὅπου γεννήθηκε ὁ δεύτερος γιός μου Βαλεντίν. Ἀνέπτυξα μεγάλη χειρουργική δραστηριότητα στό δημοτικό νοσοκομεῖο καί τό νοσοκομεῖο τοῦ ἔργο-στασίου. Υπῆρξα ἑνας ἀπό τούς πρωτοπόρους

στίς ἐγχειρήσεις –πολύ σπουδαῖες γιά τήν ἐποχή– τῶν χοληφόρων ὀδῶν, τοῦ στομάχου, τῆς σπλήνας, ἀκόμη καί τοῦ ἐγκεφάλου. Τάξη 1915-1916, ἡμουν ἐπίσης διευθυντής ἐνός μικροῦ νοσοκομείου γιά τραυματίες.

Στίς ἀρχές τοῦ 1917 ἥρθε σ' ἐμᾶς ἡ μεγάλη ἀδελφή τῆς γυναίκας μου, ἀκριβῶς μετά τήν ταφή –στήν Κριμαία– τῆς κόρης της πού πέθανε ἀπό καλπάζουσα φθίση. Γιά κακή μας τύχη, εἶχε φέρει μαζί της τή χνουδάτη κουβέρτα κάτω ἀπό τήν ὁποία εἶχε πεθάνει τό ἄρρωστο κοριτσάκι. Εἴπα στή γυναίκα μου ἾΑννα ὅτι μέ αὐτή τήν κουβέρτα ἡ ἀδελφή της μᾶς ἔφερνε τό θάνατο. «Ὄπως κι ἔγινε: ἔμεινε μαζί μας δύο ἐβδομάδες καί λίγο μετά τήν ἀναχώρησή της παρατήρησα ὅτι ἡ ἾΑννα εἶχε ὀλοφάνερα συμπτώματα πνευμονικῆς φυματίωσης.

Τό γεγονός συνέπεσε τήν ὥρα πού διάβαζα στήν ἐφημερίδα τήν προκήρυξη ἐνός διαγωνισμοῦ γιά τή θέση χειρουργοῦ καί ἀρχιάτρου στό μεγάλο δημοτικό νοσοκομεῖο τῆς Τασκένδης. Μέ διάλεξαν ἀνάμεσα σέ πολλούς ὑποψηφίους. Μᾶς συνόδευε μιά νεαρή ὑπηρέτρια πού μόλις εἶχε ἀποκτήσει παιδί. Στά μισά τοῦ δρόμου ἀνάμεσα στό Περεσλάβλ καί τή Μόσχα, ὁ ύψηλός πυρετός τῆς ἾΑννας μᾶς ἀνάγκασε νά σταματήσουμε γιά μιά ἐβδομάδα στόν ξενώνα τῆς Λαύρας τῆς Ἁγίας Τριάδος τοῦ ἀγίου Σεργίου. Ἡταν πολύ ἐπίπονο, μέ μικρά παιδιά, γιατί οι σιδηρόδρομοι ἦταν ἥδη πολύ ἀποδιοργανωμένοι.

Στήν Τασκένδη, ή κατοικία ύπηρε σίας τοῦ ἀρχιάτρου ἥταν ἔνα ὅμορφο διαμέρισμα πέντε δωματίων, μέσσα στό νοσοκομεῖο.⁷ Επρεπε ὡστόσο ἐγώ ὁ Ἰδιος νά πλένω συχνά τά πατώματα, ἀφοῦ ἀναπόφευκτα ἡ ζωή αὐτά τά χρόνια τῆς ἐπανάστασης εἶχε δυσκολέψει. Τό 1919, ἡ πόλη ἔγινε θέατρο ἑνός ἐμφυλίου πολέμου ἀνάμεσα στή φρουρά τοῦ κάστρου τῆς Τασκένδης καί τό σύνταγμα Τουρκμένιων στρατιωτῶν ὑπό τίς διαταγές κάποιου στρατιωτικοῦ ἐπιθεωρητῆ πού εἶχε προδώσει τήν ἐπανάσταση. Οἱ ὀβίδες ἀπό τούς δύο ἀντιπάλους πετοῦσαν πάνω ἀπό τήν πόλη καί τό νοσοκομεῖο. Περνώντας κάτω ἀπ' τά πυρά τους, ἔπρεπε νά πηγαίνω στή δουλειά. Ή ἐξέγερση τοῦ συντάγματος τῶν Τουρκμενίων κατεστάλη καί ἡ πάταξη τῶν ἔχθρων τῆς ἐπανάστασης ἀρχισε, πράγμα πού κόστισε σέ μένα καί στόν ταμειακό διαχειριστή τοῦ νοσοκομείου φρικτές ὁρες. Μᾶς συνέλαβε κάποιος ὀνόματι Ἀνδρέας, ὁ ὁποῖος εἶχε πράγματι τιμωρηθεῖ ἀπό τόν δῆμαρχο. Μᾶς ἔσυραν στά μηχανουργεῖα τῶν σιδηροδρόμων ὅπου δικάζονταν οἱ Τουρκμένιοι. Καθώς διασχίζαμε τή γέφυρα πού δρασκελίζει τίς γραμμές, οἱ ἐργάτες φώναζαν κάτι στόν Ἀνδρέα.⁸ Εμαθα στή συνέχεια ὅτι τόν συμβούλευαν νά μή μᾶς ἐλευθερώσει, ἀλλά νά μᾶς τουφεκίσει ἐπί τόπου κάτω ἀπό τή γέφυρα.

Τό ἀχανές πλαίσιο τῶν μηχανουργείων ἥταν γεμάτο ἀπό στρατιώτες τοῦ συντάγματος πού εἶχε ξεσηκωθεῖ. Τούς καλοῦσαν τόν καθένα μέ τή σειρά

τού σ' ἔνα χωριστό δωμάτιο. Ἐκεῖ, χάραζαν ἔναν σταυρό, σχεδόν ἀπέναντι ἀπό κάθε ὄνομα. Σ' αὐτό τό δικαστήριο συνεδρίαζαν ὁ Ἀνδρέας κι ἔνας ἀκόμη ὑπάλληλος τοῦ νοσοκομείου πού βρῆκε τό χρόνο νά προειδοποιήσει τούς ἐνόρκους ὅτι ὁ Ἀνδρέας μέ εἶχε συλλάβει, ὅπως καί τόν ταμειακό διαχειριστή, ἀπό προσωπική ἐμπάθεια. Δέν ἔβαλαν σταυρό στά ὀνόματά μας καί μᾶς ἐλευθέρωσαν γρήγορα, πρός μεγάλη ἔκπληξη τῶν ἐργατῶν μέ τούς ὅποιους διασταυρωνόμασταν στόν δρόμο καί οἱ ὅποιοι ἀποροῦσαν πῶς μᾶς ἐπέτρεψαν νά ἐγκαταλείψουμε τά μηχανουργεῖα.

Μάθαμε στή συνέχεια, γιά τή φρικτή σφαγή, ἐκείνη τή νύχτα, τῶν Τουρκμενίων καί πολλῶν κατοίκων τῆς πόλης.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΗΣ ΑΝΝΑΣ

”**Α**ρρωστη ἡ γυναίκα μου ἡ καημένη, ἥξερε
ὅτι μέ εἶχαν πάρει καί ποῦ βρισκόμουν.
Πέρασε φοβερές ὡρες μέχρι νά ἐπιστρέψω. Ἡ
μεγάλη αὐτή δοκιμασία εἶχε πολύ βλαπτική ἐπί-
δραση στήν ύγειά της. Ἡ ἀσθένειά της ἄρχισε νά
σοβαρεύει γρήγορα.” Ελιωνε στόν πυρετό, δέ μπο-
ρούσε πλέον νά κοιμηθεῖ καί ύπεφερε πολύ. Δώδε-
κα νύχτες ἀσταμάτητα ἥμουν στό προσκεφάλι της,
ταυτόχρονα δουλεύοντας τήν ήμέρα στό νοσοκο-
μεῖο. Ἡ τελευταία νύχτα ἦταν φοβερή. Γιά νά ἐλα-
φρώσω τούς πόνους της τῆς ἔριξα μορφίνη. Αύτό
τήν ἀνακούφισε αἰσθητά, ὅμως μετά ἀπό εἴκοσι
λεπτά ἄκουσα: «Ἄκομα μία». Τό αἴτημα ἐπανα-
λαμβανόταν ἀνά μισή ὡρα καί σέ διάστημα δύο ἥ-
τριῶν ὡρῶν τῆς εἶχα ρίξει πολύ πιό πάνω ἀπό τό
ἐπιτρεπόμενο δριο, χωρίς νά παρατηρήσω κανένα
τοξικό ἀποτέλεσμα. Ξαφνικά, ἡ Ἄννα ἀνακάθισε
στό κρεβάτι της καί πρόφερε ἀρκετά δυνατά:
«Φώναξε τά παιδιά». ”Ηρθαν ὅλα καί τά εὔλόγη-
σε μέ τό σημεῖο τοῦ σταυροῦ, χωρίς ὅμως νά τά
ἀγκαλιάσει γιατί φοβόταν τή μόλυνση. ”Εχοντας
ἔτσι ἀποχαιρετήσει τά παιδιά της, ξάπλωσε καί
ἥρεμα πῆρε θέση ἀνάπαισης μέ τά μάτια κλειστά.

‘Η ἀνάσα ἔξασθένησε ώσότου ἄφησε τήν τελευταία τῆς πνοήν.’ Ήταν τριάντα δύκτων ἔτῶν.

Τό φέρετρο ἦταν ἡδη ἔτοιμο ἀπό τά πρίν²². Τό πρωί ἔφθασαν καί οἱ γυναικες βοηθοί μου, ἔπλυναν καί ἔντυσαν τό σῶμα, ὅπερα τό ἔβαλαν μέσα στό φέρετρο. ‘Ηταν τέλος τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1919.

‘Ἐμεινα ἔτσι μόνος μέ τέσσερα παιδιά μεταξύ ἔξι καί δώδεκα ἔτῶν. Γιά δύο νύχτες, διάβαζα ἐγώ δ Ἰδιος τό φαλτήρι μπροστά στό φέρετρο, στά πόδια τῆς μακαρίτισσας, ἐντελῶς μόνος. Στίς 3 ἡ ὥρα, τό δεύτερο βράδυ, καθώς διάβαζα τόν 112ό φαλμό –μέρος τοῦ ἀρχικοῦ του τμήματος φάλλεται γιά νά ὑποδεχθοῦμε τόν ἐπίσκοπο μέσα στόν ναό: «ἀπό ἀνατολῶν ἥλιου μέχρι ὅυσμῶν...»²³ – μ, ἐντυπωσίασαν οἱ τελευταῖες λέξεις: «ὅ κατοικίζων στεῖραν ἐν οἴκῳ μητέρᾳ τέκνων εὐφραινομένην»²⁴. Τίς ἀντιλήφθηκα μέ ἀπόλυτη βεβαιότητα σάν λέξεις τοῦ Ἰδιου τοῦ Θεοῦ. Λέξεις πού ἀπευθύνονταν προσωπικά σέ μένα.

‘Ο Κύριος γνώριζε τόν κοπιαστικό καί ἀκανθώδη δρόμο πού μέ περίμενε. Ἀμέσως μετά τόν θάνατο τῆς μητέρος τῶν παιδιῶν μου, φρόντισε γι’ αὐτά. Μέ ἀνακούφισε στή δύσκολη θέση πού βρισκόμουν. Κατάλαβα, πράγματι, δίχως τή σκιά καμιᾶς ἀμφιβολίας, τίς λέξεις πού τόσο μέ εἶχαν

ἐντυπωσιάσει, σάν ἔνα σημεῖο ἔξ ūψους: δ Θεός, μέσ’ τόν φαλμό αὐτό, ὑποδείκνυε τή νοσοκόμα μου στό χειρουργεῖο, Σοφία Σεργκέγιεβνα Βελέτσκαγια. ‘Οντας οἱ σχέσεις μας μέχρι τότε περιορισμένες σέ ἐπαγγελματικοῦ τύπου ἐπαφές, ἥξερα ἐλάχιστα γι’ αὐτήν, μόνον ὅτι μόλις εἶχε χηρεψει²⁵ καί ὅτι δέν εἶχε παιδιά. Κατανόησα πάντως τούς λόγους τοῦ φαλμοῦ, χωρίς κανένα δισταγμό, σάν ἐντολή τοῦ Θεοῦ νά τῆς ἐμπιστευθῶ τήν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν μου.

Κουράστηκα νά περιμένω ὡς τίς 7 τό πρωί γιά νά πάω νά τή βρῶ. ‘Ἐμενε στήν πτέρυγα τῶν χειρουργείων. Χτύπησα τήν πόρτα. ‘Ἀνοιξε καί ἐκπληκτη πού ἔβλεπε τόν προϊστάμενό της σοβαρό πρωτόπρωι, ὁπισθοχώρησε. ‘Ἀκουσε μέ βαθιά συγκίνηση δ, τι συνέβη τή νύχτα δίπλα στό φέρετρο τῆς γυναικας μου. Περιορίστηκα στό νά τή ρωτήσω ἀν πίστευε στόν Θεό καί ἀν ἥθελε νά ἐκπληρώσει τή Θεία ἐντολή, ἀντικαθιστώντας τή μητέρα τῶν παιδιῶν μου. Ή Σοφία Σεργκέγιεβνα δέχτηκε μέ χαρά.

Μοῦ εἶπε μέ πόσο πόνο ἔβλεπε τά βάσανα πού τραβοῦσε ἡ γυναίκα μου καί ὅτι θά ἥθελε πολύ νά μᾶς βοηθήσει, ἀλλά ὅτι δέν ἀποφάσιζε ἀπό μόνη της νά μᾶς προτείνει τή βοήθειά της. Ἀγαποῦσε ἥδη τά παιδιά μου δίχως νά τά γνωρίζει καλά. Φοβόταν ἐντούτοις μήπως δέ μποροῦσε νά συνεν-

²² σοφό προληπτικό μέτρο, σέ περίοδο μεγάλης φτώχιας.

²³ Ψαλμ. 112, 3.

²⁴ Ψαλμ. 112, 9.

²⁵ Ο σύζυγος τῆς Σοφίας Σεργκέγιεβνα ἦταν ὑπάλληλος τοῦ τοάρου καί πέθανε στό μέτωπο τόν καιρό τοῦ πολέμου.

νοηθεῖ μέ τόν Μίσα, τόν πρῶτο μου, ἐπειδή ἡταν κακός μέ τά μικρότερα. Ὁπερ καί ἐγένετο. Ἀγαποῦσε πολύ τά τρία τελευταῖα, προπάντων τό μικρότερο, τόν Βάλια, πού καθόταν συνέχεια πάνω στά γόνατά της. Ὁμως ἔπρεπε νά φροντίσει ἔξαρχῆς γιά τήν ἀνατροφή τοῦ Μίσα.

Τό διαμέρισμά μου εἶχε πέντε δωμάτια. Τακτοποιηθηκαν ὅλα αὐσίως καί ἡ Σοφία Σεργκέγιεβνα πῆρε ἔνα δωμάτιο μακριά ἀπό ἐκεῖνο πού ἔμενα ἐγώ. Ἐζησε πολλά χρόνια στήν οἰκογένειά μου καί ἡταν δεύτερη μητέρα γιά τά παιδιά μου. Ὁ Κύριος γνωρίζει ὅτι ἡ συμπεριφορά μου ἀπέναντί της παρέμεινε ἐντελῶς ἀγνή. Γιά τήν ὥρα σταματῶ ἐδῶ. Θά μιλήσω ἀργότερα γιά τίς μεγάλες εὐεργεσίες πού ἔλαβαν ἀπό τόν Θεό τά παιδιά μου, χάρη στή Σοφία Σεργκέγιεβνα.

ΙΕΡΩΣΥΝΗ

Σύντομοί είναι τα λόγια της Ειρήνης στήν Τασκένδη κάποια ἀδελφότητα καί πήγα σέ μία ἀπό τίς συνάξεις της. Καθώς γινόταν διάλογος, ἔκανα μακρά παρέμβαση καί ἡ ὄμιλία μου ἔκανε μεγάλη ἐντύπωση πού μεταβλήθηκε σέ χαρά μόλις ἔμαθαν ὅτι ἡμουν διατάσσομενος τόν θεοφόρον τής πόλης.

Ἐνας ὑψηλά ιστάμενος ιερέας, διαβατής Μιχαήλ Ἀντρέεφ, προϊστάμενος τοῦ ναοῦ κοντά στόν σταθμό, δρογάνωνε τίς Κυριακές τά βράδια συνάξεις μέ θέματα ἀπό τή Βίβλο. Λάμβανε τόν λόγο κι ὅποιος ἀπό τό ἀκροατήριο ἐπιθυμοῦσε μποροῦσε νά παρέμβει. Ἄκολουθούσαν φαλμωδίες. Πήγαινα τακτικά σ' αὐτές τίς συνάξεις καί συχνά γίνονταν σοβαρές συζητήσεις. Ἅγνοούσα βέβαια ὅτι αὐτές οι συζητήσεις δέν ἡταν παρά ἡ ἀπαρχή τῆς μετέπειτα σημαντικῆς ιεροκηρυκτικῆς δράσης μου.

Μόλις ἔκανε τήν ἐμφάνισή της ἡ ὀλέθρια «Ζώσα Ἐκκλησία»²⁶, ἡ ὑπαρξή καί δράση τῶν ἐπι-

²⁶ Πρόκειται γιά ἓνα σήμα πού προκλήθηκε ἀπό τή σοβιετική ἔξουσία γιά νά ἀλωθεῖ ἡ ὁρθόδοξη ρωσική Ἐκκλησία ἐκ τῶν ἔσω. Καθοδηγημένη ἀπό ἑγγάμους ιερείς πού ἐκλέγονταν ἐπίσκοποι, ἡ «Ζώσα Ἐκκλησία» κυρίευε διά τής βίας ἀρκετούς ναούς, οἱ ὅποιοι γενικά ἡταν κλειστοί, ἀπαξ καί οἱ πιστοί τούς εἶχαν ἐγκαταλείψει. Η κίνηση αὐτή διαλύθηκε στά τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ 1920. Κάποιοι πού

σκόπων συζητεῖτο παντοῦ –στίς ἐνοριακές κληρικολαϊκές συνελεύσεις– κάποιοι δέ καθαιρέθηκαν. Τότε ἔγινε καί ἡ «δίκη» τοῦ ἐπισκόπου Τασκένδης καί Τουρκμενιστάν, μέσα σ' ἔναν μεγάλο χῶρο ὃπου συγκεντρωνόταν ἡ χορωδία, πολύ κοντά στόν καθεδρικό. Παρευρέθηκα μέ τήν ἰδιότητά μου ὡς φιλοξενούμενος καί ἔκανα μιά μακρά φλογερή ὁμιλία γιά ἡνα ζήτημα πολύ σημαντικό.

Δέν ὑπῆρχαν ξεκάθαρες θέσεις στή συνέλευση καί ἡ δράση τοῦ ἐπισκόπου Ἰννοκέντιου (Πουστίνσκι) ἐκτιμήθηκε θετικά. Στό τέλος τῆς σύνταξης, ὅταν οἱ συμμετέχοντες διασκορπίστηκαν, διασταυρωθήκαμε ἀπρόοπτα μέ τόν ἐπίσκοπο κοντά στήν πόρτα. Μέ πῆρε ἀπό τό χέρι καί μέ δδήγησε στήν αὐλή τοῦ καθεδρικοῦ. Τόν φέραμε γύρα δύο φορές. Μοῦ εἶπε πώς ἡ ὁμιλία μου τοῦ εἶχε κάνει ἐντύπωση καί, σταματώντας δήλωσε: «Γιατρέ, πρέπει νά γίνετε ἱερέας!»

«Οπως ἡδη τό εἶπα, ποτέ δέν εἶχα σκεφτεῖ τήν ἱερωσύνη, ὀλλά ἐξέλαβα αὐτά τά λόγια σάν κλήση τοῦ Θεοῦ μέ τή φωνή τοῦ ἐπισκόπου. Χωρίς νά σκεφτῶ ούτε ἔνα λεπτό, ἀπάντησα «Καλά, δεσπότη μου!» Άν ἀρέσει στόν Θεό, θά γίνω ἱερέας».

Λίγο ὀργότερα, τοῦ εἶπα πώς ἡ νοσοκόμα μου ἔμενε στό σπίτι μου, ἐξηγώντας του ὅτι τή δέχτηκα ἔπειτα ἀπό φανερά θαυμαστή ἐντολή τοῦ Θεοῦ,

εἶχαν ἐνταχθεῖ ἐκεῖ μετάνιωσαν, ὀλλοι δήλωσαν δημοσίως ἄθεοι.

σάν «μητέρα ἐπί τέκνοις εὐφραινομένη»²⁷. Πῶς νά γίνει πού ἔνας ἱερέας δέ μπορεῖ νά ζήσει μέ μία ξένη γυναίκα κάτω ἀπό τήν ἴδια στέγη; Ό ἐπίσκοπος, ώστόσο, δέν ἔδωσε καμία σημασία σ' αὐτή μου τήν ἀντίρρηση. Δήλωσε μόνον ὅτι δέν ὀμφέβαλλε ὡς πρός τό ὅ, τι εἶχα τηρήσει τήν ἔβδομη ἐντολή.

Τήν ἐπόμενη Κυριακή, κατά τήν ἀνάγνωση τῶν ὠρῶν, συνοδευόμενος ἀπό δύο διακόνους καί φιρώντας ἔνα ράσο πού δέ μοῦ ἔκανε, βρέθηκα ἐνώπιον τοῦ ἔνθρονου ἐπισκόπου γιά νά χειροθετηθῶ ἀναγνώστης, φάλτης καί ὑποδιάκονος. Χειροτονήθηκα διάκονος στή λειτουργία. Γεγονός ἀσυνήθιστο, ἡ χειροτονία εἰς διάκονον ἐνός ἀναγνωρισμένου καθηγητῆ, ἔκανε πραγματικά αἴσθηση στήν Τασκένδη. Συνοδεία ἐνός καθηγητῆ, μία σημαντική ὁμάδα φοιτητῶν τῆς Ἰατρικῆς σχολῆς ἥρθαν νά μέ βροῦν. «Οντας πολύ ἀπομακρυσμένοι ἀπό τή θρησκεία, δέ μποροῦσαν νά συλλάβουν, ούτε νά ἐκτιμήσουν τόν τρόπο συμπεριφορᾶς μου. Τί θά μποροῦσαν νά καταλάβουν ὅν τούς ἔλεγα πώς βλέποντας τίς χλευαστικές λιτανεῖες πού σάρκαζαν τόν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστό, ἡ καρδιά μου κραύγαζε «Δέ μπορῶ νά σωπάσω!» Αἰσθανόμουν ὅτι ἦτον καθήκον μου νά ὑπερασπιστῶ μέ τό κήρυγμα τόν κατηγορούμενο Κύριο μας καί νά δοξάσω τό ἀπειρο πρός τό ὀνθρώπινο γένος ἔλεός Του.

Μία ἔβδομάδα μετά τήν εἰς διάκονο χειροτονία

²⁷ Ψαλμ. 112, 9.

μου, όντας της Ὑπαπαντῆς χειροτονήθηκα Ἱερέας ἀπό τὸν ἐπίσκοπο Ἰννοκέντιο.

Λησμόνησα νά πῶ δτὶ ἡμουν ἔνας ἀπό τοὺς πρωτεργάτες στὴ δημιουργία τοῦ πανεπιστημίου τῆς Τασκένδης. Στίς περισσότερες ἔδρες εἶχαν ἐκλέξει διδάκτορες καταγόμενους ἀπό τὴν Τασκένδη. Ὡμούν ὁ μόνος ποὺ εἶχα ἀνακηρυχτεῖ διδάκτορας στὴ Μόσχα, στήν ἔδρα τῆς τοπογραφικῆς ἀνατομίας καὶ χειρουργικῆς.

Ἐπρεπε νά ἀσκῶ ταυτόχρονα τὴν Ἱερωσύνη καὶ τὴ διδασκαλία στήν Ιατρική σχολή, ὅπου ἔρχονται καὶ πολλοί φοιτητές ἀπό τὰ ὄλλα ἔτη. Δίδασκαι μέ τό ράσο καὶ τὸν ἐπιστήθιο σταυρό μου· τὴν ἐποχή ἐκείνη αὐτό ἦταν ἀκόμη δυνατό.. Σήμερα πλέον δέν εἶναι. Καθώς ἐπιπλέον παρέμενακαὶ ἀρχίατρος τοῦ δημοτικοῦ νοσοκομείου τῆς Τασκένδης δέ λειτουργοῦσα στόν καθεδρικό παρά μόνο τίς Κυριακές.

Ο ἐπίσκοπος Ἰννοκέντιος, ὁ ὄποιος σπάνια κήρυττε, μέ διόρισε τέταρτο ἐφημέριο στόν καθεδρικό καὶ μοῦ ἐμπιστεύτηκε ὅλο τὸ κήρυγμα. Στήν περίπτωση αὐτή, μοῦ ἀνέφερε τὰ λόγια τοῦ ἀπόστολου Παύλου «οὐ γάρ ἀπέστειλε με ὁ Χριστός βαπτίζειν, ἀλλ' εὐαγγελίζεσθαι» (Α΄ Κορ. 1, 17). Κατανοοῦσε βαθιά αὐτό ποὺ μοῦ ἔλεγε καὶ τὰ λόγια του ἦταν σχεδόν προφητικά. Σήμερα, ἔχοντας τριάντα ὄκτω ἔτη στήν Ἱερωσύνη ἀπό τὰ ὄποια τριάντα ἔξι ὡς ἐπίσκοπος, καταλαβαίνω καθαρά δτὶ ἐκλήθην παρά Θεοῦ στὸ κήρυγμα καὶ στήν δμολογία τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ.

Στά πολλά χρόνια τῆς Ἱερατείας μου δέν ἔκανα ποτέ μυστήρια²⁸ οὔτε μιά βάπτιση, ἐκτός ἀπό συντομευμένες βαπτίσεις. Ἐκτός ἀπό τὸ κήρυγμα στὰ συλλείτουργα μέ τόν ἐπίσκοπο Ἰννοκέντιο, κάθε Κυριακή μετά τόν ἑσπερινό, ἔκανα στόν καθεδρικό μακρές συζητήσεις πάνω σέ ἐπείγοντα καὶ δύσκολα θεολογικά θέματα, μπροστά σέ πολυπληθῆ ἀκροατήρια. “Ἐναν ὀλόκληρο κύκλο ἀφιερώσαμε στήν κριτική τοῦ ὄλισμοῦ. Δέν εἶχα θεολογική παιδεία, ἀλλά μέ τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ ξεπερνοῦσα τά ἐμπόδια πού ἔχουν νά κάνουν μέ τέτοιου εἴδους παρεμβάσεις συζητητῶν.

Ἐπιπλέον, γιά δύο χρόνια ἔκανα συχνά δημόσιες ἀντιπαραθέσεις μέ ἓναν ἀποστάτη, τόν πρωθιερέα Λομάκιν πού εἶχε διατελέσει Ἱεραπόστολος τῆς ἐπισκοπῆς τοῦ Κούρσκ, καὶ ἦταν ἐπικεφαλῆς τῆς ἀντιθρησκευτικῆς προπαγάνδας στήν Κεντρική Ἀσία. Οἱ συζητήσεις αὐτές, οἱ ὄποιες τραβοῦσαν πολυπληθές κοινό, τέλειωναν συνήθως μέ τήν ἥττα τοῦ ἀποστάτη, γεμάτου ντροπή. Οἱ πιστοί τοῦ ἔκοβαν τόν δρόμο λέγοντάς του: «Πέξ μας πότε ἐλεγες ψέματα, ὅταν ἕσουν παπᾶς ἡ τώρα;». Ο δυστυχής ἀρνητής ἀρχισε νά μέ φοβᾶται καὶ ζήτησε ἀπό τούς διοργανωτές νά τόν ἀπαλλάξουν «ἀπό τόν φιλόσοφο».

Μιά μέρα, χωρίς νά τό ξέρει, οἱ σιδηροδρομικοί

²⁸ Δηλαδή κυρίως βαπτίσεις, γάμους καὶ κηδείες, πολυάριθμες δεήσεις γιά ζωντανούς ἥ πεθαμένους πού ζητοῦν οἱ πιστοί. Οἱ Ρῶσοι ιερεῖς κάνουν ἐνυπωσιακά πολλές.

ύπαλληλοι μέ προσκάλεσαν στόν σύλλογό τους γιά νά πάρω μέρος σέ ἔναν διάλογο πάνω στή θρησκεία. Ἀμέσως πρίν ξεκινήσουμε, κι ἐνώ εἶχα πάρει θέση πάνω στή σκηνή –ἡ κουρτίνα ἦταν κλειστή ἀκόμη— βλέπω ξαφνικά τόν ἀντίπαλό μου ν' ἀνεβαίνει τά σκαλοπάτια τοῦ βάθρου. Βλέποντάς με μουρμούρισε συγχυσμένος: «Πάλι αὐτός ὁ γιατρός! Υποκλίθηκε καί ξανακατέβηκε. Πῆρε αὐτός πρῶτος τόν λόγο ἀλλά ὅπως πάντα ἡ παρέμβασή μου γκρέμισε δλα του τά ἐπιχειρήματα καί οἱ ἐργάτες μέ ἀντάμειψαν μέ δυνατά χειροκροτήματα. Οἱ λέξεις τοῦ Ψαλμωδοῦ: «θάνατος ὀμαρτωλῶν πονηρός» ἐκπληρώθηκαν μέ φοβερό τρόπο σ' αὐτόν τό δύστυχο βλάφημο κατά τοῦ Ἅγιου Πνεύματος. Προσβλήθηκε ἀπό καρκίνο στό δρθό ἔντερο καί, χειρουργώντας τον, διαπίστωσα ὅτι ἡ φλεγμονή εἶχε ἥδη φτάσει στήν ούροδόχο κύστη. Μία βαθιά κι ἔξαιρετικά δύσοσμη κοιλότητα γεμάτη πύον, κόπρανα καί οὖρα, με πλῆθος σκουλήκια, δέν ἄργησε νά δημιουργηθεῖ μέσα στή λεκάνη τοῦ ἔχθροῦ τοῦ Θεοῦ. Οἱ πόνοι του τόν ἔκαναν φοβερά ἐπιθετικό. Μή ύποφέροντας τέτοια κοκία καί τόσες κατάρες, ἀκόμη καί οἱ κομμουνίστριες νοσοκόμες πού τόν εἶχαν ἀναλάβει, ὀρνήθηκαν ν' ἀσχοληθοῦν μαζί του.

Σ' αὐτή τή δύσκολη περίοδο κατά τήν ὅποια ἐπρεπε νά συνδυάσω τήν ύπηρεσία καί τό κήρυγμα στόν καθεδρικό ναό μέ τά καθήκοντα τοῦ ἐπικεφαλῆς στήν ἔδρα τῆς τοπογραφικῆς ὀνατομίας

καί τῆς χειρουργικῆς καθώς καί τή διδασκαλία τῆς ιατρικῆς, ἐπρεπε σύντομα ν' ἀποκτήσω θεολογική κατάρτιση. Ο Κύριος μέ βοήθησε σ' αὐτό τό ἔργο: ἔνας πιστός παλαιοπώλης, ἀκροατής τῶν λόγων καί τῶν συζητήσεών μου μοῦ ἔφερε τόσα πολλά βιβλία ὡστε σύντομα εἶχα μιά πλούσια βιβλιοθήκη.

Καί δέν ἦταν αὐτά μόνο: συνέχιζα νά ἔχω ἀναλάβει τήν εύθυνη τοῦ ἀρχιάτρου, χειρουργοῦσα καθημερινά—ἀκόμη καί τή νύχτα—στό νοσοκομεῖο κι ἐπρεπε ὄντως νά βγάλω ἐπιστημονικά συμπεράσματα ἀπό τίς παρατηρήσεις μου. Γι' αὐτό προχωροῦσα σέ ἔρευνες πάνω στά πτώματα τοῦ νεκροτομείου τοῦ νοσοκομείου. Κουβαλοῦσαν κάθε μέρα δλόκληρα καρότσια: σώματα προσφύγων ἀπό τά μέρη τοῦ Βόλγα ὅπου ἡ φοβερή πεῖνα καί οἱ ἐπιδημίες ἔκαναν τρομερές καταστροφές. Γιάνα ἔργαστω πάνω σ' αὐτά τά πτώματα, ἐπρεπε ἐγώ δ ἵδιος νά τά καθαρίσω ἀπό τίς φεῦρες καί τή βρώμα τους. Οἱ πολυάριθμες αὐτές ἔρευνες μέ βοήθησαν στά Δοκίμια χειρουργικῆς πυοδῶν τραυμάτων, τά ὅποια γνώρισαν τρεῖς ἐκδόσεις καί συνολικό τιράζ 60.000 ἀντιτύπων. Μέ τό βιβλίο αὐτό κέρδισα τό βραβεῖο Στάλιν πρώτης κατηγορίας.

Ἡ ἔργασία πάνω στά πτώματα πού ἦταν γεμάτα φεῦρες μοῦ κόστισε ἀκριβά. Ἀπόκτησα ἔξανθηματικό τύφο πολύ ἐπικίνδυνο. Ἄλλα μέ τή χάρη τοῦ Θεοῦ ἡ ἀσθένεια περιορίστηκε σέ δύο κρίσεις: ἡ πρώτη πολύ σοβαρή καί ἡ δεύτερη σχεδόν καλοήθης.

ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ

Τήν ἄνοιξη τοῦ 1923, λίγο πρίν ἀπό τό σχίσμα καὶ τήν ἐμφάνιση τῆς «Ζώσας Ἐκκλησίας», δὲ ἐπίσκοπος Ἰννοκέντιος συνεκάλεσε μία σύναξη τοῦ κλήρου τῆς ἐπισκοπῆς τῆς Τασκένδης καὶ τοῦ Τουρκμενιστάν, ἡ δποία ἔπρεπε νά ἐκλέξει δύο ὑποψηφίους γιά τήν ἐπισκοπή. Ἔξελέγησαν δὲ ἀρχιμανδρίτης Βησσαρίων κι ἐγώ.

Λίγο ἀργότερα, ἔσπασε ἀνταρσία τῶν Ἱερέων τῆς Μόσχας καὶ τῆς Πετρούπολης, ἐναντίον τοῦ πατριάρχη Τύχωνα, κατευθυνόμενη ἀπό τόν πρωθιερέα Ἀλέξανδρο Βεντένσκι. Σέ δόλόκληρη τή Ρωσία, δὲ κλῆρος διαιρέθηκε σέ δύο παρατάξεις: οἱ σταθεροί καὶ ἀμετακίνητοι, πιστοί στήν ὁρθόδοξη Ἐκκλησίᾳ καὶ στόν πατριάρχη Τύχωνα καὶ οἱ μικρόψυχοι, χλιαροί ἡ αὐτοί πού δέν κατανοοῦσαν τή θύελλα πού διατάρασσε τήν Ἐκκλησίᾳ καὶ προσχώρησαν στή «Ζώσα Ἐκκλησία», τοῦ Βεντένσκι καὶ κάποιων κομπάρσων τῶν δποίων τά ὄνόματα ἔχω ἔχασει.

Τό σχίσμα ἐπηρέασε ἐπίσης καὶ τήν ἐπισκοπή τῆς Τασκένδης. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἰννοκέντιος, δὲ δποῖος σπανιότατα κήρυττε ἔκανε μία δμιλία θαρραλέα καὶ δυνατή: κάλεσε ὅλους νά παραμείνουν πιστοί στήν ὁρθόδοξη Ἐκκλησίᾳ καὶ τόν πατριάρ-

χη Τύχωνα τόν καιρό αύτό τῆς ἀνταρσίας καί νά μήν έχουν σχέση μέ τόν ἐπίσκοπο τῆς «Ζώσας Ἐκκλησίας» δό όποιος ἀναμενόταν νά ἔρθει.

Πρός γενική κατάπληξη, δύο ἔξεχοντες πρωθιερεῖς –στούς όποιους ὑπολογίζαμε πολύ – πέρασαν στό ἀντίπαλο στρατόπεδο. Τούς ἀκολούθησαν κι ὅλοι καί ἀπέμειναν λίγοι πιστοί.

‘Ο ἀρχιεπίσκοπος Ἰννοκέντιος βιάστηκε νά προχωρήσει στήν εἰς ἐπίσκοπον χειροτονία τοῦ ἀρχιμανδρίτη Βησσαρίωνα. Τέλεσε ὄλόκληρη τήν ἀκολουθία μᾶζη μέ τόν ἀρχιεπίσκοπο Σέργιο (Λάβροφ), προσφάτως μετατεθέντα ἀπό τό Ἀσχαμπάντ στήν Τασκένδη. Ἡδη ὅμως τήν ἐπόμενη μέρα, δέ νέος ἐπίσκοπος συνελήφθη καί ἀπελάθηκε ἀπό τήν Τασκένδη. Ἀργότερα προσχώρησε στό γρηγοριανό σχίσμα²⁹ καί προήχθη σέ μητροπολίτη.

Τρομοκρατημένος, δό ἀρχιεπίσκοπος Ἰννοκέντιος ἔφυγε μυστικά τή νύχτα γιά τή Μόσχα, ἐλπίζοντας νά φθάσει στή μονή Βαλαάμ³⁰.

‘Ο ἐπίσκοπος λοιπόν βρισκόταν μακριά καί ἡ Ἐκκλησία βρισκόταν στό ἔλεος τῆς ἔξέγερσης.

²⁹ Τό σοβιετικό καθεστώς ὑπέθαλψε πολλές κινήσεις, προσβλέποντας νά ἀλώσει τήν δρθόδοξη Ἐκκλησία ἐκ τῶν ἔσω καί νά πάρει τήν ἔξουσία: ἀν τό σχίσμα τῆς «Ζώσας Ἐκκλησίας» εἶχε μᾶλλον ἀριστερό χαρακτήρα, τό γρηγοριανό σχίσμα (ἀπό τό δνομα τοῦ ἀρχηγοῦ του Γρηγορίου Γιατσκόβσκι ἀρχιεπισκόπου τῆς Αἰκατερινούπολης) εἶχε δεξιό, συντηρητικό χαρακτήρα. Είδε τό φάς τῆς ήμέρας, στίς 22 Δεκεμβρίου 1925.

³⁰ Επί τῆς λίμνης Λάντογκα, τό μοναστήρι αὐτό, ἀνῆκε ἐκείνη τήν ἐποχή (καί μέχρι τό Μάρτιο τοῦ 1940) στή Φιλανδία.

Τότε, δό πρωθιερέας Μιχαήλ Ἀντρέεφ κι ἐγώ ἀναλάβαμε προσωπικά τήν εύθύνη διοίκησης τῆς ἐπίσκοπης. Συγκεντρώσαμε στήν Τασκένδη δλους τούς Ἱερεῖς, τά μέλη τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συμβουλίου καί τούς ἐπιτρόπους πού εἶχαν παραμείνει πιστοί καί εἶχαν ἀπορρίψει τή «Ζώσα Ἐκκλησία». Εἰδοποιήσαμε τή GPU³¹ ζητώντας τήν ἄδειά της καί τήν ἀποστολή παραπορητῶν. Δέν ἔστειλε κανέναν. ‘Ολα λοιπόν φαίνονται ἐντάξει. Αὐτή μου ἡ πρωτοβουλία, ὡστόσο, μοῦ στοίχισε τήν πρώτη μου ἔξορία.

Τήν ἐποχή ἐκείνη, εἶχε φτάσει στήν Τασκένδη ἔνας πολύ ὑψηλά ἰστάμενος ἐπίσκοπος, δύνοματι Ἀνδρέας – δέ θυμᾶμαι τό ἐπίθετό του. Μαθαίνοντας τό τί συνέβαινε σέ μᾶς, μέ διόρισε προϊστάμενο καί πρωθιερέα τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ.

Λίγο ἀργότερα, ἔφτασε ἀπό τό Ἀσχαμπάντ ἔνας ἄλλος ἔξοριστος, δό σεβασμιώτατος Ἀντρέας τῆς Ούφα, πρίγκιπας Ούχτόμσκι. Λίγο πρίν τή σύλληψή του καί τήν ἔξορία του στήν Κεντρική Ἀσία, ζοῦσε στή Μόσχα. Ό πατριάρχης Τύχων δό όποιος βρισκόταν ὑπό ἐπιτήρηση, τοῦ εἶχε δώσει δικαίωμα νά ἐπιλέγει τούς ὑποψηφίους ἐπισκόπους καί νά τούς χειροτονεῖ μυστικά.

Μέ τήν ἀφίξη του στήν Τασκένδη, δό σεβασμιώτατος Ἀντρέας, δέχθηκε τήν ἐκλογή μου ὡς υπο-

³¹ Η μυστική πολιτική διστυνομία τῆς δεκαετίας τοῦ 1920, ἡ μετέπειτα NIKA BE NTE, KA GKE MPE καί σήμερα EΦ EΣ MPE.

ψηφίου πρός άρχιερωσύνη άπό συνέλευση τοῦ κλήρου τῆς ἐπισκοπῆς τῆς Τασκένδης. Μυστικῶς μέ ἔκειρε μοναχό στό δωμάτιό μου. Μοῦ εἶπε ὅτι ἀρχικά εἶχε σκεφθεῖ νά μοῦ δώσει τό ὄνομα Παντελεήμων πρός τιμήν τοῦ Ἰαματικοῦ ἀγίου, ὅταν δύως μέ ὄκουσε νά ιηρύττω, θεώρησε πώς τό ὄνομα τοῦ ἀποστόλου, εὐαγγελιστοῦ, ἱατροῦ καί εἰκονογράφου θά μοῦ ταίριοζε πιό πολύ.

Ο σεβασμιώτατος μ' ἔστειλε στό Πεντζικέντ, μία πόλη πού ἀπεῖχε 90 βέρστια³² ἀπό τό Σαμαρκάντ. Δύο ἐπίσκοποι ἔμεναν ἔκει, ὁ Δανιήλ τοῦ Μπόλχοβο καί ὁ Βασίλειος τοῦ Σουζντάλ. Ὁ δεσπότης μοῦ ἔδωσε ἔνα γράμμα γι' αὐτούς, στό δποιο τούς ἔγραφε νά μέ χειροτονήσουν ἐπίσκοπο.

Ὄπως μόλις ἔγραψα, ἥμουν γιά δύο χρόνια καί τέσσερις μῆνες ὁ τέταρτος κατά σειράν ἐφημέριος τοῦ καθεδρικοῦ τῆς Τασκένδης, συνεχίζοντας ταυτοχρόνως νά ἐργάζομαι σάν ἀρχιατρος καί χειρουργός στό νοσοκομεῖο τῆς πόλης. Ἐπειδή ἡ ἀναχώρησή μου ἔπρεπε νά παραμείνει μυστική, εἶχα κανονίσει τέσσερις ἐπεμβάσεις γιά τήν ἐπομένη. Ἀναχώρησα τό βράδυ σιδηροδρομικῶς, συνοδεία ἑνός ἵερομονάχου, ἑνός διακόνου καί τοῦ μεγάλου μου γιοῦ Μιχαήλ, πού ἦταν τότε δεκαέξι ἔτῶν.

Τό πρώι, μόλις φτάσαμε στό Σαμαρκάν, στάθη-

³² Παλαιά ρωσική μονάδα ἀποστάσεων πού ἀντιστοιχοῦσε σέ 1.067 μέτρα.

κε σχεδόν ἀδύνατο νά βροῦμε ὀμαξά γιά νά συνεχίσουμε τόν δρόμο μας μέχρι τό Πεντζικέντ: κανείς δέν ἤθελε νά πάει, ἐπειδή ὅλοι φοβοῦνταν τίς ἐπιθέσεις τῶν μπασμάτ³³. Βρήκαμε ἐν τέλει ἔναν θαρραλέο πού δέχθηκε νά μᾶς πάει. Ὁ δρόμος ἦταν μακρύς. Στή μέση τῆς διαδρομῆς σταματήσαμε σέ ἔνα τσάι-χανα³⁴ γιά νά ξεκουραστοῦμε καί νά ταΐσουμε τά ἀλογα. Δέν εἶχα κλείσει μάτι τίς δύο προηγούμενες νύχτες. Ἐδῶ ὅμως, μέ τό πού ἔπλωσα στόν ἔγκινο πάγκο³⁵ ὅπου οι Ούζμπέκοι πίνουν τό τσάι τους, μέ πῆρε βαθύς ὑπνος. Δέν κοιμήθηκα παρά μόνο γιά τρία τέταρτα, ἀρκετά ὅμως γιά νά δυναμώσω. Ξεκουράστηκα ἀρκετά. Μέ τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ καί χωρίς ἐμπόδια, φτάσαμε στόν προορισμό μας.

Οἱ ἐπίσκοποι Δανιήλ καί Βασίλειος μᾶς ὑποδέχθηκαν μέ ἀγάπη. Μόλις διάβασαν τήν ἐπιστολή τοῦ ἐπισκόπου Ἄνδρεα Οὐχτόμσκι, ἀποφάσισαν νά δρίσουν για τήν ἐπαύριο τή Λειτουργία τῆς εἰς ἐπίσκοπον χειροτονίας μου καί νά τελέσουν ὀμέσως τόν ἐσπερινό καί τόν ὅρθρο στό ἐκκλησάκι τοῦ ἀγίου Νικολάου Μύρων. Ὁ πρωθιερεὺς Σβιετσίσκι³⁶ ἀπό τή Μόσχα, γνωστός ἐκκλησιαστικός συγ-

³³ Ὁπαδοί τῆς ἀνεξαρτησίας.

³⁴ «Σπίτι τσαγιού», εἶδος χάνι ἀνατολίτικο, γενικά ὑπαίθριο.

³⁵ Κάθονται ἐντελῶς στό πάτωμα, μέ τά πόδια ἀπλωμένα μπροστά τους δέν ὑπάρχουν οὔτε καρέκλες, οὔτε τραπέζια.

³⁶ Ο Βαλεντίν Πάβλοβιτς Σβιετσίσκι (1879-1931) ἦταν πολωνικῆς καταγγῆς ὅπως καί ὁ ἀγιος Λουκᾶς. Στήν οἰκογένειά του ὑπῆρξε καί κάποιος καρδινάλιος. Μέλος τῆς Φιλοσοφικῆς καί Θρησκευ-

γραφέας, μοιραζόταν μαζί τους τήν ἔξορία. Διάβασε κι ἔφαλε μαζί μέ τούς συνοδούς μου στήν ἀγρυπνία καί στή Λειτουργία. Οἱ ἐπίσκοποι Δανήλ καί Βασιλειος ἐνοχλήθηκαν ἀπό τό γεγονός πώς δέν ἦμουν ἀρχιμανδρίτης ὅλλα ἀπλός ἱερομόναχος καί πώς δέν ὑπῆρξε τελετή χειροθεσίας. Μετά ὅμως ἀπό κάποιους δισταγμούς, ἐνθυμούμενοι κι ὅλλες παρόμοιες περιπτώσεις χειροτονιῶν ἱερομόναχων σέ ἐπισκόπους, ἀποφάσισαν νά μή δώσουν σημασία στό γεγονός.

Τήν ἄλλη μέρα τό πρωί, πήγαμε ὅλοι στήν ἐκκλησία. Ἐχοντας κλείσει τίς πόρτες πίσω μας καί χωρίς νά σημάνουμε τίς καμπάνες, ἀρχίσαμε ἀμέσως τήν ἀκολουθία προχωρώντας στή χειροτονία στήν ἀρχή τῆς Λειτουργίας. ¶

Τή στιγμή τῆς χειροτονίας του, ὁ μέλλων ἐπίσκοπος γονατίζει μπροστά στό θυσιαστήριο κι ἔνας ἄλλος ἐπίσκοπος κρατάει ἀνοιχτό τό Εὐαγγέλιο πάνω ἀπ' τό κεφάλι του. Τή σημαντική αὐτή

τικῆς Ἐνωσης Μόσχας (1906) πρίν τήν ἐπανάσταση, ἀγωνίστηκε γιά τήν ἀπελευθέρωση τῆς Ἐκκλησίας ὅπό τήν κρατική κηδεμονία. Μετά τήν ἐπανάσταση, δραστηριοποιήθηκε στήν «Ἐνωση χριστιανοῦ ἀγώνα» ὅπου καί ἀφιερώθηκε ἐντελῶς στό κήρυγμα. Δέν δύναγνώρισε τό μητροπολίτη Σέργιο –διάδοχο τοῦ πατριάρχη Τύχωνα (1865-1925)–, προσχώρησε στό σχίσμα τοῦ μητροπολίτη Τιωσήρ ο δόποιος ἀντιτέθηκε στήν ὑποτέλεια τῆς Ἐκκλησίας στή σοβιετική ἔξουσία μετανόησε ὑστερα, πρίν ἀπό τό θάνατό του. Πέθανε ἔξοριστος στή Σιβηρία στίς 20 Οκτωβρίου 1931, ἐπέτρεψαν δύμας τή μεταφορά τοῦ σώματος στή Μόσχα ὅπου ή νεκρώσιμη ἀκολουθία ἐφάλη τρεῖς ἐβδομάδες ἀργότερα. Κάποιες συλλογές κηρυγμάτων καί δημιουργίας ἐκδόθηκαν τό 1995 στή Μόσχα μέ τίτλο: Τό μοναστήρι μέσα στόν κόσμο.

στιγμή πού διαβάζεται ἡ εύχή τῆς χειροτονίας, τόσο βαθιά ἥμουν συγκινημένος, πού δλο μου τό σῶμα ἔτρεμε. Οἱ λειτουργοί μοῦ ὅμολόγησαν στή συνέχεια ὅτι οὐδέποτε εἶχαν δεῖ παρόμοια συγκίνηση. Οἱ ἐπίσκοποι καί ὁ πατήρ Σβιετσίσκι ἐγκατέλειψαν τόν ναό πρίν ἀπό μένα. Μέ ύποδέχτηκαν στό σπίτι φάλλοντάς μου τόν χαιρετισμό τοῦ ἐπισκόπου: «Τόν δεσπότην καί ἀρχιερέα ἥμῶν...».

Ἐγινα ἐπίσκοπος στίς 18 Μαΐου 1923. Τήν ἄλλη μέρα γυρίσαμε ὀλευπόδιστα στήν Τασκένδη. Μόλις ἔμαθε τά νέα γιά τή χειροτονία μου ὁ πατριάρχης Τύχων, τήν ἐπικύρωσε δίχως ἵχνος δισταγμοῦ, θεωρώντας την ἔγκωρη.

Λειτούργησα γιά πρώτη φορά ὡς ἐπίσκοπος τήν Κυριακή 21 Μαΐου, ἐօρτή τῶν ἀγίων Ἰσαποστόλων Κωνσταντίνου³⁷ καί Ἐλένης. Ὁ ἐπίσκοπος Ἰννοκέντιος εἶχε ἥδη φύγει. Ὄλοι οἱ Ἱερεῖς τοῦ καθεδρικοῦ διασκορπίστηκαν ὅπως οἱ ἀρουραῖοι σέ πλοιο πού βυθίζεται στήν πρώτη κυριακάτικη Λειτουργία. Δέν μπόρεσα νά συλλειτουργήσω, παρά μόνο μέ τόν πρωθιερέα Μιχαήλ Ἀντρέεφ.

³⁷ Ο Κωνσταντίνος, δ ὁ ποιοῖς ἔκαμε ἐπίσημη θρησκεία τοῦ βυζαντινοῦ κράτους τό χριστιανισμό, ἔκανε γιά τόν ἐαυτό του ἔνα μνημείο δίπλα ἀπό τά δώδεκα συμβολικά μνημεῖα τῶν ἀποστόλων στήν ἐκκλησία τῶν ἀγίων Ἀποστόλων. Η μητέρα του Ἐλένη –ἡ ὁποία ἔκτισε ναούς στήν ὅγια Γῆ– εἶχε ὀνομαστούσει σύμφωνα μέ τήν παράδοση ἔνα τεμάχιο ἀπό τόν πραγματικό Σταυρό τοῦ Χριστοῦ. Στό σημείο αὐτό πού βρέθηκε δ Σταυρός, ἔκτισεν τόν Πλανάγιο Τάφο, στήν Ιερουσαλήμ. Ο τίτλος «Ισαπόστολοι» δόθηκε σ' αὐτούς πού πρῶτοι κήρυξαν τό Εὐαγγέλιο σέ μιά περιοχή: οι ἄγιοι Κύριλλος καί Μεθόδιος στούς Σλάβους, ή ἄγια Νίνα στή Γεωργία κ.λπ.

‘Ο έπισκοπος Άνδρεας τῆς Ούφα ήταν παρών στό ἄγιο Βῆμα, ὀνησυχώντας στήν ἵδεα ὅτι δέ θά μποροῦσα νά λειτουργήσω χωρίς λάθη. Άλλα μέ τη χάρη τοῦ Θεοῦ, δέν ἔκανα κανένα.

‘Η ἑπόμενη ἑβδομάδα πέρασε χωρίς ἐμπόδια καί ἡσυχα τέλεσα τόν ὅρθρο τῆς δεύτερης Κυριακῆς. ’Εχοντας ἐπιστρέψει στό σπίτι, στίς ἐντεκα ἡ ὥρα τό βράδυ, ἐνῶ διάβαζα τόν κανόνα προετοιμασίας γιά τή Θεία Μετάληψη, χτύπησε ἡ πόρτα: γινόταν αὐτοφία καί ἦταν ἡ πρώτη μου σύλληψη. Άποχαιρέτησα τά παιδιά μου καί τή Σοφία Σεργκέγιεβνα καί μπῆκα γιά πρώτη φορά στό «μαῦρο κοράκι»³⁸, ὅπως ὀνόμαζαν τότε τό αὐτοκίνητο τῆς GPU. Αὐτό στάθηκε γιά μένα ἡ ἀρχή ἐντεκα χρόνων φυλακῆς καί ἔξορίας. Τά τέσσερα παιδιά μου καί ἡ Σοφία Σεργκέγιεβνα –πού ἀνέλαβε τή φροντίδα τους– ἐκδιώχθηκαν ἀπό τό διαμέρισμά μου τοῦ ἀρχιάτρου καί τούς ἔστειλαν σ’ ἓνα δωματιάκι, ὅπου μπόρεσαν νά βολευτοῦν χάρη σ’ ἓνα σύστημα πολυόροφων κρεβατιῶν. ’Η Σοφία Σεργκέγιεβνα κατάφερε νά κρατήσει τή δουλειά της: τά πενήντα ρούβλια³⁹ πού κέρδιζε ὀνά μήνα τῆς ἐπέτρεπαν νά ἐπιβιώνει μέ τά παιδιά.

Ξαναβρέθηκα φυλακισμένος μέσα στό ὑπόγειο

³⁸ Προσωνύμια γιά τό αὐτοκίνητο τῆς μυστικῆς ἀστυνομίας ἡ ὅποια ἔπαιρνε τούς ἀνθρώπους ἀπό τά σπίτια τους, συνήθως στίς 5 ἡ ὥρα τό πρωί.

³⁹ Δηλαδή ἔνας ἄθλιος μισθός, πράγμα συχνό στίς οἰκογένεις πού εἶχαν ὑποστεῖ στέρηση δικαιωμάτων γιατί ἀνῆκαν σέ κοινωνική τάξη «ὅχι σωστή» (τόν κλῆρο).

τῆς GPU. ’Η πρώτη ἀνάκριση ἦταν ἐντελῶς παράλογη. Μοῦ ἔκαναν ἐρωτήσεις γι’ ἀνθρώπους πού μοῦ ἦταν ἐντελῶς ἀγνωστοί, γιά τίς ἐπαφές μου μέ τούς κοζάκους τοῦ ’Ορενμπουργκ, πράγματα τά δποῖα ἐντελῶς ἀγνοῦσα.

Μιά νύχτα μέ φωναξαν ν’ ἀπαντήσω σέ μία ἀνάκριση διάρκειας δύο ὥρων. Κατευθυνόταν ἀπό ἐναν ὑψηλόβαθμο τοσκιστή⁴⁰ ὁ ὅποιος ἐπρόκειτο ἐν συνεχείᾳ ν’ ἀναλάβει ὑψηλό πόστο στή GPU τῆς Μόσχας. Μέ ρώτησε γιά τά πολιτικά μου φρονήματα καί τή στάση μου ἀπέναντι στή σοβιετική ἔξουσία. Ἀκούγοντας πώς ἀνέκαθεν ὑπῆρξα δημοκράτης, μοῦ ἔθεσε εὐθέως τήν ἐρώτηση: «Ποιός εἶστε λοιπόν; Φίλος ἡ ἐχθρός μας»; Ἀπάντησα: «Καί τό ἔνα καί τό ἄλλο. ’Αν δέν ἡμουν χριστιανός, πιθανόν νά εἶχα γίνει κομμουνιστής. Άλλα ἐπειδή διώκετε τό χριστιανισμό, βεβαίως καί δέν εἴμαι φίλος σας».

Μέ ἄφησαν ἡσυχο γιά κάποιο διάστημα. Ἀπ’ τό ἔνα ὑπόγειο μέ μετέφεραν σ’ ἓνα ἄλλο πιό εύρυχωρο. ’Ημουν κρατούμενος μέσα σέ μία μεγάλη αὐλή περιτριγυρισμένη ἀπό τίκτια, τήν ὅποια βιαστικά εἶχαν μετατρέψει σέ φυλακή. Στίς ἀνακρίσεις πού ἀκολούθησαν κατηγορήθηκα ὅτι εἶχα ἐπαφές μέ τούς κοζάκους τοῦ ’Ορενμπουργκ καί γι’ ἄλλες ἀνοησίες πού ἐπινόησαν ἐναντίον μου.

Στά χρόνια πού ἡμουν ἴερεας καί ὀρχίατρος στό

⁴⁰ Συνεργάτη τῆς μυστικῆς ἀστυνομίας.

νοσοκομεῖο τῆς Τασκένδης, δέν εἶχα ποτέ διακόψει τή συγγραφή τῶν Δοκίμιων χειρουργικῆς πυωδῶν τραυμάτων. ”Ηθελα νά τά ἐκδώσω σέ δύο τόμους καί σκόπευα νά τό κάνω γρήγορα. ”Έμενε νά γράψω τό τελευταῖο κεφάλαιο τοῦ πρώτου τόμου: «Ἐπί τῆς πυωδούς φλεγμονῆς τοῦ μέσου ώτός καί τῶν ἐπιπλοκῶν της».

Ζήτησα από τόν διευθυντή τῆς φυλακῆς νά μοῦ δώσει τή δυνατότητα νά τελειώσω αὐτή τήν ἔργασία. Στάθηκε τόσο φιλικός πού μοῦ παραχώρησε τό δικαίωμα νά τή συντάξω στό δικό του τό γραφεῖο, δταν δέν εἶχε ὑπηρεσία. Σέ λίγο εἶχα τελειώσει τόν πρῶτο τόμο τοῦ βιβλίου μου, γράφοντας στό ἔξωφυλλο: «Ἐπίσκοπος Λουκᾶς. Καθηγητής Βοϊνο-Γιασενέτσκι. Δοκίμια χειρουργικῆς πυωδῶν τραυμάτων».

”Ετσι ἐκπληρώθηκε ἡ ἐκπληκτική καί μυστηριώδης πρόρρηση τοῦ Θεοῦ γι' αὐτό τό βιβλίο, προόρρηση πού εἶχα λάβει ἀπό τόν Θεό στό Περεσλάβλ-Ζαλέσκι πολλά χρόνια πρίν: «Οταν τελειώσει τό βιβλίο αὐτό, θά ὑπογραφεῖ ἀπό ἐπίσκοπο».

Δέν μπόρεσα νά τό ἐκδώσω σέ δύο τόμους καί ἡ ἐλλιπέστατη πρώτη ἔκδοση ἔκανε τήν ἐμφάνισή της μετά –πλέον– τήν πρώτη μου ἔξορία. Ἡ ἔνδειξη «ἐπίσκοπος» εἶχε ὄντως ἐξαφανισθεῖ. Δέν ἔμεινα κρατούμενος γιά πολύ. Μέ ἄφησαν γιά μία μέρα ἐλεύθερο ὥστε ἀνεμπόδιστα νά πάω στή Μόσχα. ”Ολη τή νύχτα, τό παλιό μου διαμέρισμα τοῦ ἀρχιάτρου στό νοσοκομεῖο ἦταν γεμάτο ἐνο-

ρίτες τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ, πού εἶχαν ἔρθει γιά νά μέ ἀποχαιρετήσουν. ”Έκεῖνο τόν καιρό, δ θρόνος τῆς Τασκένδης βρισκόταν ἥδη στά χέρια τῆς «Ζωντανῆς Ἐκκλησίας», ἀκριβέστερα τοῦ μητροπολίτη Νικολάου τόν δποῖο ἀποκαλοῦσα «ἀγριόχοιρο ἔαπλωμένο σέ ὑπερῶδο τόπο». Ἀπαγόρευσα στά μέλη τοῦ ποιμανίου μου νά ἔρχονται σέ ἐπαφή μαζί του. ”Η διαθήκη πού ἄφησα ξεσήκωσε τή μήνι τῶν τσεκιστῶν.

Τό πρωί, ἀφοῦ ἀποχαιρέτησα τά παιδιά μου, πῆγα στόν σταθμό. Ἄνεβηκα στό τρένο, δχι σάν βαρυποινίτης, ἀλλά σ' ἔνα βαγόνι ἐπιβατικό. Μετά τά τρία πρῶτα σφυρίγματα τῆς ὀμαξοστοιχίας, τό τρένο δέν κουνήθηκε. Παρέμεινε ἀκίνητο γιά καμιά εἰκοσαριά λεπτά. ”Οπως ἔμαθα πολύ ἀργότερα, δέ μποροῦσε νά ξεκινήσει γιατί ἔνα πλήθος ἀνθρώπων εἶχαν ξαπλώσει πάνω στίς γραμμές. Μ' αὐτό τόν τρόπο οἱ ἀνθρωποι ἐκφράζανε τήν ἐπιθυμία τους νά μέ κρατήσουν στήν Τασκένδη, πράγμα δόντως ἀδύνατο.

Η ΠΡΩΤΗ ΜΟΥ ΕΞΟΡΙΑ

Σ τή Μόσχα, πήγα στά κεντρικά της GPU όπου, μετά από ένα σύντομο έρωτηματολόγιο δίχως σημασία, μού δήλωσαν ότι ήμουν έλευθερος γιά μία έβδομάδα στό τέλος της δύο εβδομάδων. Σέ αύτό τό χρονικό διάστημα, έπισκεψίηκα τόν πατριάρχη Τύχωνα δύο φορές καί λειτούργησα μαζί του μία.

Κατά τή δεύτερη μου προσαγωγή στή GPU μέσυ συλλάβαινε καί μέ ξετείλαν στή φυλακή Μπουτύρκι. "Τσερα από μία βδομάδα καφαντίνα, μ' έκλεισαν σ' ένα κελλί μέ κοινούς κακοποιούς. Οι ληστές κι οι διάφοροι άπατεώνες μού συμπεριφέρονταν άφετά εύπρεπως. Στό νοσοκομείο της φυλακῆς, γιά πρώτη φορά, συνάντησα τόν μητροπολίτη τοῦ Νόβγκοροντ Άρσενιο (Σταυτγίσκι). Στό γειτονικό κελλί, βρισκόταν ένας ιερέας μέ μεγάλη έπιφροή στούς ληστές και τούς άπατεώνες. Ή έπιφροή αυτή ώστόσο, σταμάτησε ξαφνικά τή μέρα πού ένας χοντροκομμένος γερο-ληστής τούς συνάντησε και αύτοί τόν ύποδέχτηκαν σάν άρχηγό τους, μέ βαθύ σεβασμό.

Καθημερινά μᾶς έβγαζαν στήν αύλή της φυλακῆς γιά περίπατο. Άνεβαίνοντας στόν πρώτο όροφο, αἰσθάνθηκα γιά πρώτη φορά ότι μού κοβόταν ή άνάσα.

Μία μέρα, πρός μεγάλη μου έκπληξη, μέ κάλεσαν στό έπισκεπτήριο. Πίσω από τά κάγκελα, μπόρεσα νά μιλήσω μέ τόν μεγάλο μου γιό, τόν Μίσα. Μοῦ διηγήθηκε τίς περιπέτειές του φάχνοντας γιά δουλειά.⁴⁰ Έτσι, στό Κίεβο, ήταν ύποχρεωμένος νά βάφει τή σιδηροδρομική γέφυρα κρεμασμένος μέσα σ' ἔνα πανέρι, πάνω από τό Δνείπερο.

Στή βιβλιοθήκη τῆς φυλακῆς Μπουτύρκι κατάφερα –μέ μεγάλη μου χαρά– ν' αποκτήσω τήν Καινή Διαθήκη σέ γλώσσα γερμανική. Τή διάβασα ἐπιμελῶς. Πρός τά τέλη τοῦ φθινοπώρου, πολλοί κρατούμενοι στάλθηκαν μέ τά πόδια στήν ἄλλη ἀκρη τῆς Μόσχας, στή φυλακή τῆς Ταγκάνκα. Βάδιζα στήν πρώτη σειρά ἀκολουθούμενος ἐκ τοῦ πλησίον ἀπό τόν χοντροκομένο γερο-ληστή, πού ἔκανε κουμάντο στά καθάρματα τοῦ γειτονικοῦ κελλιοῦ.

Στήν Ταγκάνκα μέ τοποθέτησαν ὅχι μέ τούς κακοποιούς ἄλλα μέ τούς πολιτικούς κρατούμενους. Πήραμε ὅλοι, κι ἐγώ μαζί, ἀπό ἔνα δερμάτινο σακάκι, πού μᾶς πρόσφερε ή σύζυγος τοῦ συγγραφέα Μαξίμ Γκόρκι⁴¹. Πηγαίνοντας στίς τουαλέτες μέσα ἀπό ἔναν μακρύ διάδρομο, εῖδα μέσα ἀπό τά κάγκελα ἐνός κελλιοῦ ἀπομόνωσης ἔναν

⁴⁰ Έπωφελούμενη τής φήμης τοῦ συζύγου της, πού γνώριζε καλά τόν Λένιν, ή Αίκατερίνα Πέσκοβα, παρενέβαινε συχνά πρός όφελος τῶν πολιτικῶν κρατουμένων. Συνεδρίαζε στό κέντρο τῆς Μόσχας, διπού ἔρχονταν οἱ οἰκογένειες καὶ τήν ἐκλιπαροῦσαν. Οἱ παρεμβάσεις της πού ἦταν αἰτιολογημένες, συχνά κατέληγαν σέ ἀπελευθερώσεις κρατουμένων ἡ σέ μειώσεις ποινῶν.

ἡμίγυμνο ἀνθρωπο τοῦ ύποκόσμου, μέσα στό νερό ὡς τούς ἀστραγάλους –τό πάτωμα εἶχε πλημμυρίσει – πού ἔτρεμε ἀπ' το κρύο. Τοῦ ἔδωσα τό σακάκι πού δέν τό εἶχα ἀνάγκη. Αὐτό ἔκανε μεγάλη ἐντύπωση στόν γέρο ἀρχηγό τῶν κακοποιῶν κάθε φορά πού περνοῦσα μπροστά ἀπό τό κελλί τῶν κοινῶν ἐγκληματιῶν μέ χαιρετοῦσε μέ ἀγάπη φωνάζοντάς με μπάτιουσκα⁴² ὅπως λένε στούς ιερεῖς. Ἀργότερα, στίς ἄλλες φυλακές, εἶχα περισσότερες ἀπό μία φορές τήν εύκαιρια νά πειστῶ ὅτι οἱ ληστές καὶ οἱ διάφοροι κακοποιοί, ἐκτιμοῦν βαθιά μιά ἀπλή ἀνθρώπινη στάση ἀπέναντί τους.

Σέ λίγο μ' ἔπιασε μιά σοβαρή γρίπη, ἀναμφίβολα ιογενοῦς αἰτιολογίας· παρέμεινα ἔτσι πάνω ἀπό μία βδομάδα στό νοσοκομεῖο τῆς Ταγκάνκα μέ σαράντα πυρετό. Ό γιατρός τῆς φυλακῆς μοῦ ἔφτιαξε ἔνα πιστοποιητικό, πού ἀνέφερε ὅτι δέ μποροῦσα νά βαδίσω κι ὅτι ἔπρεπε νά μεταφέρομαι μέ καροτσάκι.

Στίς μοσχοβίτικες φυλακές ἡμουν συγκρατούμενος μέ τόν πρωθιερέα Μιχαήλ Ἀντρέεφ πού ἔφτασε ἀπό τήν Τασκένδη ταυτόχρονα μέ μένα. Μαζί του πάλι ἔφυγα γιά τή Μόσχα στήν πρώτη μας ἔξορία, στίς ἀρχές τοῦ χειμώνα τοῦ 1923.

Τό τρένο ἔφτασε στό Τιούμεν ἔνα ἥρεμο βράδυ μέ πανσέληνο. ⁴³ Έχοντας ἀγάγκη νά βαδίσω μέχρι τή φυλακή, ἀρνήθηκα τό καροτσάκι πού οἱ φρου-

⁴² Στήν κυριολεξία «πατερούλη». Λαϊκός χαϊδευτικός τρόπος ν' ἀπευθύνονται στούς ιερεῖς.

ροί μοῦ πρότειναν. Ἡ ἀπόσταση δέν ἦταν παρά ἔνα χιλιόμετρο, ἀλλά γιά ὀτυχία μου, μᾶς εἶπαν νά ἐπιταχύνουμε. Ἐφτασα στή φυλακή τελείως ἔπενοος, μέ ἀδύνατο καί γρήγορο σφυγμό. Τά πόδια μου εἶχαν πρηστεῖ μέχρι τό γόνατο. Ἡταν ἡ πρώτη ἐκδήλωση μυοκαρδίτιδας πού προκλήθηκε ἀπό τόν ύπόστροφο ἔξανθηματικό τύφο πού ἀρπαξα στήν Τασκένδη, ἔναν χρόνο μετά τή χειροτονία μου σέ πρεσβύτερο.

Περάσαμε λίγο καιρό στή φυλακή τοῦ Τιοῦμεν: δύο περίπου ἑβδομάδες ὅπου παρέμεινα χωρίς φροντίδα. Πραγματικά: δέν πῆρα τήν πρώτη φιάλη διγιταλίνης, παρά δώδεκα μέρες ἀργότερα. Στή φυλακή τοῦ Τιοῦμεν συνάντησα γιά πρώτη φορά τόν πρωθιερέα Ἰλαρίωνα Γκολόυμπιατνίκοφ, μέ τόν ὁποῖο ξαναφύγαμε μαζί.

Ο δεύτερος σταθμός μας ἦταν ἡ πόλη τοῦ Ὁμσκ, ἀλλά δέ θυμᾶμαι τίποτα. Ἀπό τό Ὁμσκ συνεχίσαμε πρός τό Νοβοσιμπίρσκ, μέσα σ' ἔνα βαγόνι-κλούβα, τύπου «Στολύπιν»: χωριστά κουπέ, πόρτες μέ κάγκελα καί στενός διάδρομος μέ μικρά πολύ ψηλά παράθυρα. Μέσα στό κουπέ πού μοιραζόμουν μέ δύο πρωθιερεῖς, ἔβαλαν ἐπίσης ἔναν δολοφόνο ἐννέα προσώπων, ἀνάμεσά τους καί μᾶς πόρνης πού ἔβγαινε τή νύχτα νά ἔξασκήσει τό ἐπάγγελμά της μέ τούς φρουρούς.

Αὐτός ἤξερε ὅτι στή φυλακή τῆς Ταγκάνκα εἶχα δώσει τό δερμάτινο σακάκι μου σ' ἔναν φτωχό ἀνθρωπο τοῦ ύποκόσμου πού ἔτρεμε· ἦταν τό λοι-

πόν, πολύ εύγενικός μαζί μου. Μέ διαβεβαίωσε ὅτι κανείς ἀπό τή συμμορία δέ θά μέ πείραζε. Ωστόσο, στή φυλακή τοῦ Νοβοσιμπίρσκ, μοῦ ἔκλεψαν μερικές ἑκατοντάδες ρούβλια στά ντούς, καθώς καί τή βαλίτσα μου λίγο ἀργότερα, μέ δόλο τό περιεχόμενο.

Σ' αὐτή τή φυλακή, μᾶς τοποθέτησαν πρῶτα σ' ἔνα ἀπομονωμένο κελλί, πρίν μᾶς μεταφέρουν σέ λίγο σ' ἔνα μεγάλο μέ κοινούς ἐγκληματίες. Η συμμορία τῶν κακοποιῶν μᾶς ἔδειξε τόση ἐχθρότητα, ὥστε θέλησα νά ξεφύγω: ἄρχισα νά χτυπῶ τήν πόρτα μέ πρόφαση ὅτι ἥθελα νά πάω στίς τουαλέτες καί βγαίνοντας εἶπα στόν ἐπιτηρητή ὅτι δέ θά ἐπέστρεφα γιά τίποτε στόν κόσμο σ' ἐκεῖνο τό κελλί.

Η μεταφορά ἀπό τό Νοβοσιμπίρσκ στό Κρασνογιάρσκ ἔγινε χωρίς πρόβλημα. Ἐκεῖ μᾶς ἔκλεισαν σ' ἔνα ύπόγειο μεγάλο, τοῦ πολυόροφου σπιτιοῦ τῆς GPU. Τό ύπόγειο αὐτό ἦταν πολύ βρώμικο καί λερωμένο μέ ὀνθρώπινα περιττώματα, ἔτσι πού ἔπρεπε νά τό καθαρίσουμε. Ἄλλα δέ μᾶς δώσανε οὕτε ἔνα φτυάρι. Δίπλα ἀπό τό ύπόγειο μας, βρισκόταν ἔνα ἄλλο μέ κρατούμενους τούς κοζάκους ἐνός ἀποσπάσματος πού εἶχαν ἔξεγερθεῖ. Λησμόνησα τό ὄνομα τοῦ ἀρχηγοῦ τους, ἀλλά θά θυμᾶμαι πάντοτε τούς πυροβολισμούς ἀπό τ' αὐτόματα πού ἀκούσαμε ὅταν τούς ἐκτέλεσαν. Δέ μείναμε γιά πολύ σ' αὐτό τό ύπόγειο· τόν ἵδιο αὐτό χειμώνα μᾶς ἔστειλαν μακρύτερα, μέχρι τήν πόλη τοῦ Γιενισέισκ, 320 χλμ. βορείως τοῦ Κρασνογιάρσκ.

Θυμάμαι ἐλάχιστα τό ταξίδι, ἐκτός ἀπό τό διτερόπερ μέσα σ' ἓνα κατάλυμα νά χειρουργήσω ἓνα χωρικό, καμιά τριανταριά χρονῶν. Σέ συνέχεια μιᾶς ὀστεομυελίτιδας σοβαρῆς πού δέν ἔτυχε φροντίδας, τό ἄνω τρίτο καθώς καί τό ἄκρο τοῦ βραχιόνιου ὀστοῦ ἔβγαιναν ἀπό μιά πληγή πού ἔχασκε στήν περιοχή τοῦ δελτοειδοῦς μυός. Χωρίς ἐπιδέσμους, τό πουκάμισο καί τό κρεβάτι του ἥταν συνεχῶς γεμάτα πύον. Ζήτησα νά μοῦ βροῦν τανάλια κλειδαρά, μέ τή βοήθεια τῆς ὁποίας μπόρεσα νά βγάλω χωρίς πρόβλημα ἓνα τεράστιο θραύσμα δοτοῦ.

Στό Γιενισέισκ, φιλοξενηθήκαμε καλά στό σπίτι εύνος εὐκατάστατου ἀνθρώπου. Ἐπρόκειτο νά μείνουμε ἐκεῖ δύο μῆνες. «Ἐνας ἀκόμη ἔξοριστος ἵερεας προστέθηκε, καί τίς Κυριακές καί ἑορτές, λειτουργούσαμε στό διαμέρισμά μας πού περιλάμβανε κι ἓνα σαλόνι. Τό Γιενισέισκ εἶχε πολλούς ναούς, ἀλλά ὅπως καί στό Κρασνογιάρσκ, οἱ ἵερεῖς εἶχαν προσχωρήσει στό σχίσμα τῆς «Ζωντανῆς Ἐκκλησίας»· δέ μπορούσαμε λοιπόν νά προσευχηθοῦμε μαζί με αὐτούς. «Ἐνας διάκος εἶχε παραμείνει πιστός στήν Ὁρθοδοξία. Τόν χειροτόνησα ἵερεα.

Σέ μιά γιορτή, ὅπως ἔμπαινα στό σαλόνι γιά ν' ἀρχίσω τή Λειτουργία, πρόσεξα ἔαφνικά ἓναν γέροντα μοναχό πού δέ γνωρίζα, κοντά στήν πόρτα, ὀπένωντι. Σάν νά πάγωσε βλέποντάς με καί δέ μέ χαιρέτησε. «Οταν τόν ρώτησα, μοῦ διηγήθηκε, καθώς συνερχόταν, ὅτι στό Κρασνογιάρσκ, διαλός δέν ἦθελε νά ἔχει σχέση μέ ἀπίστους ἵερεῖς. Ἀπο-

φάσισαν λοιπόν νά τόν στείλουν στό Μινουσίνσκ, 300 βέρστια νοτίως τῆς πόλης, ὅπου ἔμενε ἓνας ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος τοῦ ὅποιου ξεχνῶ τό ὄνομα. Αύτός ὅμως δέν πήγε ἐκεῖ, γιατί μιά ἀγνωστη δύναμη τόν ἔσπρωξε στό Γιενισέισκ, σέ μένα. Τόν ρώτησα:

«Καί γιατί πάγωσες βλέποντάς με;».

«Πῶς νά μήν παγώσω; Ἐδῶ καί δέκα χρόνια, εἴδα ἓνα ὄνειρο πού τό θυμάμαι σάν νά ἥταν χθές: βρισκόμουν μέσα σ' ἓναν ναό καί ἓνας ἐπίσκοπος πού δέ γνωρίζα μέ χειροτόνησε ἵερομόναχο. Μόλις λοιπόν μπήκατε, ἀναγνώρισα σ' ἐσᾶς τόν ἐπίσκοπο πού εἴδα στό ὄνειρό μου!».

Ο μοναχός –Χριστοφόρος ἥταν τό ὄνομά τουγονάτισε καταγῆς. Στή Λειτουργία τόν χειροτόνησα ἵερέα.

Δέκα χρόνια νωρίτερα, ὅταν εἶχε δεῖ αὐτό τό ὄνειρο, ἥμουν γιατρός κοινοτικός στό Περεσλάβλ-Ζαλέσκι καί ποτέ δέν εἶχα σκεφθεῖ οὕτε τήν ἵερωσύνη, οὕτε τήν ἀρχιερωσύνη. Γιά τόν Θεό ὅμως, ἐκείνη τήν ἐποχή, ἥμουν ἥδη ἐπίσκοπος. Αύτοί είναι οἱ ἀνεξιχνίαστοι δρόμοι τοῦ Κυρίου.

Ἡ ἄφιξή μου στό Γιενισέισκ ἔκανε μεγάλη αἰσθηση. ᩴ φήμη μου ἔφτασε στό ἀπόγειό της, ὅταν χειρούργησα τρία ὀγοράκια τυφλά –ἀδελφάκια – λόγω συγγενοῦς καταρράκτη καί αὐτά μπόρεσαν καί είδαν. Μιά καί μοῦ τό ζήτησε δι γιατρός Βασίλι Άλεξάντροβιτς Μπασούροφ, διευθυντής στό νοσοκομεῖο τοῦ Γιενισέισκ, ἀρχισα νά δου-

λεύω στό σπίτι του. Σέ δύο μῆνες πραγματοποίησα ἔναν ἀρκετά μεγάλο ἀριθμό σημαντικῶν χειρουργικῶν ἐπεμβάσεων καθώς και γυναικολογικῶν. Παράλληλα ἔβλεπαι ἀσθενεῖς κατ' οἶκον.

“Ηταν τόσοι πολλοί, πού ἀμέσως χρειάστηκε νά ἔγγραφονται. Ξεκινήσαμε νά γράφουμε ἀπό τόν Μάρτιο καί σέ λίγο ἡ ἀτζέντα γέμισε μέχρι τήν Πεντηκοστή⁴³.

Λίγο προτού φτάσω στό Γιενισέισκ, κλείσανε ἔνα γυναικεῖο μοναστήρι. Δύο δόκιμες μοῦ διηγήθηκαν τίς βλασφημίες καί τίς ὅρεις πού συνόδευσαν τό κλείσιμο τοῦ ἀγιασμένου ἐκείνου τόπου τοῦ Θεοῦ. Στήν ὁμάδα πού συμμετείχε στόν ἀφανισμό τῆς μονῆς, ἔνας κομσομόλος⁴⁴, σηκώνοντας τά ροῦχα του, ἔφτασε νά καθήσει ἑπάνω στήν Ἀγία Τράπεζα. “Ἐκαμα τή μοναχική κουρά στίς δύο δόκιμες καί τούς ἔδωσα τά ὄνόματα τῶν προστατῶν μου ἀγίων: ὄνόμασα τήν παλαιότερη Λουκία καί τήν νεότερη Βαλεντίνη.

Λίγο πρό τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, στάλθηκα στόν καθορισμένο γιά μένα τόπο ἔξορίας: στό χωριό Χάια πού εἶναι κοντά στόν ποταμό Τσούνα, παραπόταμο τοῦ Ἀνγκαρα. Ἡ ἀδελφή Λουκία καί ἡ ἀδελφή Βαλεντίνη προηγήθηκαν ἐμοῦ, μέ τίς ἀποσκευές οἱ πρωθιερεῖς Γκολουμπιατνίκοφ καί Μιχαήλ Ἀντρέεφ μέ συνόδεψαν ώς τήν πρωτεύου-

⁴³ Κυριακή τῆς Πεντηκοστῆς.

⁴⁴ Μέλος τῆς κομμουνιστικῆς νεολαίας.

σα τοῦ καντονιοῦ, τό Μπογκουτσάνι. Τό ταξίδι ἔγινε μέ ὅλο για πάνω στά παγωμένα ποτάμια τοῦ Γιενισέι καί τοῦ Ἀνγκαρα μέχρι τό Μπογκουτσάνι ὅπου μᾶς χώρισαν. Οἱ πρωθιερεῖς Γκολουμπιατνίκοφ καί Ἀντρέεφ σταμάτησαν στά γειτονικά χωριά. Ἐμένα μ' ἔστειλαν 120 βέρστια μακρύτερα, στό χωριό Χάια. Στό Μπογκουτσάνι χειρούργησα ἔναν ἀσθενῆ πού ὑπέφερε ἀπό ἐχινόκκοκο πυορροοῦντα στό συκώτι. Λίγους μῆνες ἀργότερα, ἐπιστρέφοντας ἀπό τή Χάια, τόν ξαναβρῆκα τελείως ὑγιῆ.

Στό Μπογκουτσάνι, μοῦ ὑπέδειξαν ἔναν εὔσεβη χωρικό καί μέ συμβούλεψαν νά ἔγκατασταθῶ στό σπίτι του στή Χάια, προειδοποιώντας με ὅτι εἶχε μιά κακιά γριά μητέρα. Οἱ μοναχές μου μέ περίμεναν κιόλας στή Χάια: εἶχαν πάρει τά δωμάτιά τους στό σπίτι τοῦ χωρικοῦ. Ἡ γριά μητέρα μέ ὑποδέχτηκε μέ μεγάλη χαρά. Μοῦ ἔδωσαν δύο δωμάτια, στό ἔνα τελούσαμε τίς ἀκολουθίες –οἱ μοναχές κι ἐγώ– καί στό ἄλλο κοιμόμουν. Ἡ κακιά γριά δέν ἦρθε στίς ἀκολουθίες μας παρά μόνο τίς πρῶτες μέρες. Στή συνέχεια, ὅχι μόνο δέν παρέμεινε στό μισό τοῦ σπιτιοῦ της, ἀλλά προσπαθοῦσε μέ ὅλα τά μέσα νά παρενοχλεῖ τίς ἀκολουθίες. Καθώς μᾶς ἐνοχλοῦσε δύλο καί περισσότερο διώχνοντάς μας, στό τέλος βγάλαμε τά πράγματά μας ἔξω ἀπό τό σπίτι καί καθήσαμε πάνω τους. Βλέποντας πώς μᾶς ἔδιωξαν, οἱ ἀνθρωποι τοῦ χωριοῦ διαμαρτυρήθηκαν καί ἀνάγκασαν τή γριά νά μᾶς ξαναπάρει σπίτι της.

Στή Χάια, είχα τήν τύχη νά χειρουργήσω γιά καταρράκτη έναν γέρο, ύπό συνθήκες δλως ίδιαζουσες. Είχα μαζί μου μία θήκη μέ έργαλεϊα γιά τά μάτια και έναν μικρό άποστειρωτή. Μέσα σέ μιά ἀδεια ἀκοτοίκητη ίζμπα, ξάπλωσα τόν ήλικιωμένο ὄνδρα πάνω σ' ἔνα στενό πάγκο, κάτω ἀπό ἔνα παράθυρο. Τόν χειρούργησα ἐντελῶς μόνος. Ἡ ἐγχείρηση πέτυχε στήν ἐντέλεια. Μοῦ ἀπέφερε δέκα γοῦνες ἀπό σκίουρους, ἀπό ἔνα ρούβλι ἡ καθεμιά. Ἐπίσης μοῦ δόθηκε ἡ εύκαιρία, μαζί μέ τίς μοναχές μου νά τελέσουμε τήν κηδεία κάποιου χωρικοῦ μέ τό ἀναστάσιμο τυπικό.

Ζήσαμε δύο μῆνες στή Χάια. Σέ λίγο δόθηκε διαταγή νά μέ μεταφέρουν στό Γιενισέισκ. "Εθεσαν στή διάθεσή μας δύο χωρικούς νά μᾶς συνοδεύσουν και ἀλογαὶ ιππασίας. Πρώτη φορά οἱ μοναχές ἀνέβαιναν σέ ἀλογο. Μεγάλες ἀλογόμυγες τσιμποῦσαν τά πλευρά τῶν ἀλόγων και τά πόδια τους. Τό ἀλογο τῆς ἀδελφῆς Λουκίας, ξάπλωσε ἀρκετές φορές γιά νά ἀπαλλαγεῖ ἀπό τά ἔντομα· καθώς κυλιόταν καταγῆς, τῆς ἔσπασε μέ κοκκία τό πόδι.

Στά μισά τοῦ δρόμου Χάιας-Μπογκουτσάνι, κάναμε στάση σέ μιά μικρή ίζμπα τοῦ δάσους, διαφωνώντας μέ τούς συνοδούς πού ἀπαιτοῦσαν νά συνεχίσουμε δλη τή νύχτα. Στό τέλος, ὥστόσο, ὑποχώρησαν, ἀπό φόβο πώς θά ὅφειλαν ν ἀπαντήσουν ἐνώπιον δικαστηρίου γιά τήν ἀπάνθρωπη συμπεριφορά τους ἀπέναντί μου, ἀπέναντι σ' ἔναν καθηγητή. Τό ταξίδι μας μέ ἀλογο τέλειωσε 10

βέρστια ἀπό τό Μπογκουτσάνι. Μή ἔχοντας ποτέ ὀνειβεῖ σέ ἀλογο, ἡμουν τόσο ἔξαντλημένος ὡστε ἔπρεπε ἡ συνοδεία μου νά μέ κατεβάσει καταγῆς. Κάναμε τό ύπόλοιπο τῆς διαδρομῆς μέχρι τό Μπογκουτσάνι μέ ἔνα μικρό τετράτροχο κάρο. Μετά κατεβήκαμε τόν Ἀνγκαρα μέ βάρκα, ἀποφεύγοντας τά ἀπότομα ρεύματα. Τό βράδυ, στίς ὅχθες τοῦ Γιενισέι, ἀπέναντι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀνγκαρα, τελέσαμε ὑπαίθρια μέ τίς μοναχές ἔναν ἀλησμόνητο ἐσπειρινό.

Μόλις ἔφτασα στό Γιενισέισκ, μέ φυλάκισαν σ' ἔνα ἀπομονωμένο κελλί. Τή νύχτα ἔνας ἀπίστευτος ἀριθμός ἀπό κοριούς μέ πολιόρκησε. Ξύπνησα σχεδόν τόσο γρήγορα ὅσο γρήγορα είχα ἀποκοιμηθεῖ. Ἄναβοντας τήν ἡλεκτρική λάμπα, εἶδα ὅτι ὅλο τό μαξιλάρι, τά στρωσίδια τοῦ κρεβατιοῦ και οἱ τοῖχοι τοῦ κελλιοῦ είχαν καλυφθεῖ ἀπό ἔνα στρῶμα κοριῶν, σχεδόν δμοιόμορφο. Πήρα ἔνα κερί και ἀρχισα νά τούς καίω, κάνοντάς τους νά πέφτουν καταγῆς. Τό ἀποτέλεσμα ἦταν ἐκπληκτικό· μετά ἀπό μάχη μιᾶς ὥρας δέν ἔμεινε πλέον κανείς ἀπό δαύτους. Σά νά είχε πέσει ἀνάμεσά τους τό σύνθημα: «Ο σώζων ἔστιόν σωθήτω! Ἐδῶ μᾶς καῖνε!»! Τίς ἐπόμενες μέρες, δέν εἶδα τόν παραμικρό κοριό· τό είχαν σκάσει ὅλοι για τ' ἄλλα κελλιά.

Δέν παρέμεινα γιά πολύ στή φυλακή τοῦ Γιενισέισκ. Μ' ἔστειλαν ἀκόμη μακρύτερα, πρός τά κατάντη τοῦ Γιενισέι, σ' ἔνα κονβόι πού ἐρχόταν ἀπό τό Κρασνογιάρσκ και πού ἀποτελεῖτο ἀπό

ένα μικρό άτμοπλοιο που έσπρωχνε μερικές μαοῦνες. Μ' ἔβαλαν μέσα σ' ένα ἀπ' αὐτά τά πλοιάρια, μαζί μέ τούς σοσιαλεπαναστάτες που έστελναν στήν περιοχή του Τουρουχάνσκ. Ἡ ἀδελφή Λουκία καί ἡ ἀδελφή Βαλεντίνη θέλησαν νά μέ συνοδέψουν ἀλλά δέν τούς ἐπετράπη.

Ἡ μεταφορά πάνω στόν πλατύ Γιενισέι, καταμεσῆς τῆς τάιγκα, ἥταν πληκτική καί μονότονη. Στή μέση τῆς διαδρομῆς ἀνάμεσα στό Γιενισέισκ καί τό Τουρουχάνσκ, κάναμε μία μικρή στάση σ' ένα ἀρκετά μεγάλο χωριό πού ἔχω ξεχάσει τό δνομά του. Μέ ύποδέχτηκαν στήν ὅχθη, μία μεγάλη δμάδα ἐξορίστων οἱ ὅποιοι ἔρχονταν κάθε φορά πού προσόρμιζε ἀτμόπλοιο μέ τήν ἐλπίδα νά μέ δοῦν, ἐπειδή γινόταν θόρυβος ὅτι εἶχα ἐξοριστεῖ στό Τουρουχάνσκ. Κάποιος ἀπό αὐτή τήν δμάδα –όνόματι Σόλοφ, πρεσβύτερος τῆς κοινότητας βαπτιστῶν τοῦ Λένιγκραντ– ἥρθε νά συστηθεῖ. Μέ περίμενε μέ ἀνυπομονησία. Ἀργότερα, μ' ἐπισκέψθηκε πολλές φορές στό Τουρουχάνσκ, γιά μακρές συζητήσεις.

Σέ λίγη ἀπόσταση βρισκόταν μία ἄλλη δμάδα ἀνθρώπων πού καί αὐτοί μέ περίμεναν. Ἡταν Τουγκούζοι πού ύπερφεραν ἀπό τρόχωμα. Πρότεινα στόν ἔναν ἀπό αὐτούς –ἡμίτυφλο ὁφροῦ εἶχε τό ἔνα βλέφαρο ὀνεστραφμένο⁴⁵ – νά ἔρθει σπίτι μου στό

⁴⁵ Στήν Ιατρική δρολογία «βλεφαροχάλασις»: πρόκειται γιά ἀτροφία τοῦ δέρματος τοῦ ἄνω βλεφάρου, πού συνοδεύεται ἀπό χαλάρωση τοῦ ύποδροιου κυτταρικοῦ ίστοῦ. Ἡ μεγάλη ἀναδίπλωση

Τουρουχάνσκ γιά νά χειρουργηθεῖ. Δέν ἄργησε νά τό κάνει· τοῦ ἔκανα μεταμόσχευση ἀπό τό βλεννογόνο τῶν χειλιῶν στά βλέφαρα.

Μόλις κατέβηκα ἀπό τό πλοιάριο στό Τουρουχάνσκ, τό πλῆθος πού μέ περίμενε γονάτισε ξαφνικά, ζητώντας τήν εὐλογία μου. Μοῦ πρότειναν νά ἔξετάζω ἀσθενεῖς καί ἀμέσως μέ φιλοξένησαν στό διαμέρισμα τοῦ γιατροῦ τοῦ νοσοκομείου. Παρότι αὐτός ὁ τελευταῖος χειρουργήθηκε στό Κρασνογιάρσκ, λόγω καρκίνου στό κάτω χεῖλος πού διαπιστώθηκε ὀργά, εἶχε μόλις ἀποβιώσει.

Δέν εἶχαν ἀπομείνει λοιπόν, παρά ἔνας νοσοκόμος στό νοσοκομεῖο καί ἐπιπλέον μιά νοσοκόμα ἀπό τό Κρασνογιάρσκ, πού εἶχε φτάσει μαζί μου: ἥταν νεαρή κοπέλα πού μόλις εἶχε ἀποφοιτήσει ἀπό τή σχολή νοσοκόμων καί πού ἀνησυχοῦσε στή σκέψη ὅτι θά ἐργαζόταν στό πλευρό ἐνός καθηγητῆς. Μ' αὐτούς τούς δύο βοηθούς ἔκανα σημαντικές ἐγχειρήσεις ὅπως: ἐκτομή ἄνω γνάθου, λαπαροτομές, γυναικολογικές ἐπεμβάσεις καί μεγάλο ἀριθμό ἐπεμβάσεων στά μάτια.

Οι πάγοι εἶχαν κάνει ἥδη τήν ἐμφάνισή τους στόν Γιενισέι ὅταν, πρός μεγάλη μου ἔκπληξη, ὁ βαπτιστής πάστορας Σίλοφ ἔφτασε μέ βάρκα. Εἶχε πραγματοποιήσει ἔνα ἐπικίνδυνο ταξίδι 700 χιλιομέτρων ἀποκλειστικῶς καί μόνο γιά νά συζητήσει

πού μέ αὐτό τόν τρόπο προκύπτει, μπορεῖ νά πέσει μέχρι τό κάτω μέρος τοῦ ματόκλαδου καί νά ἐμποδίζει τήν δραση πρός τά ἐπάνω.

μαζί μου. Πρίν από αύτόν, είχε φτάσει στό Τουρουχάνσκ ̄νας μικρόσωμος λιπόψυχος Έβραϊος: ἄν και είχε ̄ρθει ἀπό τήν Αμερική στή Μόσχα σάν κομμουνιστής, ξεσήκωσε ύποψίες και ἐκρατεῖτο στήν τέως μονή τοῦ Σολόφκι.

Αὐτός δὲ Έβραϊος, παραβρέθηκε μία μέρα σέ μία μου συζήτηση μέ τό Σίλοφ. Μοῦ ζήτησε και τοῦ ἐπέτρεψα νά παραβρίσκεται στίς συζήτησεις μας πού πῆραν μάκρος τριῶν ἡμερῶν, μερικές ὥρες καθημερινά. Ο Σίλοφ μέ παρακάλεσε νά τοῦ ἐξηγήσω δλόκληρη σειρά βιβλικῶν κειμένων τοῦ τά σχολίασσα πραγματικά μέσα σ' ἔνα ὀρθόδοξο πνεῦμα. Άλλα κατά παράδοξο τρόπο, φάνηκε πώς δὲ Σίλοφ πίστευε ὅτι ἐγώ είχα πειστεῖ γιά τό δίκιο τῶν βαπτιστῶν. Οἱ συζήτησεις μας πῆραν τέλος. Ο Σίλοφ κατάφερε νά ἐπιστρέψει στό Κρασνογιάρσκ μέ μία ἀπό τίς τελευταῖς μαοῦνες.

Στό Τουρουχάνσκ, είχαν κλείσει τό ἀνδρικό μοναστήρι. Δέν ἀπέμενε παρά ̄νας ἡλικιωμένος ἰερέας⁴⁶ δὲ ποιος συνέχιζε νά τελεῖ δλες τίς ἀκολουθίες. Ἐξαρτιόταν ἀπό τόν ἐπίσκοπο τῆς «Ζωντανῆς

⁴⁶ Ἡταν δὲ πατήρ Μαρτίνος Ρίμσα (†1941), δὲ ποιοιος ἡταν δάσκαλος στή Λευκορωσία γιά περίπου 40 χρόνια προτοῦ ἀκολουθήσει μαθήματα ποιμαντικῆς στή Μόσχα και φύγει ἐκουσίως γιά τή Σιβηρία πρίν τήν ἐπανάσταση. Συνελήφθη ἀπό τούς μπολσεβίκους ἐπειδή ἀρνήθηκε νά παραβρεθεῖ στή βεβήλωση τῶν λειψάνων τοῦ ἀγίου Βασιλείου τῆς Mangaséé, πρᾶγμα πού τοῦ κόστισε 12 χρόνια ἔξορίας. Ἡταν πατέρας πολυάριθμης οἰκογένειας, μέ μία κόρη κομμουνίστρια, ἡ ὅποια, ἀρκετά χρόνια ἀργότερα, λυπήθηκε πού δέν είχε συναντήσει τόν Σεβασμώτατο Λουκᾶ. Αὐτός ἀπό τήν πλευρά του, δέ σταμάτησε ποτέ νά βοηθάει ώλικά τόν πατέρα Μαρτίνο.

Ἐκκλησίας» τοῦ Κρασνογιάρσκ. Ἐπρεπε λοιπόν νά τόν μεταστρέψω –και αύτόν και ὅλο τό πούμνιό τοῦ Τουρουχάνσκ– στήν παραδοσιακή Ὁρθοδοξία. Τό κήρυγμά μου πάνω στό μεγάλο ἀμάρτημα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σχίσματος κατάφερε νά πετύχει τόν στόχο του: δὲ ιερέας ἔβαλε μετάνοια στόν λαό και μπόρεσα ἔτσι νά παραβρίσκομαι στίς ἀκολουθίες δπου κήρυττα κάθη φορά σχεδόν. Πολύ εύγραμμονες οἱ χωρικοί τοῦ Τουρουχάνσκ μέ ὀδηγοῦσαν στό μοναστήρι και μέ ξανάφερναν στό σπίτι πάνω σ' ἔνα ἔλκηθρο καλυμμένο μέ χαλιά. Στό νοσοκομεῖο ἐπίσης, δέν ἀρνιόμουν τήν εύλογία μου σέ κανέναν. Οἱ Τουγκούζοι τό ἐκτιμοῦσαν και τή ζητοῦσαν πάντα. Ἐφτασε ώστόσο μιά μέρα πού θά τά πλήρωνα ἀκριβά δλ' αὐτά.

Μέ είχαν προειδοποιήσει ὅτι δὲ πρόεδρος τοῦ τοπικοῦ συμβουλίου τοῦ Τουρουχάνσκ ἦταν μεγάλος ἔχθρος τῆς θρησκείας. Τήν ἀπεχθανόταν. Αὐτό πάντως δέν τόν ἐμπόδισε νά φωνάξει τόν Θεό γιά νά σωθεῖ, ὅταν ἡ μικρή του βάρκα βρέθηκε μέσα σέ τρομερή θύελλα στόν Γιενισέι. Ἀφοῦ τό ζήτησε, μέ κάλεσαν στή GPU δπου μέ εἰδοποίησαν μέ ἐπίσημη ἀπαγόρευση νά μήν εύλογῶ τούς ἀρρώστους στό νοσοκομεῖο, νά μήν κηρύττω στό μοναστήρι και νά μήν πηγαίνω ἐκεῖ πάνω σέ ἔλκηθρο καλυμμένο ἀπό τάπητες. Ἀπάντησα ὅτι τό ἐπισκοπικό μου καθῆκον μ' ἐμποδίζει νά ἀρνηθῶ νά δίνω εύλογία. Πρότεινα στόν πρόεδρο νά ̄ρθει αὐτός δὲ διοις και νά κολλήσει πάνω στήν πόρτα τοῦ νοσο-

χωμέίου μία είδοποίηση πού νά ἀπαγορεύει στούς χωρικούς νά ζητοῦν τήν εὐλογία μου – πράγμα πού δύντας δέ μπόρεσε νά κάνει. Τοῦ πρότεινα ἐπίσης ν' ἀπαγορεύφει στούς χωρικούς νά θέτουν στή διάθεσή μου ἔνα ἔλκηθρο καλυμμένο μέ τάπητα – πράγμα ἀκόμη πιό δύσκολο γι' αὐτόν.

Ωστόσο, δέν ύπέφεραν γιά πολύ τή σταθερότητά μου. Η ἔδρα τῆς GPU βρισκόταν δυό βήματα ἀπό τό νοσοκομεῖο. Μέ κάλεσαν καί στήν εἶσοδο, εἶδα ἔνα ἔλκηθρο πού τό 'σερναν δύο ἄλογα καί τό ὁδηγοῦσε ἔνας ἀνθρωπος τῆς πολιτοφυλακῆς. Ο τοπικός ἀρχιγύρος τῆς GPU μέ ύποδέχτηκε μέ πολλή κακία. Μοῦ εἶπε πώς ἐφόσον δέ συμμορφωνόμουν πρός τίς ἀπαιτήσεις τῆς ἐκτελεστικῆς ἐπιτροπῆς ἐπρεπε νά φύγω ἀμέσως μακριά ἀπό τό Τουρουχάνσκ. Μοῦ ἔδιναν μισή ὥρα νά ἑτοιμάσω τίς ἀποσκευές μου. Ρώτησα μόνο ήσυχα:

«Ποῦ μέ στέλνουν;».

«Στήν ἄκρη τοῦ Παγωμένου Ωκεανοῦ», μοῦ ἀπάντησαν σέ τόνο ἐριστικό.

Ἐγκατέλειψα τό νοσοκομεῖο, ἀκολουθούμενος ἀπό τόν παράγοντα τῆς πολιτοφυλακῆς. Μοῦ φιθύρισε στό αὐτό: Σᾶς παρακαλῶ, καθηγήτά, φτιάξτε τίς ἀποσκευές σας τό συντομότερο δυνατό. Μόνο νά ἐγκαταλείψουμε αὐτό τό μέρος δσο πιό σύντομα γίνεται καί νά φθάσουμε στό ἐπόμενο χωριό. «Τούτη θά μπορέσουμε νά συνεχίσουμε ήσυχα. Φτάσαμε γρήγορα στό χωριό Σελιβάνιχα, γειτονικό τοῦ Τουρουχάνσκ. Αὐτό τό

χωριό εἶχε ὀνομαστεῖ ἔτσι, πρός τιμήν κάποιου Σελιβάνοφ ὁ δποῖος ἦταν ἀρχιγύρος τῆς αὔρεσης τῶν εύνουχισμένων⁴⁷ καί εἶχε ἐξοριστεῖ ἐδῶ.

Η συνοδεία μου στήν ἐξορία, σοσιαλεπαναστάτες πού ἔδειχναν ἐνδιαφέρον καί συζητοῦσαν πολύ μαζί μου, σέ λίγο συγκεντρώθηκαν. Μοῦ ἔδωσαν χρήματα καί, ὅ,τι ἀκριβῶς ἐπρεπε, ἔνα γούνινο σκέπασμα. «Τούτη θά μέσα σέ μιά Ἰζμπα τῆς πολιτοφυλακῆς, συνεχίσαμε τό ταξίδι μας.

Η διαδρομή πάνω στόν Γενισέι, πού ἦταν γεμάτος πάγους, ἦταν πολύ κοπιαστική. Τό κρύο τρύπαγε κόκκαλα. Ωστόσο, σέ αὐτές τίς δύσκολες στιγμές ἦταν πού αἰσθανόμουν πολύ καθαρά, σχεδόν χειροπιαστά, τήν παρουσία τοῦ Θεοῦ – τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ – κοντά μου, νά μέ στηρίζει καί ἐνδυναμώνει.

Μετά ἀπό πολλές διανυκτερεύσεις σέ παρόχθια χωριουδάκια, φτάσαμε στόν ἀρκτικό πολικό κύκλο. Πιό πέρα ὑπῆρχε ἔνα μικρό χωριό – λησμόνησα τό δνομά του – ὅπου εἶχε ζήσει ἐξόριστος ὁ Στάλιν.

Μόλις μπήκαμε σέ μιά Ἰζμπα, ἔνας ἀνδρας μοῦ ἔτεινε τό χέρι. «Δέν είσαι ὁρθόδοξος;», τόν ρώτησα. «Δέ γνωρίζεις ὅτι σέ ἔναν ὁρθόδοξο ἐπίσκοπο ζητοῦν τήν εὐλογία του ἀντί νά τείνουν τό χέρι;». «Οπως ἀργότερα ἀποκαλύφθηκε, αὐτό ἐντυπωσίασε πολύ τόν ἀνθρωπο τῆς πολιτοφυλακῆς πού

⁴⁷ Γι' αὐτή τήν αὔρεση πού καταδιώχτηκε ἀπό τούς μπολσεβίκους, βλέπε VOLKOV, La secte des castrats russes, préface de Pierre Vidal-Naquet, Paris, Les Belles Lettres, 1995.

μέ συνόδευε. Προηγουμένως κιόλας, ὀνάμεσα στή Σελιβάνιχα και τό ἐπόμενο χωριό, μοῦ εἶχε πεῖ: «Ἄισθάνομαι στή θέση τοῦ Μαλιούτα Σκουράτοφ τήν ὥρα πού ὀδηγοῦσε τόν μητροπολίτη Φίλιππο στή μονή Ὁστράτς»⁴⁸.

Περάσαμε τήν ἐπόμενη νύχτα σ' ἔνα «χωριουδάκι δίφωτο»⁴⁹ ὅπου κατοικοῦσαν ἔνας ἄγριος γέρος πού ὀνομαζόταν Ἀθηνογένης μέ τούς τέσσερις γιούς του. Αὐτός ἔπαιξε ρόλο μεγαλοτιψιφλικᾶ. Εἶχε σφετεριστεῖ –αὐτός ἀποκλειστικά– τό δικαίωμα ἀλιείας στό Γιενισέι σ' ἔνα μήκος 40 χιλιομέτρων καί κανείς δέν τολμοῦσε νά τοῦ τό ἀμφισβητήσει. Ο μικρότερος γιός ἀποτελοῦσε ξεχωριστό παράδειγμα παθολογικῆς τεμπελιᾶς: ὀφριόταν τελείως νά ἔργαστει καί παρέμενε στό κρεβάτι του μέρες ὀλάχερες. Μάταια τόν εἶχαν σαπίσει στό ξύλο, τίποτε δέ γινόταν. Ό γερο-Ἀθηνογένης θεωροῦνταν ὑπόδειγμα χριστιανοῦ. Τοῦ ἄρεσε νά διαβάζει τή Βίβλο. Συζητοῦσα μαζί του μέχρι ὀργά τή νύχτα γιά νά τοῦ ἔξηγγῶ δ, τι καταλάβαινε στραβά.

Τη συνέχεια τοῦ ταξιδιοῦ μας στάθηκε ἀκόμα πιό σκληρῷ. Κάποιο ἀπό τά χωριουδάκια εἶχε καεῖ. Ήταν λοιπόν ἀδύνατον νά σταματήσουμε ἐκεῖ γιά

⁴⁸ Ό Μαλιούτα Σκουράτοφ ἡταν ὀφριγγός τῶν μπράβων τοῦ Ἰβάν τοῦ Τρομεροῦ. Ό μητροπολίτης Φίλιππος ἔξορίστηκε στό Τβέρ θάντο –τό 1568, στόν Καθεδρικό τῆς Κουμήσεως τοῦ Κρεμλίνου στή Μόσχα– κατήγειλε δτ' ἀμβωνος τίς βιαιοπραγίες τοῦ τσάρου. Ό Μαλιούτα Σκουράτοφ ξαναήρθε τήν ἐπομένη χρονιά στό Τβέρ γιά νά δολοφονήσει, πνίγοντάς τον, τό μητροπολίτη ὁ δποῖος ἀγιοποιήθηκε. Στάθηκε δ τελευταῖς ἱεράρχης πού ἀντιτέθηκε στόν τσάρο γιά ἡθικούς λόγους.

⁴⁹ Χωριό πού περίλαμβανε ὅλο κι ὅλο δύο σπίτια.

νά περάσουμε τή νύχτα καί ὑπῆρχε δυσκολία στό νά βροῦμε δυνατά ἄλογα, καθώς εἶχαν ἀδυνατήσει ἐλλείψει τροφῆς.⁵⁰ Επρεπε ὃστόσο νά τά χρησιμοποιήσουμε γιά νά φτάσουμε στό ἐπόμενο χωριό. Μετά ἀπό διαδρομή 70 βερστίων χωρίς διακοπή, ἥμουν τόσο ἔξαντλημένος καί ἀποκοιμισμένος ὡστε χρειάστηκε νά μεταφερθῶ σέ μιά ἵζμπα καί νά μέ ζεστάνουν γιά πολλή ὥρα. Ή συνέχεια τοῦ ταξιδιοῦ μέχρι τό μικρό χωριό Πλάχινο, 230 χλμ. πέρα ἀπό τόν πολικό κύκλο, πραγματοποιήθηκε χωρίς περιπέτειες. Ό κομσομόλος μου μοῦ εἶπε δτί εἶχε λάβει διαταγή νά διαλέξει αὐτός ὁ Ἰδιος τό τόπο τῆς ἔξορίας μου. Εἶχε ἀποφασίσει νά μέ ἀφήσει στό Πλάχινο.

Ήταν ἔνα πολύ μικρό χωριουδάκι πού περιλάμβανε τρεῖς ἵζμπες καί δύο κατοικίες πού ἐγώ τίς πέρασα τήν πρώτη γιά σωρό κοπριᾶς, καί τή δεύτερη γιά θημωνιά ἀπό ἄχυρο, ἐνώ στήν πραγματικότητα δέν ἦταν παρά τά καταλύματα δύο μικρῶν οἰκογενειῶν. Δέν εἶχαμε μπεῖ ἀκόμη στό κεντρικό σπιτάκι καί ὅλοι οἱ κάτοικοι τοῦ μικροῦ χωριοῦ μπήκαν κι αύτοί ὁ ἔνας πίσω δπ' τόν ἄλλο. Υποκλίθηκαν ὅλοι καί ὁ πρόεδρος τοῦ χωριοῦ μοῦ εἶπε: «Δεσπότη μου, μήν ἀνησυχεῖτε, ἥδη τά τακτοποιήσαμε ὅλα. Κάθε ἀνδρας δεσμεύεται νά σᾶς προμηθεύει ἔνα demi-sagène⁵⁰ ξύλα τό μήνα». Μοῦ γνώρισε τότε τόν κάθε κάτοικο, ἀνδρες καί γυναῖκες, ἐπαναλαμβάνοντας: «Μήν ἀνησυχεῖτε.

⁵⁰ περίπου 1m³.

Κάθε άνδρας θά σᾶς προικηθεύει 1 κυβικό μέτρο ξύλο περίπου, αύτή ή γυναίκα θά μαγειρεύει γιά σᾶς καί ή άλλη θά σᾶς πλένει. Μήν άνησυχεῖτε».

Όλοι μοῦ ζήτησαν εύλογία. Μοῦ ἔδειξαν τό δωμάτιο πού μοῦ εἶχαν ἐτοιμάσει στήν άλλη ίζμπα. Ζοῦσαν ἐκεῖ ἐνας νεαρός ἀγρότης μέ τή γυναίκα του πού τούς εἶχαν μεταφέρει στό άλλο μισό τῆς ίζμπας –όπου ἔπρεπε νά χωρέσουν μαζί μ’ ἐκείνους πού ἥδη ἔμεναν ἐκεῖ— γιά νά ἐλευθερώσουν ἐνα δωμάτιο γιά μένα. Ό συνοδός μου, ὁ κομσομόλος, παρατηροῦσε προσεκτικά τή σκηνή τῶν συστάσεων καί ἀνταλλαγῆς χαιρετισμῶν. “Ἐπρεπε νά φύγει ἀμέσως καί νά περάσει τή νύχτα στό ἐμπορικό τῆς περιοχῆς πού ἀπεῖχε κάποια χιλιόμετρα. Αἰσθανόσουν δτι σύγκινιόταν στήν ίδεα δτι θά μοῦ ἔλεγε ἀντίο. Τόν ἔβγαλα ὅμως ἀπό τή δυσκολία εύλογώντας τον καί ἀγκαλιάζοντάς τον. “Οπως θά δοῦμε στή συνέχεια, αύτή μου ή ἐκδήλωση τόν ἄγγιξε βαθιά.

Ἐμεινα μόνος στό δωμάτιό μου. Ἡταν τό ἡμι-
συ τῆς ίζμπας, ἀρκετά εύρυχωρο μέ δύο παράθυ-
ρα. Ἀπ’ ἔξω, στερεοποιημένα ἀπό τήν παγωνιά
μεγάλα κομμάτια πάγου σχημάτιζαν ἐνα δεύτερο
πλαίσιο στά παράθυρα. Οι σχισμές τῶν παραθύ-
ρων δέν ἦταν βουλωμένες καί ἀπό τήν ἔξωτερη
γωνία μποροῦσες νά δεῖς τό φῶς. Στήν ἐσωτερική
γωνία ὑπῆρχε ἐνας σωρός ἀπό χιόνι. Ὕπηρχε κι
ἐνας ἀκόμη –πού δέν ἔλιωνε ποτέ— μέσα στήν ίδια
τήν ίζμπα κοντά στό κατώφλι τῆς πόρτας εἰσόδου.

Γιά νά κοιμηθεῖς ή νά ξεκουραστεῖς, οι χωρικοί εἶχαν κατασκευάσει μεγάλα ξύλινα πλαίσια κρεβατιών καλυμμένα ἀπό δέρματα ταράνδων. Εἶχα φέρει μαζί μου ἐνα μαξιλάρι. Κοντά στό κρεβάτι βρισκόταν μιά σιδερένια σόμπα πού τή γέμιζα μέ ξύλα γιά τή νύχτα. Ξαπλωμένος στό κρεβάτι σκεπαζόμουν μέ τό δέρμα καί τή γούνινη κουβέρτα πού μοῦ εἶχαν προσφέρει στή Σελιβάνιχα. Τή νύχτα τρόμαζα ἀπό τόν ιρότο τῆς φωτιᾶς μέσα στή σόμπα. Τό πρωί, κατά τήν αὐγή, ἔτρεμα ἀπό τήν παγωνιά τῆς ίζμπας, πού κάλυπτε μέ παχύ στρῶμα πάγου τό νερό τοῦ κάδου.

Ἀπό τή πρώτη μέρα, ἀσχολήθηκα μέ τό νά κλείσω τίς σχισμές τοῦ παραθύρου χρησιμοποιώντας κόλλα καί χοντρό χαρτί περιτυλίγματος πού βρῆκα στό ἐμπορικό. Δοκίμασα τήν ίδια μέθοδο γιά νά κλείσω τίς σχισμές στή γωνία τῆς ίζμπας. Μέρανύχτα μετακινοῦσα τή σιδερόσομπα. “Οταν καθόμουν νά φάω, καλά κουκουλωμένος, ζεσταίνόμουν μέχρι τή μέση καί κρύωνα ἀπ’ τή μέση καί κάτω. Δέν καταλαβαίνω καθόλου πῶς κατάφερα νά πλυνθῶ μέ τέτοιο κρύο. Μιά μέρα, ώστόσο, χρειάστηκε νά τό κάνω. Μοῦ ἔφεραν ἐναν κάδο καί δυό κουβάδες μέ νερό: δ ἐνας κρύος μέ κομμάτια πάγου, δ ἄλλος πιό ζεστός. Κάποιες φορές τή νύχτα, ξυπνοῦσα ἀπό κρότους πού ἔμοιαζαν μέ πολύ δυνατές βροντές. Ἡταν οι πάγοι τοῦ Γιενισέι πού ἔσπαζαν καθ’ ὅλο τό πλάτος τοῦ ποταμοῦ.

“Η γυναίκα πού ἔπρεπε νά μοῦ μαγειρεύει ἔβα-

λε γρήγορα τήν ποδιά της. Φιλονίκησε μέ τόν ἄντρα της καί, ἀπό τότε, γιά πρώτη φορά στή ζωή μου, χρειάστηκε νά μαγειρεύω ἐγώ ὁ ἴδιος. Λοιπόν, δέν εἶχα τήν παραμικρή ἴδεα. Οἱ χωρικοί μοῦ ἔφερναν φάρια καί ἀγόραζαν κι ὅλλα φώνια ἀπό τό ἐμπορικό. Ξέχασα τί παράξενο ἔφτιαξα προσπαθώντας νά φήσω τό φάρι, ἀλλά θυμᾶμαι πολύ καλά τόν τρόπο πού μαγειρεψα τό κίσσελ. Εἶχα φήσει μύρτιλα καί τούς πρόσθεσα ὑγρό ἄμυλο. Μάταια ὅμως πρόσθετα δλο καί περισσότερο, τό κίσσελ φαινόταν πάντοτε ὑγρό. ”Ἐβαλα πράγματι τόσο, ὥστε στό τέλος βγῆκε μιά συμπαγής μάζα πού δέν τρωγόταν. Μετά ἀπό ἓνα τόσο ἐμφανές φιάσκο μαγειρικῆς, χρειάστηκε νά συμβιβαστῶ. Μιά ὅλη γυναίκα μέ λυπτήθηκε καί δέχτηκε νά μδῦ μαγειρεύει.

Εἶχα μαζί μου μιά Καινή Διαθήκη, τήν δποία ποτέ δέν ἀποχωρίστηκα ὀκόμα καί στήν ἔξορία. Στό Πλάχινο, σ' αὐτό τό χωριό πού ἡταν ὁ πιό μακρινός τόπος ἔξορίας μου, πρότεινα στούς χωρικούς νά διαβάζω καί νά τούς ἔξηγω τό Εὐαγγέλιο. Χάρηκαν. Ή χαρά τους, ὥστόσο, δέν διήρκεσε πολύ, γιατί ὁ ἀριθμός τῶν ἀκροατῶν μειωνόταν κάθε φορά. Τό κήρυγμά μου τέλειωσε ἐδῶ.

Θά διηγηθῶ ὀκόμα ἓνα ἔργο τοῦ Θεοῦ πού εἶχα τήν εύκαιρία νά πραγματοποιήσω στό Πλάχινο. Τή στιγμή πού γράφω αὐτές τίς ὀναμνήσεις, ἔχω περισσότερο ἀπό τριάντα ἑπτά χρόνια στήν ίερωσύνη καί στήν ἀρχιερωσύνη πάνω ἀπό τριάντα πέντε. Ωστόσο, δσο παράξενο κι ἄν φαίνεται, δέ βάπτισα

παρά τρία παιδιά: τό ἓνα ὅταν ἦταν ἔτοιμο νά πεθάνει –ἀνέτρεξα στή σύντομη ἀκολουθία– καί τ' ὅλλα δύο ὑπό ἀσυνήθιστες συνθῆκες. Πραγματικά, χρειάστηκε νά βαπτίσω δύο παιδάκια σ' ἓνα περιβάλλον πολύ περίεργο: στήν κατοικία πού, φθάνοντας ἐκεῖ, τήν εἶχα περάσει γιά σωρό κοπριᾶς. Δέν εἶχα τίποτε, οὔτε ροῦχα, οὔτε λειτουργικά βιβλία. Στάθηκε ὀναγκαῖο, λοιπόν, ἐγώ ὁ ἴδιος νά συνθέσω προσευχές καί νά κατασκευάσω μέ μιά πετσέτα ἓνα πετραχήλι. Ἐκεῖνο τό ἀθλιο παλιόσπιτο ἦταν τόσο χαμηλό, πού δέ μποροῦσα νά σταθῶ ὅρθιος, παρά μόνο σκυμμένος. Ἐνας ἔγινος κάδος χρησιμοποιήθηκε γιά κολυμβήθρα καθώς τελείωνα τό μυστήριο, μ' ἐνοχλοῦσε ἓνα μοσχάρι πού κουνιόταν δίπλα ἀπό τόν κάδο. Δέν εἶχα ὅγιο χρίσμα⁵¹, ἀλλά θυμήθηκα ὅτι ἥμουν διάδοχος τῶν Ἀποστόλων ἀντικατέστησα λοιπόν τή χρίση μέ ἐπίθεση χειρῶν πάνω στά παιδιά καί ἐπίκληση τοῦ Αγίου Πνεύματος. Τώρα πού ἔγινα ἀρχιεπίσκοπος, δέν ᔁώ πλέον τήν εύκαιρία νά βαπτίζω· ἔχουν ὀναλάβει οἱ ιερεῖς μου.

Στό Πλάχινο, εἶναι συνήθεις οἱ πολύ δυνατές παγωνιές. Δέν διάρχουν ἐκεῖ οὔτε κόρακες οὔτε σπουργίτια. Εἶναι τόσο ἔντονο τό κρύο πού τά πουλιά πετώντας θά μεταμορφώνονται σέ πέτρες

⁵¹ Τό ὅγιον χρίσμα ἦ μύρον εἶναι ἔλαιο πού ἀποτελεῖται ἀπό ἔλαιολαδο καί διάφορα πολύτιμα βάλσαμα καθαγιασμένο ἀπό τόν ἐπίσκοπο δι' ἐπικλήσεως τοῦ Αγίου Πνεύματος καί ἀπό τό δποϊο μία ποσότητα διατηρεῖται σέ κάθε ναό γιά τίς βαπτίσεις καί τά χρίσματα.

καί θά ἔπεφταν. Δυό μῆνες στό Πλάχινο, δέν εἶδα παρά μόνο μία φορά ἔνα πουλάκι –δύμοιο μέ μεγάλη μπάλα μέ τριανταφυλλί φτέρωμα– κουρνιασμένο σ' ἐναν θάμνο. Μοῦ συνέβη νά ζήσω περιόδους ψύχους ἔξαιρετικά ἐπώδυνες, μέ τόν σύβερ⁵² –τόν ἀνεμο τοῦ βιορρᾶ– νά φυσᾶ δίχως σταματημό γιά πολλές μέρες. Αύτό τόν ἀνεμο, τ' ἄλογα καί οἱ ἀγελάδες μέ δυσκολία τόν υποφέρουν· τά καημένα ζῶα παραμένουν νύχτα-μέρα ὀκινήτα, μέ τά ὀπίσθιά τους στραμμένα πρός τόν βορρά.

Στή σοφίτα τῆς Ιζυμπας μου, φιλέτα φαριοῦ ἦταν κρεμασμένα μέ μεγάλα ξύλινα φλοτέρ, πού ὅταν φυσοῦσε δ σύβερ, ἔκαναν θόρυβο τέτοιο σάν τό «Μακάβριο χορό» τοῦ Γκρίγκ. Πράγματι, μέρανύχτα ἔπρεπε νά βγω γιά νά ίκανοποιήσω τίς σωματικές μου ἀνάγκες στό χιόνι καί τό κρύο, πράγμα ήδη πολύ δύσκολο τήν κανονική περίοδο· ἡ κατάσταση γινόταν εἰλικρινά ἀπελπιστική ὅταν φυσοῦσε δ σύβερ. ”Ἐτσι ἔζησα λίγο περισσότερο ἀπό δύο μῆνες στό Πλάχινο. Δέν εἶδα οὕτε μία ψυχή νά περνάει ἀπό αὐτό τό χωριουδάκι.

Ἀρχές Μαρτίου, ὁ Κύριος μέ ὀνακούφισε μέ τρόπο πού δέν περίμενα. Ἐπρόκειτο νά ἀρχίσει ἡ Μεγάλη Τεσσαρακοστή, ὅταν ἔφτασε ἡ ἀλληλογραφία στό Πλάχινο καί μοῦ ἔδωσαν ἔνα γράμμα μέσα στό ὅποιο δ ἀρχιγγός τῆς GPU μοῦ πρότεινε εὐγενικά νά ἐπιστρέψω στό Τουρουχάνσκ. Δέν

⁵² Φοβερά παγωμένος ὀνεμος τῶν πολικῶν περιοχῶν τῆς Σιβηρίας.

καταλάβαινα γιατί, ἀλλά ἔμαθα κατά τήν ἐπιστροφή μου. Κάποιος χωρικός εἶχε πεθάνει στό νοσοκομεῖο τῆς πόλης. Χρειάστηκε νά χειρουργηθεῖ, ἀλλά ἀπόντος ἐμοῦ κανείς δέν ἦταν ίκανός. Τό γεγονός θύμωσε τόσο πολύ τούς κατοίκους τοῦ Τουρουχάνσκ, πού ὀπλισμένοι μέ φοῦρκες, κόσες καί τσεκούρια, ἐπιτέθηκαν στή GPU καί τό ἐπαρχιακό συμβιούλιο. Ἡ τοπική ἔξουσία, θορυβημένη, ἔστειλε ἀμέσως γράμμα στό Πλάχινο.

Ο δρόμος τῆς ἐπιστροφῆς δέν ἦταν πολύ δύσκολος. Μπελάδες δέν εἶχα παρά μόνο στό χωριό τοῦ Ἀθηνογένη. Εἶχε στείλει αὐτός τόν ἐναν ἀπό τούς γιούς του για νά μέ δόδηγήσει στό χωριουδάκι πού εἶχε ζήσει δ Στάλιν. Τό ἄλογο πήγαινε περπατητά καί ὁ ὀμαξάς ἀρνιόταν νά τό κάνει νά ἐπιταχύνει. Κάποια στιγμή δέν ὀντεξα: πῆρα τά χαλινάρια καί βάλθηκα νά μαστιγώνω τό ἄλογο. Ο ὀμαξάς πήδηξε ἀπό τό ἔλκηθρο κι ἔτρεξε πρός τήν ὀντίθετη κατεύθυνση. Δέ μοῦ ἔμενε πιά παρά μισή στροφή μέ τό ἄλογο νά βηματίζει πρός τήν Ιζυμπα τοῦ Ἀθηνογένη. Αύτός δ «ἀληθινός χριστιανός» μ' ἔλουσε βρίζοντάς με χυδαία, ἔμένα τόν ἐπίσκοπο, ἀλλά δ θυμός του κάλιμαρε, ὅταν τοῦ ἔδωσα ἔνα χρυσό νόμισμα τῶν πέντε ρουβλίων. Μοῦ προμήθεψε ἔνα ζευγάρι καλά ἄλογα καί για ὁμαξά ἐναν ἄλλο γιό του.

Σ' ἔνα ἄλλο χωριουδάκι δοκίμασα νά σέρνουν τό ἔλκηθρο ἔξι δυνατά σκυλιά τῆς Σιβηρίας. ”Ἐτρεχαν γρήγορα, ἀλλά ξαφνικά τό ἔνα δάγκωσε ἔνα ἄλλο κι αὐτό ἔνα τρίτο, ὀπότε ρίχτηκαν ὅλα σέ μιά

ἀπερίγραπτη μάχη. Ό ἀμαξάς πήδηξε ἀπό τό ἔλκηθρο καὶ ἄρχισε νά μαστιγώνει τά σκυλιά μέ τό ξύλινο ραβδί πού χρησιμοποιοῦσε γιά νά τά κατευθύνει. Ἡ τάξη ἀποκαταστάθηκε καί τά σκυλιά τότε μᾶς μετέφεραν δίχως ἐμπόδια στόν προορισμό μας.

‘Ο πρῶτος πού μέ ὑποδέχτηκε στό Τουρουχάνσκ μέ ἀνοιχτές ἀγκάλες καί ἀνυπόκριτη χαρά, ἥταν ὁ νεαρός πολιτοφύλακας πού μέ εἶχε συνοδεύσει ἀπό τό Τουρουχάνσκ στό Πλάχινο.

Ξανάπιασα δουλειά στό νοσοκομεῖο. Ό ἀρχηγός τῆς GPU πού μέ κακία καί μέ δόντια πού ἔτριζαν μέ εἶχε ἀποστέλει στόν βιορρά γιά νά τιμωρθῶ λόγω ἀπειθείας, μέ ὑποδέχτηκε μέ ἐξαιρετική εὐγένεια. Ζήτησε νά μάθει, γιά τήν υγεία μου καί γιά τή ζωή μου στό Πλάχινο.

Κάποια μέρα ἔλαβε χώρα γεγονός... πικάντικο! ‘Ο ἀρχηγός τῆς GPU ἦρθε νά μέ δεῖ στό νοσοκομεῖο γιά νά κανονίσει μία υπόθεση. Καθώς μιλούσαμε, μία ὁμάδα ἀπό Τουγκούζους μπῆκαν μέσα στό δωμάτιο ὁ ἔνας πίσω ἀπό τόν ἄλλο, μέ τά χέρια τό ἔνα πάνω στό ἄλλο –οἱ παλάμες κοιτώντας φηλά— γιά νά λάβουν τήν εὐλογία μου. Σηκώθηκα καί τούς εὐλόγησα ὅλους ἐνώ ὁ ἀρχηγός τῆς GPU ἔκανε πώς δέν πρόσεχε τίποτε. Φυσικά, συνέχισα νά πηγαίνω στό μοναστήρι πάνω σέ ἔλκηθρο καλυμμένο μέ χαλί. Ἡ δεύτερη παραμονή μου στό Τουρουχάνσκ διήρκεσε ἐπτά μῆνες: ἀπό τόν Εύαγγελισμό μέχρι τό Νοέμβριο.

Στό μέσον τοῦ καλοκαιριοῦ –δέν ξέρω μέ ποιό

τρόπο— ὁ Θεός μέ εἰδοποίησε ὅτι ή ἔξορία μου ἔφθασε στό τέλος της. Περίμενα μέ ἀνυπομονησία τήν πραγματοποίηση αὐτῆς τῆς ὑπόσχεσης, ἀλλά οἱ ἐβδομάδες περνοῦσαν χωρίς νά φαίνεται κάποια ἀλλαγή. ‘Επεσα σέ ἀκηδία. Μιά μέρα, μέσα στό ἵερο βῆμα τοῦ χειμερινοῦ ναοῦ πού ἐπικοινωνοῦσε μέσω μιᾶς πόρτας μέ τόν θερινό ναό, προσευχόμουν μέ δάκρυα μπροστά στήν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ. Χωρίς ἀμφιβολία ὑπῆρχε μέσα σ’ αὐτή τήν προσευχή κάποιος γογγυσμός ἐνάντια στόν Κύριο Ιησοῦ, ἐπειδή ή ὑπόσχεση ἀπελευθέρωσής μου ἀργοῦσε νά ἐκπληρωθεῖ. Ξαφνικά, εἶδα τόν Χριστό στήν εἰκόνα, νά ἀποστρέψει τό πρόσωπό Του ἀπό μένα. Τρομαγμένος, ἀπελπισμένος, δέν τολμοῦσα πλέον νά κοιτάξω τήν εἰκόνα. Σά βρεγμένη γάτα βγῆκα ἀπό τό ἄγιο βῆμα καί μπῆκα στόν θερινό ναό, ὅπου εἶδα πάνω στό ἀναλόγιο τόν Ἀπόστολο. Τόν ἀνοιξα μηχανικά καί ἄρχισα νά διαβάζω τό πρῶτο ἐδάφιο πού ἔπεσε στά μάτια μου. Δυστυχῶς, πλέον, δέ θυμᾶμαι τό κείμενο, ἀλλά εἶχε θαυμάσιο ἀποτέλεσμα. Βρῆκα μέσα ἐκεῖ ὀνακατεμένα τό θράσος μου νά γογγύσω κατά τοῦ Θεοῦ, καί τήν ἔλλειψη κατανόησής μου. ‘Ελαβα ἐπίσης τή διαβεβαίωση τῆς ὑπόσχεσης ὅτι θά ἀπελευθερωθῶ, πού ἀνυπόμονα περίμενα.

Ἐπέστρεψα στό θυσιαστήριο τοῦ χειμερινοῦ ναοῦ καί εἶδα μέ χαρά ὅτι ὁ Χριστός μέ κοιτοῦσε πάλι μέ τά χαροπάροχα φωτεινά του μάτια.

Δέν ἥταν θαῦμα;

ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΞΟΡΙΑ

Η εξορία μου στό Τουρουχάνσκ, βάδιζε πρός τό τέλος της. Έρχόμενα άπο τά κατάντη τοῦ Γιενισέι, τά ἀτμόπλοια διαδέχονταν τό ἔνα τό άλλο, μεταφέροντας πολυάριθμους συνεξόριστους πού εἶχαν καταδικαστεῖ τόν ίδιο καιρό μέ μένα καί στήν ίδια ποινή. Τήν εἶχαμε ἐκτίσει καί τά πλοῖα αύτά ἐπρόκειτο νά μᾶς μεταφέρουν στό Κρασογιάρσκ. "Ενας-ένας ή καθ' δύμαδας, ἔφθαναν μέρα μέ τή μέρα. Πάντως ἐμένα δέ μέ καλοῦσαν στή GPU νά πάρω τά χαρτιά μου.

"Ενα βράδυ, τέλη Αύγουστου, ἔφθασε καί τό τελευταῖο πλοϊο:"Επρεπε νά ἀναχωρήσει τήν ἐπαύριο τό πρωί. Καθώς δέ μέ εἶχαν καλέσει, ἀνησυχοῦσα. Δέν ήξερα ὅτι εἶχαν διαταγή νά μέ κρατήσουν ἐναν χρόνο ἀκόμη.

Τό πρωί τῆς 20ης Αύγουστου, καθώς διάβαζα τόν ὄρθρο κατά τή συνήθειά μου, τό ἀτμόπλοιο ἐτοιμαζόταν ν' ἀποπλεύσει. Τό πρῶτο σφύριγμα, μακρύ, ἀντήχησε. Διάβαζα τό τέταρτο κάθισμα⁵³ τοῦ φαλτηρίου... Οἱ τελευταῖες λέξεις τοῦ 31ου φαλμοῦ μέ χτύπησαν σάν κεραυνός. Στό βάθος

⁵³"Ενα ἀπό τά είκοσι μέρη στά ὅποια διαιρεῖται τό Ψαλτήριον γιά ἀνάγνωση συνεχῆ στόν ἑσπερινό καί τόν ὄρθρο. Τό ὄνομά του διφέλεται στό ὅτι οἱ πιστοί κάθονται κατά τίς ἀναγνώσεις αὐτές.

τῆς ψυχῆς μου, τά έρμήγευσα σάν φωνή τοῦ Θεοῦ πού ἀπευθυνόταν προσωπικά σ' εμένα: «Συνετιῶ σε καί συμβιβῶ σε ἐν ὁδῷ ταύτῃ ἥ πορεύσῃ, ἐπιστηριῶ ἐπί σέ τούς ὀφθαλμούς μου μή γίνεσθε ὡς ἵππος καί ἡμίονος, οἵς οὐκ ἔστιν σύνεσις» (Ψαλμ. 31, 8-9)

Βαθιά εἰρήνη ἤρθε στήν καρδιά μου. Τό πλοϊο σφύριξε γιά τρίτη φορά καί τό ἀκολούθησα μέ τά μάτια, χαμογελώντας εἰρηνικά καί χαρούμενα, μέχρις δτου χάθηκε στό βάθος: «Πίγαινε, δέ σ' ἔχω ἀνάγκη. Ό Κύριος μοῦ ἑτοίμασε ἄλλη ὁδό, δχι μέσα στή βρόμικη μαούνα πού ὁδηγᾶς, ἀλλά μία λαμπρή ὁδό ἐπισκόπου».

Τρεῖς μῆνες καί ὅχι ἔναν χρόνο ἀργότερα, δ Κύριος ἔδινε ἐντολή νά μέ ἐλευθερώσουν στέλνοντάς μου ἔνα μικρό κιρσῶδες ἔλκος στό πόδι, συνοδευόμενο ἀπό φλόγωση τοῦ δέρματος. Ύποχρεώθηκαν νά μέ στελούν στό Κρασνογιάρσκ.

Ο Γιενισέι ἦταν τελείως παγωμένος, ἔνας τεράστιος σωρός ἀπό συμπαγεῖς ὅγκους. Δέ μποροῦσες νά κυκλοφορήσεις μέ ἐλκηθρο παρά στά μέσα τοῦ Γενάρη. Μόνον ἔνας ἀκόμη ἔξοριστος, δ σοσιαλεπαναστάτης Τσουντίνοφ εἶχε παραμείνει πολύ καιρό γιά νά μπορέσει νά πάρει τό ἀτμόπλοιο. Ἐπρεπε νά ταξιδέψει μαζί μου. Ή γυναίκα του καί ἡ δεκαετής κόρη του εἶχαν ἔρθει νά τόν συναντήσουν στήν ἔξοριά. Τό παιδί ἀπεβίωσε ξαφνικά στό Τουρουχάνσκ.

Τόν τελευταῖο καιρό, ἔβλεπα πάντοτε τόν Τσουντίνοφ στήν ἐκκλησία, κοντά στήν πόρτα. Ἀκουγε προ-

σεκτικά τίς ὄμιλές μου. Γιά νά μετακινηθεῖς πάνω στόν Γιενισέι ἔπρεπε νά πάρεις ἐλκηθρο μέ τάρανδους ἥ σκύλους. Οι χωρικοί μοῦ ἐτοίμασαν ἔνα ἐλκηθρο κλειστό. Ἡ μέρα πού τόσο περίμενα ἔφθασε. Ἐπρεπε νά περάσω μπροστά ἀπό τήν ἐκκλησία τῆς μονῆς πού βρισκόταν στήν ἔξοδο τοῦ Τουρουχάνσκ καί στήν ὅποια τόσο συχνά εἶχα κηρύξει καί μάλιστα κάποτε λειτουργήσει. Μπροστά στήν ἐκκλησία, μέ ὑποδέχτηκαν διερέας κρατώντας τόν σταυρό κι ἔνα δλόκληρο πλήθος.

Ο ιερέας μοῦ διηγήθηκε ἔνα γεγονός ἀσυνήθιστο. Στό τέλος τῆς Λειτουργίας, μαζί μέ τόν ἐπίτροπο εἶχαν σβήσει δλες τίς λαμπάδες τῆς ἐκκλησίας: δταν δυως ξαναῆρθε νά μέ συναντήσει γιά τελευταῖα φορά, μία λαμπάδα τοῦ πολυελαίου ἄναιψε πάλι. Ή φλόγα ταλαντεύτηκε γιά ἔνα περίπου λεπτό καί ὑστερα ἔσβησε. Νά πῶς μέ συνόδευε ἡ ἐκκλησία πού τόσο ἀγάπησα καί πού μέσα τῆς ἀναπαύονταν τά λείψανα τοῦ ἀγίου μάρτυρος Βασιλείου τῆς Mangasé⁵⁴. Ἡ κοπιαστική ὁδός

⁵⁴ Βασίλειος, δ γιός ἐνός μικρού μπορού ἀπό τό Γιαροσλάβλ στή Βόρεια Ρωσία, ἐργάστηκε σ' ἔναν ἔμπορο, στή Mangasé τῆς Βόρειας Σιβηρίας. Εύσεβής, ἐπιμελής στά ἐκκλησιαστικά του καθήκοντα, προσευχόταν πολύ, βοηθόσε τούς φτωχούς, ἐπισκεπτόταν τούς ἀσθενεῖς. Τό ἀφεντικό του, ἀνθρωπος φιλάργυρος καί σκληρός, τόν ἔκανε νά ὑποφέρει πολύ. Μάλιστα, στόν "Ορθρο τοῦ Πάσχα, συνέβη μία κλοπή στό κατάστημα τοῦ ἔμπορου. Αὐτός κατηγόρησε τό Βασίλειο καί τόν σκότωσε κατόπιν πέταξε τό σῶμα του μέσα σ' ἔναν βάλτο. Ἦταν 23 Μαρτίου 1600. Κάπου πενήντα χρόνια ἀργότερα, τό σῶμα ἐπανεμφανίστηκε στήν ἐπιφάνεια καί δ ἄγιος μάρτυρς ἀρχισε νά θαυματουργεῖ. Τό 1670, τά λείψανά του ἀνέπαφα,

κατά μῆκος τοῦ Γιενισέϊ ἥταν αὐτός ὁ «φωτεινός δρόμος τοῦ ἐπισκόπου» πού μοῦ εἶχε προείπει ὁ Κύριος, ὅταν σαλπάρησε καὶ τό τελευταῖο ἀτμόπλοιο, μέσ' ἀπό τίς λέξεις τοῦ 31ου φαλμοῦ: «Συνετιῶ σε καὶ συμβιβώ σε ἐν δδῷ ταύτῃ ἥ πορεύσῃ, ἐπιστηριῶ ἐπί σέ τούς δρφαλμούς μου». Μέ ἄλλα λόγια, θά σέ παρακολουθῶ νά προχωρᾶς σ' αὐτό τὸν δρόμο, ἀλλά ἐσύ μή ζητᾶς ν' ὀνέβεις σέ πλοιο, μή γίνεσαι σάν τό ἄλογο ἥ σάν τὸν ἡμίονο πού δέν ἔχουν μυαλό καὶ πού πρέπει νά τά δόη- γοῦμε μέ ἡνία καὶ χαλινάρι.

Τό ταξίδι μου στὸ Γιενισέϊ στάθηκε πραγματικά δρόμος ἐπισκόπου. Σέ δλες τίς στάσεις ὅπου ὑπῆρχαν ναοί, σέ λειτουργία ἥ μή, γινόμουν δεκτός μέ κωδονοκρουσίες. Τελοῦσα δοξολογία καὶ κήρυττα. Ἐδῶ καὶ πάρα πολύ καιρό, δέν εἶχαν δεῖ ἐπίσκοπο σ' αὐτά τὰ μέρη.

Σέ μιά μεγάλη κωμόπολη, 400 βέρστια ἀπό τό Γιενισέϊ, μέ προειδοποίησαν ὅτι δέν μποροῦσα νά πάω πιό μακριά. Ἡταν ἐπικίνδυνο, γιατί ὁ πάγιος τοῦ ποταμοῦ εἶχε σκιστεῖ σέ δλο το τό πλάτος καὶ κοντά στίς ἀπόκρημνες ὅχθες τό νερό εἶχε περάσει πάνω ἀπό τὸν πάγο. Ἐπιπλέον, δέν ὑπῆρχε δρόμος στήν τάιγκα κοντά στήν ὅχθη. Παρόλη τήν προειδοποίηση, ἐμεῖς περάσαμε.

Φθάνοντας στό μεγάλο ωῆγμα πλάτους ἐνός

μετακομίστηκαν στή μονή τῆς ἀγίας Τριάδος στό Τουρουχάνοκ (ἀπό τό Manuel pour les prêtres, 1907 τοῦ S.V BOULGAKOV).

μέτρου πού διέσχιζε τό ποτάμι, εἶδαμε ἔνα ἄλογο νά βυθίζεται μ' ἔνα ἔλκηθρο μαζί. Μιά φτωχή γυναίκα μάταια προσπαθοῦσε νά τό βγάλει. Τή βοηθήσαμε καὶ καταφέραμε ν' ἀνασύρουμε τό ἄλογο καὶ τό ἔλκηθρο καθώς ἀναρωτιόμασταν τί ἐπρόκειτο γά κάνουμε. Ὁ ἀμαξάς μου –ἔνας ξεροκέφαλος μέ σγουρά μαλλιά – καὶ μέ τή σειρά του ὁ ἀμαξάς τοῦ Τσουντίνοφ δέ δίστασαν. Εἴπαν μόνο «Βαστηχτεῖτε γερά!» Σηκώθηκαν ἀπό τό καθίσμα τους, οὔρλιαξαν καὶ μαστίγωσαν δυνατά τά ἄλογα πού τραβοῦσαν τά ἔλκηθρά μας. Τό ἐμπόδιο ὑπερπηδήχτηκε!

Τό ταξίδι ἀπό τό Τουρουχάνοκ στό Κρασνογιάρσκ, ιράτησε ἐνάμιση μήνα. Διατρέχαμε μία μέση ἀπόσταση 40 βερστίων ἡμερησίως, ἀνάμεσα σέ δύο χωριουδάκια. Φοροῦσα ροῦχα μέ γούνα ἀπό Τουγκούζους καὶ εἶχα τά πόδια καλυμμένα μέ παλτό ἀπό γούνα ἀρκούδας. Κάποια στιγμή ὁ ἀμαξάς μοῦ ζήτησε νά κρατήσω τά χαλινάρια καθώς πήγαινε νά διορθώσει τά ὑποζύγια τῶν ἀλόγων. Φόραγα γάντια ἀπό κουνέλι μέ ἔνα δάχτυλο μόνο γιά τόν ὀντίχειρα, ἀλλά μόλις ἔβγαλα τά χέρια ἀπό τό παλτό γιά νά πάρω τά χαλινάρια, αἰσθάνθηκα κάτι σάν κάψιμο, τόση ἥταν ἡ παγωνιά.

Σέ μερικά χωριουδάκια, ἀσθενεῖς πού εἶχα χειρούργήσει στό Τουρουχάνοκ ἥρθαν νά μέ δοῦν. Θυμάμαι προπαντός ἔνα γέροντα Τουγκούζο, μισότυφλο ἔξαιτίας τραχώματος, πού τοῦ εἶχα διορθώσει τό ἀνεστραμμένο βλέφαρο, μεταμο-

σχεύοντάς του τή βλεννογόνο μεμβράνη τῶν χειλιῶν. Τό δποτέλεσμα τῆς ἐπέμβασης ἦταν τόσο καλό, ώστε τραβούσε τούς σκίουρους σάν παιδί, ἀγγίζοντάς τους ἀφοβά στό μάτι του. Ὁ νέος ἀνθρωπος πού εἶχα χειρουργήσει διπό ἀπίστευτα παραμελημένη ὁστεομυελίτιδα τοῦ γοφοῦ, ἥρθε νά μέχαιρετήσει: φερνόταν τελείως καλά. Ὑπῆρξαν κι ἄλλες συναντήσεις ὅπως αὐτή.

Φτάσαμε στό Γιενισέισκ χωρίς δυσκολίες. Ὁ κλῆρος, πού κάποτε εἶχε προσχωρήσει σύσσωμος στή «Ζωντανή Ἐκκλησία» καί πού εἶχα ἐπαναφέρει στή σωστή ὅδό πρίν φύγω γιά τό Τουρουχάνσκ, μοῦ ἐπιφύλαξε ἐπίσημη ὑποδοχή. Τελέσαμε δοξολογία. Ἀφοῦ προσχωρήσαμε ἀκόμα 330 βέρστια, φτάσαμε στό Κρασνογιάρσκ δύο μέρες πρίν τά Χριστούγεννα.

Ἐκεῖ, ὅλο τό φθινόπωρο, πλῆθος ἀνθρώπων ἔρχονταν τακτικά στήν ἀποβάθρα ὅπου παρευρίσκονταν στό πλεύρισμα τῶν ἀτμόπλοιων, ἐλπίζοντας νά μέ δοῦν. Ἐκείνη τή φορά, δέν εἶχαν πλέον τήν εύκαιρία νά μέ συναντήσουν.

Πήγαμε στό σπίτι τοῦ ἐπισκόπου Ἀμφιλόχιου. Ὁ ὑποτακτικός του, μοναχός Μελέτιος, ἦταν τυφλός ἀπό τό ἔνα μάτι, ἐξαιτίας κεντρικοῦ λευκώματος τοῦ κερατοειδοῦς. Μία ἱριδεκτομή⁵⁵ ἦταν τώρα ἀναγκαία. Τόν ἔστειλα στό σπίτι τοῦ ἀρχιατρού τῆς κλινικῆς μαζί μέ μία ἐπιστολή, ὅπου

ζητοῦσα τήν ἄδεια νά κάνω αὐτή τήν ἐπέμβαση στόν ὄφθαλμολογικό τομέα. Ἡ αὔτησή μου ἔγινε δεκτή καί φτάνοντας τήν ἐπαύριο μέ τόν Μελέτιο στό νοσοκομεῖο, εἶδα ἔνα πλῆθος γιατρῶν πού εἶχαν ἔρθει γιά νά παραστοῦν στήν ἐπέμβαση.

Ἡ ἐπέμβαση γρήγορα τέλειωσε. Ἐξέφρασα τή λύπη μου πού δέ μπόρεσα νά δείξω στούς γιατρούς τήν ἀφαίρεση τοῦ δακρυύκοῦ σάκκου, ὃντας πιό ἐνδιαφέρουσα γι' αὐτούς. Ὄμως μοῦ εἴπαν ὅτι ἔνας ἀσθενής τοῦ νοσοκομείου περίμενε μόλις αὐτή τήν ἐπέμβαση. Τόν ἐτοίμασαν βιαστικά καί ἔξήγησα στούς γιατρούς τόν τρόπο πού χειρουργοῦσα. Ἀρχισα περιγράφοντας λεπτομερῶς τήν τοπογραφική ἀνατομία τοῦ δακρυύκοῦ σάκκου καθώς καί τή μεθοδό μου στήν τοπική ἀναισθησία. Ἀπό τήν ἀρχή τῆς ἐπέμβασης τούς ἔδειξα βῆμα-βῆμα δι, τι μόλις τούς εἶχα ἔξηγήσει. Ἡ ἐπέμβαση τέλειωσε χωρίς πόνο καί σχεδόν χωρίς ἀπώλεια αἷματος.

Τήν ἐπομένη, δ Τσουντίνοφ κι ἔγώ ἔπρεπε νά παρουσιαστοῦμε στή GPU. Περιμέναμε στόν διάδρομο τοῦ πρώτου ὁροφου. Μέ κάλεσαν πρώτο, στό δεύτερο ὁροφο. Ἐνας νεαρός τσεκιστής, εύγενής, ἀρχισε τήν ὀνάκριση, ὀλλά σχεδόν ἀμέσως κάποιος ἀναπληρωτής τοῦ ὀρχηγοῦ τῆς GPU τόν διέκοψε καί ὀνάθεσε τή δουλειά σ' ἔναν ἄλλο. Αύτός ἔβγαζε τόν κατάλογό του μέ τίς ἐρωτήσεις καί μέ ρωτησε γιά τή θαρραλέα συμπεριφορά μου μέ τόν ἀρχηγό τῆς GPU στό Τουρουχάνσκ. Ἀπάντη-

⁵⁵ Ἀφαίρεση ἐνός τμήματος τῆς ἱριδας.

σα χωρίς νά δικαιολογηθώ, άλλα κατηγορώντας αύτόν έδω καί τόν πρόεδρο τῆς ἐπαρχιακῆς ἐπιτροπῆς. Ό τσεκιστής συγχυσμένος καί φανερά ἐνοχλημένος σημείωνε τις ὀπαντήσεις μου.

Ό ἀναπληρωτής ἀρχηγός τῆς GPU ἐπέστρεψε καί κοίταξε πάνω ἀπό τόν ὄμο του τίς σημειώσεις τοῦ τσεκιστῆ πού μόλις μέ εἶχε ρωτήσει. Τίς τακτοποίησε στό συρτάρι τοῦ γραφείου. Πρός μεγάλη μου ἔκπληξη, ἄλλαξε τόνο, ἔπαιψε νά εἶναι δηκτικός καί, δείχνοντας μέ τό δάχτυλο αὐτούς πού εἶχαν προσχωρήσει στή «Ζωντανή Ἐκκλησία», δήλωσε: «Περιφρονοῦμε αύτό τό εἶδος ἀνθρώπων, ἀλλά τούς ἀνθρώπους σάν κι ἐσᾶς τούς ἔκτιμοῦμε πολύ». Μέ ρωτησε ποῦ εἶχα σκοπό νά πάω, πράγμα πού μέ ἔξεπληξε:

«Δηλαδή μπορῶ νά πάω ὅπου θέλω;».

«Μά, νού, βέβαια!».

«Ἀκόμη καί στήν Τασκένδη;».

«Ναί, ἀκόμη καί στήν Τασκένδη. Μόνον, σᾶς παρακαλῶ νά φύγετε τό γρηγορότερο».

«Ἄριο ὅμως εἶναι Χριστούγεννα καί πρέπει ἀπαραιτήτως νά βρίσκομαι στήν ἐκκλησία...».

Συγκατατέθηκε μέ δυσκολία, τελικά. Μοῦ ζήτησε ὅμως νά φύγω ὅπωσδήποτε μετά τή Λειτουργία: «Θά παραλάβετε ἔνα σιδηροδρομικό εἰσιτήριο καί θά ὀδηγηθεῖτε στόν σταθμό. Ναί, ναί θά σᾶς συνοδεύσουμε ἐμεῖς ἔκει». Μέ τή συνοδεία του τσεκιστῆ πού μοῦ ἔκανε τίς ἐρωτήσεις, μέ συνόδεψε φιλόφρονα σ' αὐτή τήν αὐλή πού θυμό-

μοιν πολύ καλά: μία πόρτα ὀδηγοῦσε στό μεγάλο ὑπόγειο, καλυμμένο μέ περιττώματα, ὅπου οι σύντροφοί μου κι ἐγώ ἡμασταν κρατούμενοι προτοῦ μᾶς στείλουν στό Γιενισέισκ. Μία ἄλλη πόρτα ὀδηγοῦσε σέ ἔνα ἄλλο ὑπόγειο, ὅπου πραγματοποιοῦσαν ἐκτελέσεις κατά τή διάρκεια τῆς κράτησής μας.

Σ' αὐτήν έδω τήν αὐλή, ὁ ἀρχηγός τῆς GPU, μέ μία εὐγένεια γεμάτη ἐπιτήδευση μ' ἔβαλε νά καθήσω μέσα σ' ἔνα αὐτοκίνητο. Ό τσεκιστής διέταξε νά μέ ὀδηγήσουν στό διαμέρισμα πού ἔμενα ἐκεῖνες τίς μέρες.

Γνώριζα ἐκ πείρας πώς ἦταν ἐπικίνδυνο νά πιστεύεις στά λόγια ἐνός τσεκιστῆ. Περίμενα λοιπόν μέ ἀγωνία τήν κατεύθυνση πού θά ἔπαιρνε τό αὐτοκίνητο στό σταυροδρόμι: ὀριστερά, ἦταν ὁ δρόμος τῆς φυλακῆς, δεξιά ὁ δρόμος γιά τήν ἐκκλησία. Τελικά πήγαμε δεξιά. Κοντά στήν ἐκκλησία, ὁ τσεκιστῆς χτύπησε στήν πόρτα καί εἶπε στήν κυρία τοῦ σπιτιοῦ νά μή μέ καταγράψει. Μέ χαιρέτησε εὐγενικά κι ἔφυγε.

Διέσχισα τόν δρόμο γιά νά πάω στήν ἐκκλησία ὅπου ἔμενε ὁ ἐπίσκοπος Ἀμφιλόχιος. Ἀρχισα νά μιλάω μαζί του, ὅταν ὁ μοναχός Μελέτιος μπῆκε γιά νά μᾶς εἰδοποιήσει ὅτι ἔνας ἀνθρωπος, πολύ λαχανιασμένος, μόλις εἶχε φτάσει κι ἐπιθυμοῦσε νά μέ δεῖ. Σκέφτηκα ὅτι ἦταν ὁ Τσουντίνοφ. Πράγματι, εἶχε τρέξει πίσω ἀπό τό αὐτοκίνητο πού μέ μετέφερε, περιμένοντας μέ φόβο ὃν θά ἔστριψε δεξιά

πρός τόν καθεδρικό ή άριστερά πρός τή φυλακή.

Μέ τήν ἄδεια τοῦ ἐπισκόπου Ἀμφιλοχίου, διασυντίνοφ μπήκε ἔξαιρετικά συγκινημένος. Ρίχτηκε στά πόδια μου μέ λυγμούς. Πήρε τήν εὐλογία μας καὶ μᾶς ζήτησε νά προσευχόμαστε γιά τήν ἀνάπαυση τῆς Ψυχῆς τῆς κόρης του πού, ξαφνικά, στά δέκα της χρόνια, πέθανε στό Τουρουχάνσκ.

Άφοῦ τελέσαμε τόν ἑσπερινό τῶν Χριστουγέννων καὶ τή Λειτουργία μέ τόν Σεβασμιώτατο Ἀμφιλόχιο, ἥρθε ἡ ὥρα νά φύγω. Η GPU εἶχε θέσει στή διάθεσή μου ἕνα ὅχημα «Φαέθων» πού τό ἔσερνε ἔνα ἀλογο. Πήρα λοιπόν τόν δρόμο γιά τόν σταθμό συντροφιά μέ τόν Τσουντίνοφ. Στό μέσο τῆς διαδρομῆς, μᾶς σταμάτησε ξαφνικά ἔνας νεαρός πολιτοφύλακας, πήδηξε στό σκαλοπάτι καὶ βάλθηκε νά μέ ἀγκαλιάζει καί νά μέ ἀσπάζεται. Ἡταν αὐτός δίδιος πού μέ εἶχε συνοδέψει ἀπό τό Τουρουχάνσκ στό Πλάχινο, 230 βέρστια πέρα ἀπό τόν πολικό κύκλο. Στόν σταθμό ἔνα τεράστιο πλῆθος μέ περίμενε.

Ἐπέστρεψα στήν Τασκένδη ἀπό τήν πόλη τοῦ Τσερκάσσου στήν περιοχή τοῦ Κιέβου, διόπου ἔμεναν οἱ γονεῖς μου καὶ ὁ μεγάλος μου ἀδελφός, ὁ Βλαδίμηρος. Ἐφτασα ἐκεῖ χωρίς ἐμπόδια. Ταξίδευα παρέα μέ τόν Τσουντίνοφ καί στό Όμσκ, ἐπρεπε νά στείλω τηλεγράφημα στό Τσερκάσσου. Τό τρένο σταματοῦσε γιά λίγο· ὁ τηλεγράφος βρισκόταν στόν ἐπάνω ὄροφο. Μόλις πού βρῆκα τόν χρόνο νά ξανακατέβω ἀλλά τό τρένο εἶχε ἥδη ἀναχωρήσει. Ὁ Τσουντίνοφ, σύμφωνα μέ τό τηλεγράφημά μου,

κατέβασε τίς ὀποσκευές μου στόν ἑπόμενο σταθμό, διόπου τίς ξαναπῆρα πίσω. Χωρίσαμε ὅμως μέ τόν καλό μου σύντροφο, πού κατευθύνθηκε πρός τήν περιοχή τοῦ Ἀρχαγγέλσκ. Δέν τόν ξαναεῖδα πιά.

Ἡ συνάντηση τῶν γερόντων γονέων μου μέ τόν γιό τους –καθηγητή ιατρικῆς πού ἔγινε ἐπίσκοπος– ἥταν συγκινητική. Φίλησαν τό χέρι μου μέ ἀγάπη, ἀκουσαν μέ δάκρυα τό τρισάγιο πού τέλεσα στό μνῆμα τῆς μακαρίτισσας τῆς ἀδελφῆς μου Ὁλγας. Ἀπό τό Τσερκάσσου ἔφτασα ἐντέλει στήν Τασκένδη. Ἡταν τέλη Ιανουαρίου τοῦ 1926. Ἐκεῖ ἔγκαταστάθηκα στό διαμέρισμα διόπου ζούσαν ἡ Σοφία Σεργκέγιεβνα Βελέτσκαγια καί τά παιδιά μου, πού τά εἶχε ἀναθρέψει καί στείλει στό σχολεῖο κατά τή διάρκεια τῆς ἔξορίας μου.

Οἱ πρῶτοι πού ἥρθαν νά μέ χαιρετήσουν ἥταν τά τέσσερα κύρια μέλη τῆς κοινότητας τῶν βαπτιστῶν. Ἡταν λίγο συγχυσμένοι καί δέν καταλάβαινα τόν λόγο τῆς ἐπίσκεψής τους. Ἐμαθα στή συνέχεια ὅτι εἶχαν λάβει ἔνα τηλεγράφημα ἀπό τόν βαπτιστή πρεσβύτερο τοῦ Λένιγκραντ, τόν Χίλοφ, πού τούς ζητοῦσε νά μέ χαιρετήσουν σάν ἔναν καινούργιο ἀδελφό τῆς κοινότητάς τους. Ἐπρεπε νά τούς ἀπογοητεύσω στό σημεῖο αὐτό. Τό ἔκανα μέ τή μεσολάβηση κάποιου Ναλιβάικο, παλιοῦ δραστήριου ἐνορίτη τοῦ καθεδρικοῦ πού ἔγινε βαπτιστής.

Τήν ἐποχή αὐτή, ὁ καθεδρικός εἶχε ἥδη γκρεμίστει. Περιστασιακά λειτουργούσε στόν ναό τοῦ Ἅγιου Σεργίου ἔνας ἔξοριστος ἐπίσκοπος πού εἶχε

πάει μέ τή «Ζωντανή Ἐκκλησία» ὅσο ἐγώ εἶχα ἔκτοπιστεῖ. Ὁ πρωθιερεύς Μιχαήλ Ἀντρέεφ –πού εἶχε ἐπιστρέψει λίγο πρωτύτερα, ἀφοῦ μοιράστηκε μαζί μου τήν τραχύτητα τῆς ἔξορίας στό Γιενίσει καί μετά στό Μπογκούτσάνι– ἀπαίτησε νά ἐπανεγκαινιάσω τό ναό τοῦ Ἅγιου Σεργίου μετά τό πέρασμα αὐτοῦ τοῦ ἐπισκόπου. Ἀρνήθηκα. Αὐτό στάθηκε ἡ ἀρχή μεγάλων θλίψεων.

Ὁ πρωθιερεύς Ἀντρέεφ ἀποφάσισε δύντως νά μήν ὑποταχθεῖ στήν ἔξουσία μου καί ἀρχισε νά λειτουργεῖ στό σπίτι του γιά μία μικρή διμάδα φανατικῶν ὀπαδῶν του. Ἔγραψε πολλά γράμματα στόν πατριαρχικό ἐπίτροπο, τόν μητροπολίτη Σέργιο, γιά νά παραπονεθεῖ γιά μένα. Πῆγε μάλιστα νά τόν βρεῖ καί πέτυχε νά τόν στρέψει ἐναντίον μου. Ἀποτέλεσμα: Τό Σεπτέμβριο τῆς ἵδιας χρονιᾶς, δέχτηκα τρεῖς αὐθαίρετες δεσποτικές ἀποφάσεις οἱ ὄποιες μέ μετέθεσαν ἀπό τήν ἔδρα τῆς Τασκένδης στό Ρύλσκ (ἐπισκοπή Κούρσκ) σάν βοηθό ἐπίσκοπο, κατόπιν στό Ἔλετς (ἐπισκοπή Ὁρέλ) ἐπίσης σάν βοηθό ἐπίσκοπο, τέλος στό Ἰγιέφσκ σάν ἐπαρχιούχο ἐπίσκοπο.

”Ημουν ἔτοιμος νά ὑποταχθῶ, χωρίς νά πῶ λέξη, σ’ αὐτές τίς ἀλλαγές διορισμοῦ, ἀλλά δι μητροπολίτης Ἀρσένιος τοῦ Νόβγκοροντ –πού ἦταν ἐκεῖνο τόν καιρό ἔξοριστος στήν Τασκένδη καί μέ τόν διποῖο εἶχα πολύ φιλική σχέση— μέ συμβούλευσε ἐπίμονα νά μήν πάω πουθενά, ἀλλά νά κάνω αἴτηση συνταξιοδότησης.

Μοῦ φάνηκε πώς ὄφειλα νά ὑπακούσω αὐτόν τόν ἀναγνωρισμένο ἐκκλησιαστικό ἄνδρα, δι ὃποῖος ἦταν ἔνας ἀπό τούς τρεῖς ὑποψήφιους γιά τόν πατριαρχικό θρόνο στή σύνοδο τοῦ 1917. Ἀκολούθησα λοιπόν τή συμβουλή του καί τέθηκα «ἐκτός ὑπηρεσίας» τό 1927. Ἡταν ἡ ἀπαρχή μᾶς σειρᾶς τιμωριῶν ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ γι’ αὐτή μου τήν ἀμαρτία. Ἀντικαταστάθηκα σάν ἐπίσκοπος ἀπό τόν μητροπολίτη Νίκανδρο δι ὃποῖος, ἐπίσης, εἶχε κάνει ἔξοριστος στήν Τασκένδη.

Δεχόμουν ἀσθενεῖς στό σπίτι καί, ἐννοεῖται, συνέχιζα νά προσεύχομαι κι ἐγώ σέ δλες τίς ἀκολουθίες μέσα στήν ἐκκλησία τοῦ Ἅγιου Σεργίου μαζί μέ τό μητροπολίτη Ἀρσένιο. Ἡμουν πάντοτε παρών στό ἄγιο βῆμα.

Τήν ἄνοιξη τοῦ 1930, μάθαμε δτι ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἅγιου Σεργίου ἦταν –καί αὐτή— πρός κατεδάφιση, προοπτική πού μοῦ φαινόταν ὀνυπόφορη. Καθώς πλησίαζε ἡ καθορισμένη ἡμερομηνία γιά νά κλείσει ἡ ἐκκλησία, πῆρα τήν ἀπόφαση νά λειτουργήσω γιά τελευταία φορά, καί, ὅταν θά ἔφθαναν οἱ ἔχθροί τοῦ Θεοῦ, νά φράξω τίς πόρτες, νά ξεκρεμάσω τίς μεγαλύτερες ξύλινες εἰκόνες, νά τίς σωριάσω στή μέση τῆς ἐκκλησίας, νά τίς καταβρέξω μέ βενζίνη καί, φορώντας ἀρχιερατικό μανδύα, νά σκαρφαλώσω πάνω τους, νά βάλω φωτιά στή βενζίνη καί νά καῶ στήν πυρά. Δέ μποροῦσα νά δεχτῶ τό γκρέμισμα αὐτοῦ τοῦ ναοῦ. Νά παραμένω ζωντανός καί νά παρευρίσκομαι σέ φρικτά

γεγονότα, νά βλέπω τίς ἐκκλησίες τοῦ Θεοῦ νά μολύνονται καί νά λεηλατοῦνται, μοῦ ἥταν ἀνυπόφορο. Σκεφτόμουν ὅτι ἂν μαρτυροῦσα διά τῆς πυρᾶς οἱ ἔχθροί τοῦ Θεοῦ θά φοβοῦνται καί θά κάθονται νά σκεφτοῦν. Ἡλπίζα ὅτι αὐτό θά σταματοῦσε τό γκρέμισμα τῶν ἐκκλησιῶν, τό ὅποιο, σάν ἓνα τεράστιο διαβολικό κύμα, χτυποῦσε ὀλόκληρη τή ρωσική γῆ.

Ήταν, ὡστόσο, ἀρεστό στόν Θεό νά μή χαθῶ στήν ἀρχή τῆς ἐπισκοπικῆς μου διακονίας. Ἀπό θεῖο θέλημα, τό κλείσμο τοῦ ναοῦ τοῦ ἀγίου Σεργίου καθυστέρησε, ἀλλά λίγο. Κι ἐμένα μέ συλλάβανε τήν ἴδια μέρα. Στίς 23 Απριλίου 1930, ἐνώ ἦμουν παρών γιά τελευταία φορά στή Λειτουργία, μέσα στόν ναό τοῦ ἀγίου Σεργίου, ἔνιωσα ξαφνικά –καθώς διαβαζόταν τό Εὐαγγέλιο— τήν τέλεια σιγουριά ὅτι τό βράδυ κιόλας θά μέ συλλάμβαναν. Πράγματι αὐτό ἔγινε. Ἡ ἐκκλησία καταστράφηκε ἐνώ ἦμουν στή φυλακή.

Στό φημισμένο του λόγο γιά τό Πάσχα, δ ἄγιος Ιωάννης ὁ Χρυσόστομος λέει ὅτι δ Θεός ὅχι μόνον «τά ἔργα δέχεται», ἀλλά καί «τήν γνώμην ἀσπάζεται». Γιά τήν προαιρεσή μου νά πεθάνω ώς μάρτυρας, ὃς μοῦ συγχωρέσει δ Θεός τά πλήθη τῶν ἀμαρτιῶν μου.

Η ΕΞΟΡΙΑ ΣΤΟ ΑΡΧΑΓΓΕΛΣΚ

Μέ συλλάβανε, λοιπόν, γιά δεύτερη φορά, στίς 23 Απριλίου 1930. Στή διάρκεια τῆς ὀνάκρισης, εἶχα ἀμέσως τήν πεποίθηση ὅτι ἥθελαν νά μέ ὀναγκάσουν νά ἀρνηθῶ τήν ίερωσύνη. Ἀποφάσισα νά κάνω ἀπεργία πείνας γιά νά διαμαρτυρηθῶ.

Συνήθως, ὅταν ἔνας κρατούμενος ἔξαγγέλει ἀπεργία πείνας, κανείς δέν δίνει προσοχή. Τόν ἀφήνουν στό κελλί του μέχρις ὅτου ἡ κατάστασή του γίνει σοβαρή. Τότε μόνο τόν μεταφέρουν στό νοσοκομεῖο τῆς φυλακῆς. Στήν περίπτωσή μου ἥταν διαφορετικά. Μ' ἔστειλαν στό νοσοκομεῖο ἀπό τό πρωί κιόλας πού δήλωσα τήν ἀπεργία πείνας μου. Κράτησε ἐπτά μέρες. Ἡ καρδιά γρήγορα ἔδειξε σημάδια αὐξανόμενης ἀδυναμίας καί στό τέλος ἔφτυνα αἷμα. Αὐτό ὀνησύχησε πολύ τόν ἀρχιατρο τῆς GPU πού ἐρχόταν καθημερινῶς νά μέ δεῖ. Τήν ὅγδοη μέρα, πρός τό μεσημέρι, μισοκοιμόμουν, ὅταν μέσα στόν ὑπνο μου αἰσθάνθηκα τήν παρουσία μᾶς ὁμάδας ἀνθρώπων γύρω ἀπ' τό κρεβάτι μου. Ἄνοιγοντας τά μάτια, εἶδα τσεκιστές καί γιατρούς, καθώς κι ἔναν γνωστό θεραπευτή, τόν καθηγητή Σλόνιμ. Οι γιατροί ἔξέτασαν τήν καρδιά μου καί φιθύρισαν στόν ἀρχηγό τῶν τσεκιστῶν ὅτι πήγαινε ὄσχημα. Δώσανε διαταγή νά

μέ μεταφέρουν μέ τό κρεβάτι στό γραφεῖο τοῦ γιατροῦ τῆς φυλακῆς, ὅπου ἀκόμη καί ὁ καθηγητής Σλόνιμ δέν εἶχε τό δικαίωμα νά παραμείνει.

Ο ἀρχηγός τῶν τσεκιστῶν μοῦ εἶπε: «Ἐπιτρέψτε μου νά σᾶς συστηθῶ. Δέ μέ γνωρίζετε, εἴμαι ό ἀναπληρωτής ἀρχηγός τῆς GPU γιά δῆλη τήν Κεντρική Ἀσία. »Ἔχουμε σέ πολλή ἐκτίμηση τή μεγάλη σας δημοτικότητα, ώς χειρουργοῦ φημισμένου καί ὡς ἐπισκόπου. Δέ μποροῦμε γιά τίποτα νά δεχτοῦμε νά συνεχίζετε τήν ἀπεργία πείνας σας. Σᾶς δίνω τόν λόγο τῆς τιμῆς μου ὡς πολιτικός, ὅτι θά ἐλευθερωθεῖτε ἀν βάλετε ἔνα τέλος». Παρέμεινα σιωπηλός. «Γιατί σιωπᾶτε; Δέ μέ πιστεύετε;». Τοῦ ἀπάντησα: «Ξέρετε ὅτι εἴμαι χριστιανός, καί ὅτι ό νόμος τοῦ Χριστοῦ μᾶς παραγγέλλει νά μή σκεπτόμαστε κακό γιά κανένα. Θά σᾶς πιστέψω, λοιπόν».

Δέ μέ δδήγησαν ἐκεῖ πού ἥμουν πρωτύτερα, ἀλλά σ' ἔνα κελλί νοσοκομείου, μεγάλο καί ἀδειανό. Ή κλειδαριά ξανακλείδωσε. Εἶχα τό αἴσθημα ὅτι εἴμαι μόνος ὅταν, ξαφνικά, ἀντιλήφθηκα κάτι σάν πνιχτούς λυγμούς, δλο καί δυνατότερους. Ρώτησα: «Ποιός κλαίει; Γιατί κλαίτε;». Ἀκούσα λόγια πού κόβονταν ἀπό λυγμούς: «Πῶς νά μή κλαίμε βλέποντάς σας; Ἐδῶ καί πολύ καιρό, παρακολουθοῦμε μέ ἀγωνία ὅ, τι σᾶς συμβαίνει καί ἐκτιμοῦμε πολύ τή μαρτυρία σας. Εἴμαι μέλος τῆς κεντρικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ σοσιαλεπαναστατικοῦ κόμματος».

Προτοῦ προλάβει νά τελειώσει, ἡ κλειδαριά ἔτριξε. Ό ἀρχηγός τοῦ μυστικοῦ τομέα τῆς GPU μπῆκε στό κελλί. Εἶπε στόν σοσιαλεπαναστάτη ὅτι τόν δδήγοῦσε στό Σαμαρκάντ ὅπου καί εἶχε συλληφθεῖ καί ὅτι θά τόν ἐλευθέρωναν ἐπί τόπου. Ό κρατούμενος, ὃν καί εἶχε μία κάποια ἐμπειρία ἀπό τήν GPU, τόν πίστεψε. Ἔχοντας φτάσει στή δέκατη ἔνατη μέρα ἀπεργίας πείνας, βρισκόταν –ἀναπόφευκτα– στό στάδιο πού ἡ θέληση ἔξασθενεῖ, πού κανεὶς λυπᾶται τόν ἑαυτό του καί ἀρχίζει νά φοβᾶται τόν θάνατο. Τόν ἀφησαν κάποιες μέρες στό Σαμαρκάντ, καί βεβαίως δέν τόν ἐλευθέρωσαν, ἀλλά τόν ἔστειλαν στή Μόσχα. Ἀγνοῶ τί συνέβη στή συνέχεια.

Οσο γιά μένα, βεβαίως καί δέ μέ ἐλευθέρωσαν, παρά τόν λόγο τῆς τιμῆς τοῦ «πολιτικοῦ ἀνδρός», τοῦ τσεκιστῆ. Στή διάρκεια δύο ἡ τριῶν ἡμερῶν, ἔλαβα μεγάλα δέματα ἀπό τά παιδιά μου, κατόπιν τά ἀρνήθηκα καί ξανάρχισα νά κάνω ἀπεργία πείνας. Κράτησε δύο ἐπιπλέον ἐβδομάδες σέ σημεῖο πού ἔφτασα νά μή μπορῶ νά βαδίσω στόν διάδρομο τοῦ νοσοκομείου ἀκόμη κι ἀν στηριζόμουν στούς τοίχους. Προσπαθοῦσα νά διαβάσω τήν ἐφημερίδα, ἀλλά δέν καταλάβαινα τίποτα, σάν νά ὑπῆρχε ἔνα βαρύ πέπλο στό μυαλό μου.

Ο ἀναπληρωτής ἀρχηγός τῆς GPU ξαναῆρθε νά μέ βρεῖ καί μοῦ εἶπε: «Ἐπισημάναμε τήν ἀπεργία πείνας σας στή Μόσχα καί μᾶς ἔστειλαν τήν ἀπόφασή τους. Ἀλλά δέ μποροῦμε νά σᾶς τήν κοινο-

ποιήσουμε δόσο δέ σταματάτε αύτό πού κάνετε». "Ημουν ἔτοιμος νά πιστέψω κάπως τά λόγια τῶν τσεκιστῶν. Συγκατατέθηκα, λοιπόν, νά σταματήσω τήν ἀπεργία πείνας μου. Μέ πληροφόρησε τότε ὅτι ἔπρεπε νά πάω στό Κότλας, ὅχι σάν βαρυπονίτης ἀλλά σάν ἐλεύθερος. Άκομα κι αὐτή τή φορά μέ γέλασαν. Περίπου μία ἑβδομάδα μετά, μέ ἀπέστειλαν σάν βαρυποινίτη. Ταξίδεψα μέσα σ' ἔνα βαγόνι μέ κελλιά μέχρι τή Σαμάρα, ὅπου μέ φυλάκισαν γιά μία περίπου ἑβδομάδα. Σκοτεινές και βαριές οί ἀναμνήσεις μου.

Ἄπο ἔκει μεταφερθήκαμε στή Μόσχα, μέσα σ' ἔνα ἄλλο βαγόνι μέ κελλιά, και ἡ πορεία συνεχίστηκε μέχρι τήν πόλη τοῦ Κάτλας. Μέσα στό βαγόνι ὑπῆρχαν τόσες ψεῖρες, ὥστε βράδυ-πρωί ἔβγαζα ὅλα μου τά ἐσώρουχα. Καθημερινά, ἔβρισκα καμιά ἔκατοντάδα ἀπό δαῦτες, κάποιες ἀπό τίς ὁποῖες ἀνῆκαν σ' ἔνα εἰδος πού ποτέ ἄλλοτε δέν ξαναεῖχα δεῖ: μεγάλες και μαῦρες. Δέν παίρναμε γιά τροφή παρά ἔνα κομμάτι φωμί και μιά ὡμή ρέγγα γιά δύο. Δέν τά ἔτρωγα.

Φθάνοντας στό Κότλας, μᾶς πήγαν βέρστια μακρύτερα, ἐπί τῆς ἀμμώδους ὅχθης τοῦ βόρειου Ντρίνα, σ' ἔνα στρατόπεδο ὀνόματι Μακάριχα. Τό ἀποτελοῦσαν διακόσιες παράγκες μέ κεκλιμένη στέγη, ὅπου ἔμεναν κατά ὀλόκληρες οἰκογένειες, ὀγρότες «dékoulakis»⁵⁶, προερχόμενοι ἀπό πολ-

λές ρωσικές ἐπαρχίες. Περιλάμβαναν δύο ὄρφους μέ σκελετούς κρεβατιῶν, μέ ἔναν κεντρικό διάδρομο. "Οταν ἔβρεχε, οἱ σαπισμένες στέγες ἔβαζαν ὀκάδες νεροῦ στό ἐσωτερικό. "Ένα πρωινό παραβρέθηκα στήν ἀφιξη διακοσίων κρατουμένων στήν ἐσωτερική ἀϋλή τοῦ στρατοπέδου. "Επειτα ἀπό τήν καταγραφή τους, τούς ἔβαλαν σέ μαοῦνες πού τίς τραβοῦσε ἔνα ἀτμόπλοιο, στόν ποταμό Βυτσεγκντά πού χύνεται στό βόρειο Ντρίνα, κοντά στό Κότλας.

"Ο Βυτσεγκντά ρέει σέ μέρη ἀκατοίκητα, μέσα σέ πελώρια δάση. "Οπως ἔμαθα ἀργότερα ὅλοι αὐτοί πού στάλθηκαν μέ μαοῦνες, ἔμπαρκαραν σ' αὐτά τά δάση, μερικές δεκάδες βέρστια μακριά ἀπό τό Κότλας. Τούς ἔδωσαν τσεκούρια και πριόνια, μέ τήν ἐντολή νά κατασκευάσουν ίζμπες. Δέν γνωρίζω τί τούς συνέβη στή συνέχεια. "Οσο γιά μένα, μεταφέρθηκα ἀπό τή Μακάριχα μέσα στό Κότλας, ὅπου και μοῦ πρότειναν νά ἐργαστώ σάν χειρουργός στό ἡμερήσιο νοσοκομεῖο.

Άκριβῶς πρίν τή μεταφορά μου ἔέσπασε ἐπιδημία ἔξανθηματικοῦ τύφου. Οἱ κάτοικοι τοῦ Κότλας μοῦ διηγήθηκαν ὅτι τήν προηγούμενη χρονιά, ὁ τύφος εἶχε ἐνσκήψει ὑπό διαφορετικές μορφές, καθώς ἐπίσης και ἐπιδημίες ὅλων τῶν παιδικῶν μολυσματικῶν ἀσθενειῶν. Ἐκείνη τήν ἐποχή, τρο-

στήν ἔξαφάνιση σχετικά εύκατάστατων χωρικῶν (κουλάκων). Η ἐπιχείρηση αὐτή εἶχε σάν ἀποτέλεσμα πολλά ἐκατομμύρια νεκρούς.

⁵⁶ Θύματα τῆς σταλινικῆς καταπίεσης (1929-1932) ή ὁποία στόχευε

μερό πράγμα, άνοιγαν κάθε μέρα στή Μακάριχα μία μεγάλη τάφρο δπου μέσα της έθαβαν κάπου έβδομήντα πτώματα.

Δέ χειρούργησα πάρα γιά πολύ λίγο στό νοσοκομείο τοῦ Κότλας. Σέ λίγο μοῦ κατέστη γνωστό, ότι ἔπρεπε νά πάω στό Ἀρχαγγέλσκ μέ τό ἀτμόπλοιο. Τήν πρώτη χρονιά, εἶχα πολλές καί μεγάλες δυσκολίες στή διαμονή. Βρισκόμουν ούσιαστικά στούς δρόμους. "Οχι μόνον οί γιατροί τοῦ νοσοκομείου, ἀλλά –πρός μεγάλη μου ἔκπληξη– ἀκόμη καί δέπισκοπος τοῦ Ἀρχαγγέλσκ, μέ ύποδέχθηκαν μᾶλλον ἔχθρικά.

Μοῦ πρότειναν νά χειρουργῶ σ' ἔνα νοσοκομείο μετακινούμενο. Εἶδα ἐκεῖ γυναικες πού δέν εἶχαν χειρουργηθεῖ καλά, ἀπό καρκίνο τοῦ μαστικοῦ ἀδένα. Γι' αὐτό, ὅταν μία ἀσθενής ἀπό αὐτές ἦρθε νά μέ συμβουλευτεῖ, δέν τήν ἔστειλα στό νοσοκομείο, ἀλλά ἀποφάσισα νά τήν φροντίσω σάν ἐξωτερική ἀσθενή. Τῆς ἔκαμα μία ἐπέμβαση πολύ ριζική. "Οταν τό ἔμαθαν οί γιατροί τοῦ νοσοκομείου πῆγαν ἀμέσως νά κάνουν παράπονα γιά μένα στόν ύπευθυνο ὑγείας τῆς ἐπαρχίας. «Γιατί παραπονιέστε;»; τούς ἀπάντησε. «Ἡ ἀσθενής εἶναι ζωντανή. Δέν ύπάρχουν ἐπιπλοκές. Τί παραπάνω θέλετε;».

Στό Ἀρχαγγέλσκ, παρατήρησα στόν ἔαυτό μου ἔνα σκληρό κονδυλώδες οἰδήμα ύποπτο γιά καρκίνο. Τό κοινοποίησα στόν μυστικό ἀρχηγό τῆς περιοχῆς, ζητώντας του τήν ἀδεια νά πάω στή Μόσχα γιά ἐγχε-

ρηση. Ρώτησε τίς μυσχοβίτικες ἀρχές καί δύο ἔβδομάδες ἀργότερα, εἶχα τήν ἀδεια νά πάω νά χειρουργηθῶ ὅχι στή Μόσχα ἀλλά στό Λένιγκραντ.

Μέσα στό τρένο, ἔκανα γνωριμία μ' ἔναν νεαρό γιατρό, ὁ δποῖος, φτάνοντας στό Λένιγκραντ, μέ προσκάλεσε στήν οἰκογένειά του, κι ἔτσι ἀπέφυγα τά μπερδέματα μέσα σέ μία πόλη ἄγνωστη. Μέ δόηγησε μακριά, στή μεγάλη κλινική τῆς νήσου Βασιλιέφσκι, στόν τομέα χειρουργικῆς τοῦ καθηγητῆ N.N.Πετρόφ, μεγάλου όνδρου στόν χῶρο τῆς δγκολογίας. Αύτός μέ ύποδέχθηκε μέ πολλή εὐγένεια καί μέ χειρούργησε. Τό οἰδημα ἀπεδείχθη καλόηθες.

Μόλις βγῆκα ἀπό τό νοσοκομείο, πῆγα στή μονή Νοβοντιέβιτσι, πού ἥταν ἥδη κλειστή. "Εγινα δεκτός μέ πολλή ἀγάπη ἀπό τόν μητροπολίτη Σεραφείμ πού ἔμενε ἐκεῖ.

"Ενας ἀπό τούς παλιούς μου μαθητές στή χειρουργική, ὁ γιατρός Ζόλοντζ, μέ συνόδευσε ἀπό τήν κλινική στό μοναστήρι. Συζητήσαμε πάνω σέ ίατρικά θέματα. Βρισκόμουν τότε πολύ μακριά ἀπό σκέψη ἥ διάθεση μυστική, ἀλλά νά τί συνέβη: ἔχοντας ἔρθει τό Σάββατο λίγο πρίν τήν ἀγρυπνία στό σπίτι τοῦ μητροπολίτη, πῆγα στή μεγάλη ἐκκλησία τοῦ μοναστηριοῦ μέ μία τελείως μέτρια διάθεση. "Ενας ιερομόναχος ιερουργούσε, ἐγώ ἥμουν ὅρθιος μέσα στό Ιερό βῆμα. Μόλις πρίν τήν ἀνάγνωση τοῦ Εύαγγελίου τοῦ "Ορθρου, αἰσθάνθηκα κάτι ἀκατανόητο, μία συγκίνηση πού γρήγο-

ρα μεγάλωνε καί πού ἔγινε τρομερά δυνατή, ὅταν ἀκουσα τήν ἀνάγνωση. Ἡταν στό ὅγδοο Ἐωθινό, τά λόγια πού ἀπηγύθυνε ὁ Κύριος μας Ἰησοῦς Χριστός στόν ἀπόστολο Πέτρο: «Σίμων Ἰωνᾶ, ἀγαπᾶς με πλεῖον τούτων; βόσκε τά ἀρνία μου...» (Ἰω. 21, 15-17). Δέχτηκα αὐτές τίς λέξεις μέ πολλή συγκίνηση καί πολύ φόβο σάν νά μήν ἀπευθύνονταν στόν Πέτρο, ἀλλά σέ μένα προσωπικά. Ἐτρεμε δόλο μου τό σῶμα καί, δίχως νά μπορῶ νά περιμένω τό τέλος τῆς ἀγρυπνίας, πλησίασα τόν μητροπολίτη Σεραφείμ καί τοῦ διηγήθηκα αὐτό πού μόλις εἶχε συμβεῖ. Μέ ἀκουσε πολύ προσεκτικά καί μοῦ ἐμπιστεύθηκε ὅτι στή ζωή του εἶχε ἥδη αἰσθανθεῖ τό ἴδιο.

Τούς δύο ἡ τρεῖς μῆνες πού ὀκολούθησαν, κάθε φορά πού θυμόμουν αὐτό πού εἶχα αἰσθανθεῖ στήν ἀνάγνωση τοῦ δγδόου Ἐωθινοῦ, ἔτρεμα πάλι καί ποταμοί δακρύων ἀνέβλυζαν ἀπό τά μάτια μου.

Λίγο μετά τήν ἐπιστροφή μου στό Ἀρχαγγέλου, μέ κάλεσε στή Μόσχα ὁ εἰδικός πληρεξούσιος τοῦ κολλεγίου τῆς GPU. Ἀπό τότε πού ἔφτασα στήν πρωτεύουσα, γιά τρεῖς ἑβδομάδες προσαγόμουν καθημερινά, γιά μακρές συζητήσεις. Αὐτός εἶχε ἀποστολή τήν ἐπαναθεώρηση τοῦ φακέλου μου, δεδομένου ὅτι, ὅπως ἔλεγε, στήν Τασκένδη μέ εἶχαν κρίνει ἄνθρωποι «ντουβάρια».

Καταλάβαινα ὅτι τοῦ εἶχαν ζητήσει νά μέ μελετήσει σέ βάθος. Οι κουβέντες του ἔβριθαν κολακειῶν: μέ ἀνέβαζε στούς ουρανούς. Μοῦ ὑποσχό-

ταν ἔδρα χειρουργικῆς στή Μόσχα. Ἡταν σαφές ὅτι ἦθελαν νά μέ κάνουν νά ἐγκαταλείψω τήν ἀρχιερωσύνη.

Ὀπως ἥδη ἐπισήμανα, πρίν ἀπό τή δεύτερή μου σύλληψη, τέθηκα «έκτος ὑπηρεσίας» ἀπό τόν πατριαρχικό ἐπίτροπο, μητροπολίτη Σέργιο. Χωρίς νά τό προσέξω, τά γλυκά λόγια τοῦ εἰδικοῦ πληρεξούσιου ἐνστάλαζαν δηλητήριο μέσα στήν καρδιά μου. Γιά φοβερή μου δυστυχία, διέπραξα μεγάλη ἀμαρτία δεχόμενος νά υπογράψω αὐτή τή δῆλωση: «Δέν εἴμαι ἐπίσκοπος ἐν ἐνεργείᾳ, τελῶ ἔκτος ὑπηρεσίας. Ἐκτιμῶ, ὑπό τίς παροῦσες συνθήκες, ὅτι δέ μοῦ εἶναι δυνατόν νά διακονήσω ὡς ἐπίσκοπος. Γι' αὐτό, ἀν ἡ ἀρχιερωσύνη μου δέν ἀποτελεῖ ἐμπόδιο, θά ἦθελα νά ἔχω τή δυνατότητα νά ἐργάζομαι ὡς χειρουργός. Ωστόσο, ποτέ δέ θά ἐγκαταλείψω τό ἀξιώματοῦ τοῦ ἀρχιερέως».

Δέν καταλαβαίνω καθόλου πῶς μπόρεσα νά ξεχάσω τόσο γρήγορα τήν –προσωπική– ἐντολή τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Κυρίου προσωπικά, πού τόσο μέ εἶχε συγκινήσει στό Λένιγκραντ. «Ποίμαινε τά ἀρνία μου, ποίμαινε τά πρόβατά μου...». Ή μόνη ἐξήγηση εἶναι ἡ φοβερή δυσκολία πού εἶχα νά ξεκόψω ἀπό τή χειρουργική.

Μετά τή δῆλωσή μου, τῆς ὅποιας ἀντίγραφο εἶχα ὀφήσει στό μητροπολίτη Σεραφείμ, ὅχι μόνο δέ μέ ἐλευθέρωσαν ἐκ τῶν προτέρων, ὅπως ἵσχυε γιά τούς ἔξορίστους πού εἶχαν προσαχθεῖ στόν εἰδικό πληρεξούσιο, ἀλλά μέ ξανάστειλαν πίσω στό

Άρχαγγέλσκ γιά ένα συμπληρωματικό έξάμηνο.

Τελικά, ήταν τό το 1933 που έλευθερώθηκα. Πήγα στη Μόσχα. Κύριος δό Θεός ήξερε, βεβαίως, ότι έπροκειτο γιά μία μεγάλη άμαρτία. Μέ προειδοποίησε μέ τόν έκτροχιασμό ένός τρένου. Τό δυστύχημα αύτο, δυστυχώς, μέ φόβισε μόνο, χωρίς νά μέ άδηγήσει στά λογικά μου. Φτάνοντας στη Μόσχα, ξεκίνησα μέ τό νά παρουσιαστώ στό γραφείο τού πατριαρχικού έπιτρόπου, μητροπολίτου Σεργίου. Ό γραμματέας του μέ ρώτησε άν θά ήθελα νά τοποθετηθῶ σέ κάποιον άπό τούς κενούς έπισκοπικούς θρόνους. Έγκαταλειπμένος άπό τόν Θεό καί στερημένος πνεύματος, έπιβάρυνα τήν ήδη σοβαρή μου άμαρτία μή άκοψγοντας τήν ένδομυχη φωνή τού Χριστοῦ: «Ποίμαινε τά πρόβατά μου». Εδωσα τούτη τή φοβερή άπάντηση: «Όχι».

Πρίν άπό κάποιο χρονικό διάστημα είχα τήν εύκαιρια νά έπιστρέψω στήν Τασκένδη. Είχα γράψει γι' αύτό τόν λόγο στόν μητροπολίτη Άρσενιο, άλλα αύτός μ' έκανε νά καταλάβω άπό τήν άπάντησή του ότι δέν θά τόν χαροποιούσε διόλου δέρχομός μου.

Πρίν νά τελειώσει ή έξορία μου στό Άρχαγγέλσκ, είχα έπίσης στείλει ένα γράμμα στόν Βλαντιμίρσκι, κομισάριο ύγειας τού λαοῦ, μέ τό δόποιο τού ζητούσα τή δυνατότητα νά κάνω έρευνες πάνω στά προβλήματα τῆς χειρουργικῆς τῶν πυοδῶν τραυμάτων. Βγαίνοντας άπό τό σπίτι τού μητροπολίτη Σεργίου πήρα τόν δρόμο τού Υπουργείου

Τγείας γιά νά άναλαβω έγω δέδιος τίς διαδικασίες πρός αύτή τήν κατεύθυνση. Άλλα δέ κομισάριος τού λαοῦ, Βλαντιμίρσκι, δέ μέ δέχτηκε. Ζήτησα στόν βοηθό του νά μοῦ βρεῖ ένα είδικό ίνστιτούτο έρευνῶν πάνω στή χειρουργική τῶν πυοδῶν τραυμάτων. Άκουσε κάπως εύνοϊκά τό αἴτημά μου καί ύποσχέθηκε νά μιλήσει γι' αύτό στόν Φιοντόροφ, διευθυντή τού ίνστιτούτου πειραματικῆς ιατρικῆς, δό δόποιος θά έφθανε σέ λίγο. Πρός χαράν τού διαβόλου καί δική μου άπωλεια, χάρηκα γι' αύτό. Άλλα δό Θεός, πού μέ φύλαγε καί μέ καθοδηγούσε στόν δρόμο μου, δέ μέ άφησε νά χαθώ: δό Φιοντόροφ άρνήθηκε νά έμπιστευθεῖ σ' έναν έπισκοπο τή διεύθυνση ένός ίνστιτούτου έπιστημονικῶν έρευνῶν.

Δέν είχα ποῦ νά πάω. Σ' ένα γεῦμα στό σπίτι τού μητροπολίτη Σεργίου, ένας έπισκοπος μέ συμβούλεψε νά πάω στήν Κριμαία. Χωρίς εύλογο σκοπό, άκολούθησα αύτή τή συμβουλή καί έφυγα γιά τή Φεοντοσία. Βρέθηκα μόνος, έγκαταλειπμένος άπό τόν Θεό, σάν πλανεμένος. Γευμάτιζα σέ μιά βρόμικη καντίνα, έμενα σέ κάποιο χωρικό καί, τελικά, πήρα μιά καινούργια άνόητη άπόφαση, νά έπιστρέψω στό Άρχαγγέλσκ. Έκει, ξανάρχισα νά δέχομαι έξωτερικούς άσθενεῖς. Έπροκειτο ν' άνοιξει ένα ίατρικό ίνστιτούτο, δόπου μοῦ πρότειναν τήν έδρα τῆς χειρουργικῆς. Άρνήθηκα ομως καί άφού συνήλθα, έφυγα γιά τήν Τασκένδη.

Δέ μπορούσα, ώστόσο, νά παραμείνω στήν

Τασκένδη, γιατί ένοχλούσα τό μητροπολίτη Άρσενιο. Ταπεινώθηκα σέ σημεῖο νά ντυθῶ πολιτικά καὶ στὸ Ὑπουργεῖο Ὕγείας, πῆρα τή θέση γιατροῦ πού δέχεται ἐπισκέψεις ἀσθενῶν στό νοσοκομεῖο Ἀντίζανι. Μοῦ ἐμπιστεύτηκαν ἐπίσης τή διεύθυνση ἐνός μικροῦ τμῆματος (κλινῶν) χειρουργικῆς πυοδῶν τραυμάτων στή δημοτική κλινική. Ἡ δύναμή του αὐξήθηκε ἀργότερα στίς πενήντα κλίνες.

Ἐκεῖ ἐπίσης αἰσθάνθηκα ἐγκαταλελειμμένος ἀπό τή χάρη τοῦ Θεοῦ. Ἀποτύγχανα στίς ἐπεμβάσεις, βρισκόμουν σέ ρόλο πού δέν ταιριάζει σ' ἔναν ἐπίσκοπο: αὐτόν τοῦ ἐπιφροτισμένου μέ μαθήματα πάγω στούς κακοήθεις σχηματισμούς. Τιμωρήθηκα σέ λίγο αὐστηρά ἀπό τόν Θεό: Κόλλησα ἀπό σκνίπες τροπικό πυρετό, συνδυασμένο μέ ἀποκόλληση ἀμφιβληστροειδοῦς στό ἀριστερό μάτι.

Γρήγορα πληροφορήθηκα γιά τά ἀποτελέσματα τῶν ἑργασιῶν τοῦ ἐλβετοῦ ὀφθαλμίατρου Χόπεν, ὁ ὅποιος εἶχε τελειοποίησει μία μέθοδο πού ἐπέτρεπε τήν ἵαση σέ ποσοστό 60-80% τῶν ἀποκόλλησεων ἀμφιβληστροειδοῦς. Ἡ χειρουργική αὐτή μέθοδος εἶχε ἐξαπλωθεῖ σέ πολλές χώρες στή Μόσχα τή χρησιμοποιοῦσε δ καθηγητής Ὁντίντσοφ. Ἐγκαταλείποντας τίς ἔρευνές μου πάνω στή χειρουργική τῶν πυοδῶν τραυμάτων ἔφυγα νά τόν συναντήσω. Ὁ Ὁντίντσοφ ἐπρεπε νά μοῦ ἔνανακάνει γιά δεύτερη φορά τήν ἐπέμβαση Χόπεν γιατί στήν πρώτη δέν εἶχε καθορίσει μέ ἀρκετή ἀκριβεια δλα τά σημεῖα ἀποκόλλησης τοῦ ἀμφιβληστροει-

δοῦς. Ἀργά τό βράδυ, μετά τήν ἐπέμβαση, ἔπλωμένος μέ δεμένα τά μάτια, ἔνιωσα παθιασμένα τήν ἀνάγκη νά συνεχίσω τίς ἔρευνές μου πάνω στή χειρουργική τῶν πυοδῶν πληγῶν.

Σχεδίαζα νά γράψω μιά καινούρια ἐπιστολή στόν ἐπίτροπο Ὅγείας καί μ' αὐτές τίς σκέψεις ἀποκοινήθηκα. Γιά τή σωτηρία μου, δ Κύριος μοῦ ἔστειλε ἔνα καινούργιο ὄνειρο προφητικό, πολύ ἀσυνήθιστο, πού τό θυμάμαι πολύ καθαρά τώρα, ἔπειτα ἀπό τόσα χρόνια.

Ὀνειρεύτηκα ὅτι βρισκόμουν μέσα σέ μιά μικρή ἐκκλησία ἄδεια, ὅπου μόνον ἡ Ἄγια Τράπεζα ἦταν φωτισμένη. Κοντά σ' αὐτήν καί στόν τοῖχο, τά λείφανα ἐνός ἀγίου ἀναπαύονταν μέσα σέ μία λειψανοθήκη, κλεισμένη ἀπό ἔνα βαρύ ξύλινο καπάκι. Μέσα στό Ἱερό Βῆμα, μιά σανίδα πλατιά εἶχε τοποθετηθεῖ πάνω στό θυσιαστήριο καί ἐπ' αὐτῆς ἔκειτο ἔνα πτῶμα γυμνό. Φοιτητές καί γιατροί τό κύκλωναν καπνίζοντας τσιγάρα: Ξαφνικά, ἀναπήδησα ἀκούγοντας ἔναν μεγάλο θόρυβο. Γυρούντας βλέπω τό καπάκι τῆς λειψανοθήκης νά ἔχει πέσει: καθιστός μέσα στή λειψανοθήκη δ ὅγιος μέ κοιτοῦσε ἐπιπλήττοντάς με σιωπηλά. Ξύπνησα κατατρομαγμένος.

Δέ μπορῶ νά καταλάβω πῶς ἔνα τέτοιο τρομερό ὄνειρο δέ μέ λογίκεψε. Ἐπιστρέφοντας στήν Τασκένδη μετά τήν ἐγχείρησή μου, συνέχισα νά ἔργάζομαι γιά δύο ἀκόμη χρόνια στό τμῆμα χειρουργικῆς πυοδῶν τραυμάτων, ἐργασία πού μέ

ύποχρέωνε νά κάνω ἔρευνες πάνω σέ πτώματα. Δέ μου ήρθε ούτε μία φορά στό μυαλό ὅτι αὐτό τό εἶδος δραστηριότητας ήταν ἀπαράδεκτο γιά ἔναν ἐπίσκοπο. Πράγματι, δέ μποροῦσα ν' ἀποδεσμευθῶ ἀπό αὐτή τήν ἐργασία πού μου ἐπέτρεπε νά πραγματοποιῶ ἐπιστημονικές ὀνακαλύψεις πολύ σημαντικές. "Ολες αὐτές οἱ παρατηρήσεις μου προμήθεψαν τό όλικό γιά τά Δοκίμια χειρουργικῆς πυοδῶν τραυμάτων.

Στίς προσευχές μετανοίας μου, ζήτησα ἀπό τόν Θεό νά μέ συγχωρέσει πού συνέχισα νά δουλεύω σά χειρουργός. Μιά μέρα ὅμως, ἡ προσευχή μου διεκόπη ἀπό μία φωνή πού δέν ἐρχόταν ἀπό αὐτόν τόν κόσμο: «Μή μετανοεῖς γι' αὐτό». Κατάλαβα τότε ὅτι τά Δοκίμια χειρουργικῆς πυοδῶν τραυμάτων ήταν εὑάρεστα στόν Θεό, γιατί εἶχαν πάρα πολύ αὐξήσει τή δύναμη καί τή σημασία τῆς ὁμολογίας μου τοῦ όνόματος τοῦ Χριστοῦ κατά τήν ἐποχή τῆς πιό ισχυρῆς ἀντιθρησκευτικῆς προπαγάνδας.

Στίς 10 Φεβρουαρίου τοῦ 1936 διητροπολίτης Ἀρσένιος ἀπεβίωσε ξαφνικά ἀπό ἐγκεφαλική αίμορραγία. Ἡμασταν πολύ φίλοι, δεμένοι μέ βαθιά φιλία. Ἅγαποῦσε τά παιδιά μου καί τή Σοφία Σεργκέγιεβνα κι ἐρχόταν συχνά νά τούς δεῖ. Μοῦ εἶχε προσφέρει δύο του φωτογραφίες. Εἶχε γράψει στή μία: «Σπένδομαι ἐπί τῆ θυσίᾳ» (Φιλιπ. 2,17) καί στήν ἄλλη «Τά σπλάγχνα τῶν ἀγίων ἀναπέπαιται διά σοῦ, ἀδελφέ» (Φιλμ. 1,7).

Φωτογραφήθηκε ἐπίσης μαζί μου. Ἀκουγε πολύ προσεκτικά τά κηρύγματά μου καί τά ἐκτιμοῦσε πολύ. Γιά τόν ἐαυτό του ἔλεγε ὅτι εἶχε φέρει εἰς πέρας δ, τι δ Θεός τοῦ εἶχε ὀναθέσει. Γι' αὐτό καί περίμενε τόν θάνατο.

Η ΤΡΙΤΗ ΣΥΛΛΗΨΗ

Τότε ήν επόμενη χρονιά, τό 1937, άρχιγγός της GPU της Μόσχας έξελέγη ό Γιέζοφ⁵⁷. Αρχισε τότε μία τρομερή περίοδος για τήν Άγια μας Έκκλησία. Πολλαπλασιάστηκαν οι συλλήψεις κληρικῶν καί κάθε προσώπου, ὑποπτου γιά ἔχθρότητα πρός τή σοβιετική ἔξουσία. Συνέλαβαν κι ἐμένα, βεβαίως. Τό καθεστώς τοῦ Γιέζοφ ἦταν πραγματικά φοβερό. Οἱ φυλακισμένοι βασανίζονταν. Ἐπινόησαν μία πρακτική πού δνόμαζαν ἀλυσιδωτή ὀνάκριση: οἱ τσεκιστές πού ἔκαναν τίς ἐρωτήσεις στόν ἵδιο φυλακισμένο ἐναλλάσσονταν διαδοχικά, ὥστε αὐτός νά μή μπορεῖ νά κοιψηθεῖ οὔτε τή μέρα οὔτε τή νύχτα. Δύο φορές κι ἐγώ πέρασα τήν τρομερή αὐτή ἀλυσιδα πού δέ σταματοῦσε ποτέ.

Ξανάκανα ἀπεργία πείνας, πού διήρκεσε ἀρκετές μέρες. Παρά ταῦτα μέ ὀνάγκαζαν νά στέκομαι σέ μία γωνία, ἀλλά γρήγορα ἔπειρτα καταγῆς, ἔξαντλημένος. Αρχισα νά ἔχω παραισθήσεις, ὀπτικές καί ὀπτικές, πού διαδέχονταν ἡ μία τήν ἄλλη. Ἀλλοτε ἔβλεπα κίτρινα κλωσσόπουλα νά τρέχουν μέσα στό δωμάτιο, πού προσπαθοῦσα νά τά πιάσω.

⁵⁷ Ο Νικολάϊ Ιβάνοβιτς Γιέζοφ ήταν δ ἀρχιγγός τῆς μυστικῆς διστονιμίας τά πιό σκληρά χρόνια (1937-1939) τῆς σταλινικῆς τρομοκρατίας ἐνάντια στήν Έκκλησία.

„Άλλοτε ἔβλεπα τόν ἑαυτό μου δρθιο στήν ἄκρη ἐνός φοβεροῦ γκρεμοῦ, μέσα στόν δποῖο βρισκόταν δλόκληρη πόλη πού φωτιζόταν ἀπό ἡλεκτρικούς πολυελαίους. Άισθανόμουν, ἔντονα, ἐρπετά νά κινοῦνται στήν πλάτη μου, κάτω ἀπό τό πουκάμισό μου.

΄Αδιάκοπα, ἀπαιτοῦσαν ἀπό μένα νά δμολογῶ ὅτι εἴμαι κατάσκοπος, ἀλλά κάθε φορά ἀνταπαντοῦσα ζωηρά ζητώντας νά μοῦ ὑποδείξουν γιά λογαριασμό ποιᾶς χώρας κατασκόπευα. Κι ἐδῶ, πραγματικά, δέ μποροῦσαν νά ἀπαντήσουν. Οἱ ἀλυσιδωτές ἀνακρίσεις κράτησαν δεκατρία μερόνυχτα. Συχνά μέ δδηγοῦσαν κάτω ἀπ' τή βρύση γιά νά δροσίσουν τό κεφάλι μου μέ κρύο νερό. Μή βλέποντας τέλος στίς ἀνακρίσεις, προσπάθησα νά ἐκφρισώ τούς τσεκιστές. Ζήτησα νά φωνάξουν τόν ἀρχηγό τοῦ μυστικοῦ τομέα. Όταν ἔφτασε, δήλωσα ὅτι ήμουν ἔτοιμος νά υπογράψω ὅ,τι ήθελαν, ἐκτός ἀπό ἀπόπειρα κατά τοῦ Στάλιν. Δήλωσα ὅτι σταματοῦσα τήν ἀπεργία πείνας καί ζήτησα νά μοῦ δώσουν νά φάω.

΄Η ίδεα μου ήταν νά κόψω τήν κροταφική μου ἀρτηρία μέ τή βοήθεια ἐνός μαχαριοῦ, φέρνοντάς το στόν κρόταφο καί χτυπώντας πολύ δυνατά πάνω στό κόκαλο. Μιᾶς καί δέ μπορεῖ νά σταματήσει μία τέτοιου είδους αίμορραγία παρά μόνο δένοντας τήν κροταφική ἀρτηρία – πράγμα ἀδύνατο στή GPU – θά ἔπρεπε νά μέ μεταφέρουν σέ νοσοκομεῖο ἡ χειρουργική κλινική. Αύτό τό γεγονός θά προκαλοῦσε μεγάλο σκάνδαλο στήν Τασκένδη. Ό τσεκιστής πού

εἶχε ὑπηρεσία καθόταν στήν ἄλλη ἄκρη τοῦ τραπέζιοῦ. Μόλις ἔφεραν τό γεῦμα, Φηλάφισα διακριτικά τή λάμα τοῦ τραπέζιομάχαιρου, ἀλλά κατάλαβα ὅτι δέ μποροῦσα νά κόψω τήν κροταφική μου ἀρτηρία. Άναπτήδησα κι ἔτρεξα τότε στή μέση τοῦ δωματίου καί ἄρχισα νά χαρακώνω τό δέρμα μου.

΄Ο τσεκιστής ρίχτηκε πάνω μου σά γάτα· μοῦ πῆρε τό μαχαίρι ἀπό τά χέρια καί μοῦ ἔδωσε μιά γροθιά καταμεσῆς στό στῆθος. Μέ μετέφεραν τότε σ' ἔνα ἄλλο δωμάτιο καί μέ ἀφησαν νά κοιμηθῶ γιά λίγο πάνω σ' ἔνα τραπέζι, μ' ἔνα πακέτο ἐφημερίδες κάτω ἀπό τό κεφάλι μου γιά μαξιλάρι. Παρά τό σοβαρό σόκ πού είχα υποστεῖ, ἀποκοιμήθηκα – δέ θυμάμαι πλέον γιά πόσο χρόνο.

΄Ο ἀρχηγός τῆς μυστικῆς ὑπηρεσίας μέ περίμενε ἥδη γιά νά υπογράψω τά φέματα πού είχαν κατασκευάσει. Έγώ ὅμως διέψευσα τίς προσδοκίες του.

Οἱ τσεκιστές, βλέποντας ὅτι μία ἀνάκριση σχεδόν δύο ἔβδομάδων κατέληξε σέ δλοκληρωτικό φιάσκο, μέ ἔστειλαν πίσω στό υπόγειο τῆς GPU. Τελείως ἔξαντλημένος ἀπό τήν ἀπεργία πείνας καί τίς ἀλυσιδωτές ἀνακρίσεις, λιποθύμησα κι ἔπεσα πάνω στό λερωμένο καί βρόμικο πάτωμα, δταν μᾶς ἔβγαλαν γιά νά πάμε στήν τουλέτα. Χρειάστηκε νά μέ μεταφέρουν στό κελλί μου. Τήν ὄλλη μέρα μέ ἀδειασαν στό «μαῦρο κοράκι» τῆς GPU γιά τήν κεντρική φυλακή τῆς περιοχῆς. Πέρασα ἐκεῖ δκτώ περίπου μῆνες σέ συνθήκες πολύ δύσκολες.

Τό μεγάλο κελλί, πραγματικά, ήταν γεμάτο «τοῦ

σκασμοῦ» ἀπό κρατούμενους πού κοιμόντουσαν σέ τριώροφους σκελετούς κρεβατιῶν καθώς καί πάνω στό πέτρινο πάτωμα. Γιά νά πάω στήν τουαλέτα κοντά στήν πόρτα τῆς εἰσόδου, ἔπρεπε νά διασχίζω μέ ἐπιτηδειότητα ὅλο τό κελλί. Σκόνταφτα ἀδιάκοπα πάνω σέ ἀνθρώπους ἔξπλωμένους καταγῆς κι ἔπεφτα πάνω τους.

Τά ταχυδρομικά δέματα ἥταν ἀπαγορευμένα καί ἡ τροφή ἀπαίσια. Άκομα καί σήμερα θυμάμαι τό γεῦμα πού πήραμε τήν ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ· ἔνα μεγάλο δοχεῖο μέ ζεστό νερό, δπου εἶχαν διαλύσει ἐλάχιστο σιμιγδάλι φαγόπυρου⁵⁸.

Δέ θυμάμαι πιά γιά ποιό λόγο «προσγειώθηκα» στό νοσοκομεῖο τῆς φυλακῆς. Ἐκεῖ, μέ τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ, εἶχα τήν εύκαιρία νά σώσω τή ζωή ἑνός νεαροῦ κλεφτάκου πού ἥταν πολύ ἄρρωστος. Βλέποντας ὅτι ὁ καινούργιος γιατρός τῆς φυλακῆς δέν καταλάβαινε τίποτε ἀπό τήν ἀσθενεια τοῦ μικροῦ κλέφτη, τόν ἔξέτασα ὁ ἴδιος καί ἐντόπισα ἔνα ἀπόστημα στή σπλήνα του. Πέτυχα νά συμφωνήσει καί ὁ γιατρός νά στείλω τόν ἀσθενή στήν κλινική ὅπου ἐργαζόταν ὁ μαθητής μου, ὁ γιατρός Ρότεμπεργκ. Τοῦ ἔγραφα τί θά ἔβρισκε καί πῶς θά προχωροῦσε στή διαδικασία τῆς ἐπέμβασης. Ὁ Ρότεμπεργκ μοῦ ἔγραψε στή συνέχεια ὅτι ὅλα ὅσα τοῦ εἶχα ἀναφέρει στό γράμ-

⁵⁸ Γένος δικοτυλήδονων φυτῶν μέ σαράντα περίπου εἶδη. Πολυετής πόα μέ χαμηλό και πολύκλαδο βλαστό. Απαντάει στή μεσογειακή Αφρική, τήν Καλιφόρνια καί τή Χιλή. (Σ.τ.Μ.).

μα εἶχαν ἐπιβεβαιωθεῖ. Σώθηκε ἡ ζωή τοῦ ληστῆ. Ἀρκετά μετά, στούς περιπάτους στήν αὐλή τῆς φυλακῆς, οἱ κοινοί ἐγκληματίες μέ χαιρετοῦσαν μεγαλόφωνα ἀπό τόν δεύτερο ὄροφο καί μ'εύχαριστοῦσαν πού εἶχα σώσει τή ζωή τοῦ μικροῦ ληστῆ.

Δυστυχῶς, πολλά ὅπ' ὅσα ἔζησα στήν ἐπαρχιακή αὐτή φυλακή τά λησμόνησα. Θυμάμαι μόνο τίς νέες ἀνακρίσεις τῆς GPU ὅπου προσπαθοῦσαν νά μέ κάνουν νά δυμολογήσω ὅτι ἥμουν κατάσκοπος. Πέρασα πάλι ἀπό ἀλυσιδωτή ἀνάκριση καί στή διάρκειά της δ τσεκιστής ἀποκοινώθηκε. Ὁ ἀρχηγός τοῦ μυστικοῦ τομέα μπήκε καί τόν ξύπνησε. Μετά ἀπό αὐτή τήν ἀτυχία του, δ τσεκιστής, δ ἄλλοτε τόσο εύγενικός μαζί μου, ἀρχισε νό μοῦ ρίχνει κλοτσιές στά πόδια, μέ τίς δερμάτινες μπότες του. Λίγο μετά, καθιστός, μέ χαμηλά τό κεφάλι, ἔξαντλημένος ἀπό τίς ἀλυσιδωτές ἀνακρίσεις, εἶδα τρεῖς ὀφρηγγούς τσεκιστές ἀπέναντί μου, νά μέ παρατηροῦν. Μέ διαταγή τους, ὀδηγήθηκα στό ύπόγειο τῆς GPU, μέσα σ' ἔνα πολύ στενό μπουντρούμι. Οι στρατιώτες τῆς φρουρᾶς πού μοῦ ἄλλαζαν ροῦχα μέ ρώτησαν ἀπό ποῦ προέρχονταν οἱ πολύ μεγάλες μελανιές στά πόδια. Τούς ἀπάντησα ὅτι ἔνας τσεκιστής μέ εἶχε χτυπήσει. Μέσα στό ύπόγειο, στό μπουντρούμι, μέ βασάνισαν πολλές μέρες, κάτω ἀπό σκληρές συνθῆκες. Ἐμαθα ἀργότερα ὅτι τά ἀποτελέσματα τῆς πρώτης μου ἀνάκρισης περί κατασκοπείας, πού κοινοποιήθηκε στήν GPU τῆς Μόσχας, θεωρήθηκαν ἀνεπαρκῆ καί ὅτι εἶχε διαταχθεῖ νέα ἔρευνα. Αύτος,

φαινομενικά, ήταν δέ λόγος τῆς μακρᾶς μου διαμονῆς μέσα στήν ἐπαρχιακή φυλακή καί τοῦ δεύτερης ἀλυσιδωτῆς ὀνάκρισής μου.

Ἡ ἔρευνα αὐτή δέν ἔφερε καλύτερο ἀποτέλεσμα ἀπό τίς ἄλλες, ἀλλά ὡστόσο στάλθηκα ἐξόριστος στή Σιβηρία γιά τρίτη φορά καί γιά τρία χρόνια.

Αὐτή τῇ φορά μ' ἔστειλαν ἐκεῖ ὅχι ἀπό τή Μόσχα, ἀλλά ἀπό τήν Ἀλμα "Ἄτα καί τό Νοβοσιμπίρσκ. Στή διάρκεια τοῦ ταξιδιοῦ, μία δύμαδα ληστῶν, μέ ποταπό τρόπο, μοῦ ἔκλεψε τίς βαλίτσες. Κάτω ἀπό τά βλέμματα δλων τῶν κρατουμένων, ἔνας νεαρός λωποδύτης –γιός εἰσαγγελέα ἀπό τό Λένιγκραντ– ἤρθε κι ἔκατσε κοντά μου. Τράβηξε γιά πολύ τήν προσοχή μου ἐνῶ, πίσω ἀπό τήν πλάτη του, ἄλλοι δύο, ἀδειαζαν τή βαλίτσα μου.

Στό Κρασνογιάρσκ, μᾶς κράτησαν λίγο σέ διαμετακομιστική φυλακή, στήν ἄκρη τῆς πόλης. Ἀπό κεῖ, μᾶς ὀδήγησαν στό χωριό Μπολσάγια Μούρτα, 130 βέρστια ἀπό τό Κρασνογιάρσκ. Ἀρχικά ἦμουν πολύ ἄσχημα ἐκεῖ, χωρίς σταθερή διαμονή, ἀλλά ἀρκετά γρήγορα μοῦ ἔδωσαν δωμάτιο στό περιφερειακό νοσοκομεῖο. Μοῦ πρόσφεραν δουλειά, μαζί μέ ἔναν γιατρό. Αὐτοί μοῦ εἶπαν ἔπειτα, ὅτι κατά τήν ἄφιξή μου, μετά πολλοῦ καί μεγάλου κόπου μόλις βάδιζα, –τόσο ἀποδυναμωμένος ἦμουν ἀπό τήν πολύ κακή τροφή στή φυλακή τῆς Τασκένδης– καί ὅτι μέ εἶχαν περάσει γιά ἔναν γεροκαχεκτικό. "Ομως ἀρκετά γρήγορα ἀνέλαβα δυνάμεις καί δραστηριοποιήθηκα πολύ σάν χει-

ρουργός στό νοσοκομεῖο τῆς Μούρτα.

Τό νοσοκομεῖο τῆς Τασκένδης μοῦ ἔστειλε ὀρκετούς φακέλλους ιατρικούς γιά πιώδη τραύματα, πράγμα πού μοῦ ἐπέτρεψε νά συντάξω πολλά κεφάλαια τῶν Δοκιμίων χειρουργικῆς πυοδῶν τραύμάτων.

Ἡ ταν μεγάλη ἔκπληξη νά προσαχθῶ στή GPU τῆς Μούρτα καί νά ἀκούσω νά μοῦ λένε ὅτι εἶχα ἀδεια νά πάω στό Τόμσκ γιά νά ἐργαστῶ στήν πλούσια βιβλιοθήκη τῆς ιατρικῆς σχολῆς. "Ισως ἥταν τό ἀποτέλεσμα μιᾶς αἴτησης πού εἶχα ἀπευθύνει ἀπό τή φυλακή τῆς Τασκένδης στόν στρατάρχη Κλίμεντ Βοροσίλοφ, παρακαλώντας τον νά μοῦ δώσει τή δυνατότητα νά τελειώσω τό βιβλίο μου, τόσο ἀπαραίτητο στή χειρουργική ἐκστρατείας.

Στό Τόμσκ, ἐγκαταστάθηκα θαυμάσια σ' ἓνα διαμέρισμα πού ἔθεσε στή διάθεσή μου μιά βαθιά θρησκεύουσα γυναίκα. Σέ δυό μῆνες, εἶχα τό χρόνο νά διαβάσω ὅλες τίς πρόσφατες ἐκδόσεις πάνω στή χειρουργική πυοδῶν τραύμάτων στά γερμανικά, γαλλικά καί ἀγγλικά καί νά πάρω ἔκτεταμένες σημειώσεις. Γυρνώντας στή Μπολσάγια Μούρτα, μπόρεσα νά βάλω τελεία καί παύλα στή μεγάλη μου πραγματεία.

"Ἐφτασε τό καλοκαίρι τοῦ 1941. Οἱ χιτλερικές ὁρδές, ἀφοῦ τέλειωσαν μέ τίς χῶρες τῆς Δύσης, ὅρμησαν στή Σοβιετική "Ενωση⁵⁹. Στό τέλος τοῦ

⁵⁹ Στίς 22 Ιουλίου 1941, 4 ἡ ώρα τό πρωί, τά χιτλερικά στρατεύματα

Ίουλίου, δι προϊστάμενος χειρουργός τῆς περιοχῆς τοῦ Κρασνογιάρσκ ἀποβιβάστηκε στή Μπολσάγια Μούρτα. Μέ παρακάλεσε νά ξαναπάρω μαζί του τό ἀεροπλάνο γιά τό Κρασνογιάρσκ ὅπου εἶχα διοριστεῖ προϊστάμενος χειρουργός τοῦ νοσοκομείου διακομίσεως τραυματιῶν «15-15», μέσα σ' ἔνα τεράστιο κτίριο τριῶν δρόφων πού φιλοξενοῦσε πρίν ἔνα σχολεῖο. Ἐργάστηκα ἐκεῖ λιγότερο ἀπό δύο χρόνια. Κρατῶ μέσα μου ἀναμνήσεις εὐτυχισμένες καὶ χαρούμενες.

Οἱ τραυματίες, ἀξιωματικοί καὶ στρατιῶτες, μέ ἀγαποῦσαν πολύ. Ὄταν τό πρωί γυρνοῦσα τίς αἴθουσες, οἱ πληγωμένοι μέ ὑποδέχονται μέ χαρά. Κάποιοι ἀνάμεσά τους, πού τούς εἶχα γιατρέψει ἀπό ἀποτυχημένες ἐγχειρήσεις (πού εἶχαν γίνει) σέ ἄλλα νοσοκομεῖα, μέ χαιρετοῦσαν μέ τεντωμένα τά πόδια, κρεμασμένα πολύ φηλά.

Κατά τήν ἐπίσκεψή του, δι καθηγητής Πριόροφ, ἐπιθεωρητής τῶν νοσοκομείων διακοσμίσεως τραυματιῶν, δήλωσε ὅτι πουθενά ἀλλού δέν εἶχε παρατηρήσει τόσο λαμπρά ἀποτελέσματα στή θεραπεία μολυσμένων ἀρθρώσεων.

Στό τέλος τοῦ πολέμου, ἔγραφα ἔνα μικρό βιβλίο γιά τίς Ὕστερες ἐκτομές σέ μολυσμένα τραύματα τῶν κυρίων ἀρθρώσεων, τό ὅποιο παρουσίασα μαζί

παραβίασαν τή σοβιετική μεθόριο, ἀρχίζοντας μία εἰσβολή πού ἐπρόκειτο νά τούς φέρει 9 χιλιόμετρα ἕξω ἀπό τή Μόσχα, γύρω ἀπό τό Λένιγκραντ, στήν Ούκρανία, τόν Καύκασο. Ὁ πόλεμος θά ἀφηγε πίσω του εἴκοσι ἑκατομμύρια νεκρούς στήν ΕΣΣΔ.

μέ τά Δοκίμια χειρουργικῆς πυοδῶν τραυμάτων ὡς ὑποψήφια γιά τό βραβεῖο Στάλιν.

Στό τέλος τῆς ἐργασίας μου στό νοσοκομεῖο διακομίσεως τραυματιῶν «15-15», ἔλαβα ἔνα δίπλωμα ἀπό τό στρατιωτικό τομέα τῆς Σιβηρίας πού μέ εύχαριστοῦσε γιά τίς ὑπηρεσίες μου· στό τέλος τοῦ πολέμου, τιμήθηκα μέ τό μετάλλιο «Γιά γενναία ἐργασία κατά τόν μεγάλο πατριωτικό πόλεμο 1941-1945».

Θεωρώντας τίς ιστρικές μου ὑπηρεσίες ἵστιμες μέ τήν ἐπισκοπική μου διακονία, ἡ Ιερά Σύνοδος ἐπί μητροπολίτου Σεργίου, ἐπιτρόπου τῆς πατριαρχικῆς Ἐδρας, μέ ἀνύψωσε σέ ἀρχιεπίσκοπο.

Στό Κρασνογιάρσκ φρόντιζα τούς τραυματίες καὶ ὑπηρετοῦσα ὡς ἐπαρχιακός ἐπίσκοπος. Κυριακές καὶ γιορτές, πήγαινα μακριά ἀπό τήν πόλη, στό κοιμητηριακό παρεκκλήσι, διότι δέν ὑπῆρχε ἄλλη ὀνοικητή ἐκκλησία. Ἐπρεπε νά βαδίζω μέσα σέ τέτοια λάσπη, ὥστε μιά μέρα, στή μέση τῆς διαδρομῆς, ἔπεισα, κόλλησα καὶ ἔπρεπε νά γυρίσω πίσω.

Μή ἔχοντας κανένα νά μέ βοηθήσει, μέ ἔξαίρεση ἔναν γέροντα ίερέα, βρισκόμουν σέ ἀδυναμία νά τελέσω ἀρχιερατική Λειτουργία περιορίστηκα λοιπόν σέ ἐπιμελημένο κήρυγμα τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ.

Μετά τό τέλος τῆς ἐξορίας μου, τό 1943, ἐπέστρεψα στή Μόσχα. Διορίστηκα στό Ταμπόφ. Σ' αὐτή τήν περιφέρεια, ὑπῆρχαν πρίν τήν ἐπανάσταση ἑκατόν δέκα ναοί· ὅταν ἔφτασα ἐδώ, δέ

βρῆκα παρά μόνο δύο: ἔναν στό Ταμπόφ καί ἔναν στό Μιτσουρίνσκ. Καθώς εἶχα χρόνο ἐλεύθερο στή διάθεσή μου, διακονοῦσα στήν ἐκκλησία καί ἐργαζόμουν ταυτόχρονα στά νοσοκομεῖα τοῦ Ταμπόφ στήν ὑπηρεσία τῶν τραυματιῶν, γιά δύο χρόνια.

Τό 1946 μέ βράβευσαν μέ τό βραβεῖο Στάλιν πρώτης κατηγορίας γιά τά Δοκίμια χειρουργικῆς πυοδῶν τραυμάτων καί γιά τίς "Τστερες ἐκτομές σέ μολυσμένα τραύματα τῶν κυρίων ἀρθρώσεων.

Τό Μάιο τοῦ 1946, μεταφέρθηκα στήν ἀρχιεπισκοπική ἔδρα τῆς Συμφερούπολης καί τῆς Κριμαίας. Ἡ φοιτητική νεολαία ἦρθε νά μέ ὑποδεχτεῖ στόν σταθμό μέ λουλούδια, ἀλλά ἔφτασα ἀεροπορικῶς. Ἡταν 26 Μαΐου 1946.

ΕΠΙΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

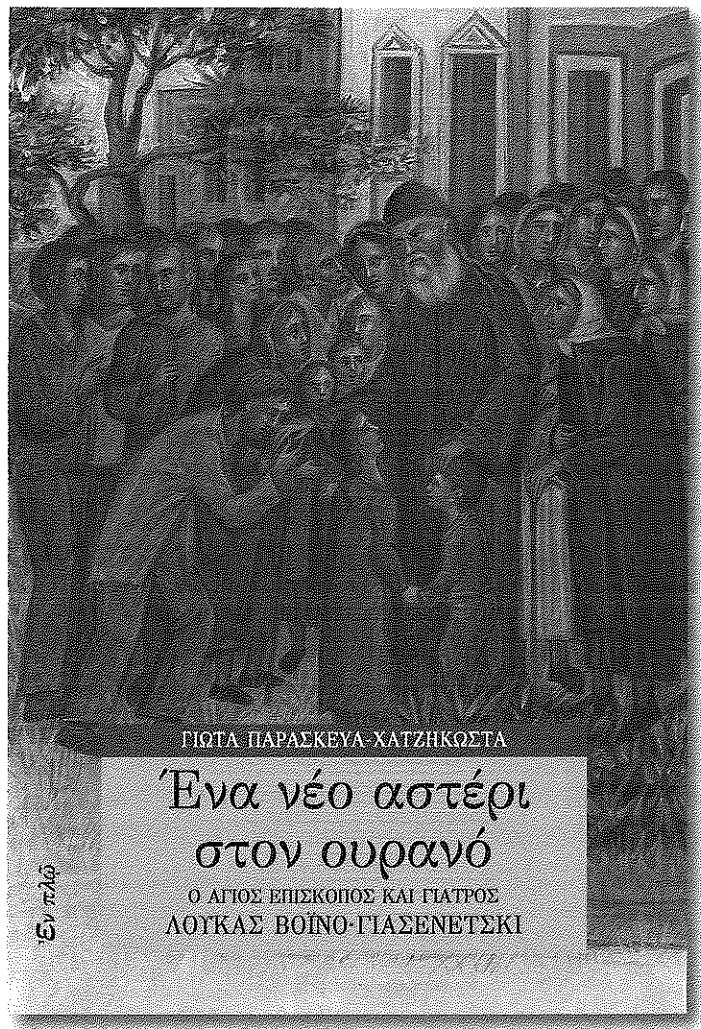
Ἐδῶ σταματοῦν οἱ ἀναμνήσεις πού ὁ ἀρχιεπίσκοπος Λουκᾶς, ὃντας τελείως τυφλός, ὑπαγόρευσε τό 1958 στή Συμφερούπολη, στή γραμματέα του Ἐλένα Πάβλοβα Λάικφελντ. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Λουκᾶς ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ στίς 11 Ιουνίου 1961. Ἄναπταύεται στόν καθεδρικό ναό τῆς Συμφερούπολης, ὅπου ἀρχιεπισκόπευσε δεκαπέντε χρόνια.

Ἡ κηδεία του, πρός ζημίαν τῆς κομμουνιστικῆς ἐξουσίας, κινητοποίησε ὅλη τήν πόλη τῆς Συμφερούπολης πού ἦρθε ν' ἀποχαιρετήσει τόν ἀρχιεπίσκοπό της.

Ἡ οὐκρανική Ἐκκλησία ἀποφάσισε νά τόν ἀγιοποιήσει ώς τοπικό ὄγιο τῆς περιφέρειας τῆς Κριμαίας στίς 22 Νοεμβρίου 1995. Ὁ Σεβασμιώτατος Λουκᾶς ἀγιοποιήθηκε ἀπό τήν ὀλομέλεια τῆς συνόδου τῆς ρωσικῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας, πού συγκλήθηκε ἀπό 13ης ἔως 16ης Αὔγουστου 2000.

“Οσιε πάτερ Λουκᾶ, πρέσβευε ὑπέρ ἡμῶν!

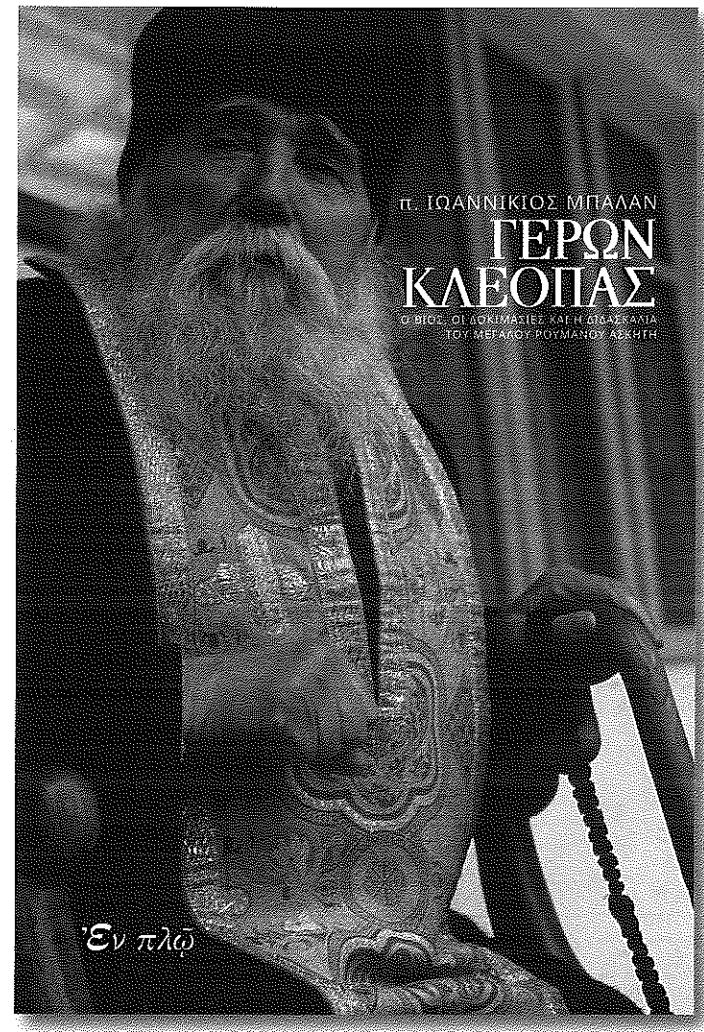
ΤΟ ΒΙΒΑΙΟ «ΤΑΞΙΔΕΥΟΝΤΑΣ ΜΕΣΑ
ΣΤΟΝ ΠΟΝΟ» ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΚΑΙ
ΒΙΒΑΙΟΔΕΤΗΘΗΚΕ ΤΟΝ ΙΟΥΛΙΟ
ΤΟΥ 2021 ΣΤΙΣ ΓΡΑΦΙΚΕΣ
ΤΕΧΝΕΣ «ΛΥΧΝΙΑ Α.Ε.». Η
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙ-
ΗΣΗ ΕΓΙΝΕ ΣΤΟ ΑΤΕΑΙΕ
ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΕΝ ΠΑΩ»



π. ΙΩΑΝΝΙΚΙΟΣ ΜΠΑΛΑΝ
**ΓΕΡΩΝ
ΚΛΕΟΠΑΣ**

Ο βιος, οι λογιμανίες και η διάθεση
του μεταρρυθμού αρχής

Ἐν πλῷ



Ισαάκ τοῦ Σύρου



Συν πλάνω

ΤΟ ΦΩΣ ΠΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝΕΙ

ΟΝΤΟΛΟΓΙΚΕΣ, ΥΠΑΡΞΙΑΚΕΣ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ
ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΗΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: π. STEPHEN Muse - π. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Θερμός



Επίκοπος ΙΩΑΝΝΗΣ Αμαντάλλα | π. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ Αυγουστίδης | π. ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Γκανάς
π. ΝΙΚΟΛΑΟΣ Δουληγέρη | π. ΖΑΧΑΡΙΑΣ Ζοχάρου | ΔΗΜΗΤΡΗΣ Καραγάννης
π. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Παπαγεωργίου | π. ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Παπαθωμάς | ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ Πιπονικόλαου
π. ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Παραβόντας | π. ΤΙΜΟΘΕΟΣ Πουλότος | π. ΕΛΙΣΑΙΟΣ Σιμωνοπετρίτης
Επίκοπος ΑΛΕΞΙΟΣ Τραδερ | π. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ Τύρπας

‘Ο Άγιος Λουκᾶς, Άρχιεπίσκοπος Συμφερουπόλεως, υπαγόρευσε τήν αὐτοβιογραφία του στή γραμματέα του κατά τό έτος 1958, τοία χρόνια πρίν ἀπό τήν κοίμησή του, γιατί ὁ ίδιος ἦταν τυφλός. Η πορεία του ἦταν πραγματικά μιά πορεία μέσα στόν πόνο και τήν ἵδια στιγμή μιά συγκλονιστική ἐμπειρία τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ. Οι δοκιμασίες δέν ἔκαμψαν τό φρόνημα τοῦ Άγιου, ἀλλά τόν χαλύβδωσαν καί καλλιέργησαν μέσα στήν ψυχή του μιά ρωμαλέα πίστη, μιά ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ.

‘Ο Άγιος Λουκᾶς δέν ἀνήκει σέ κάποια μακρινή ἐποχή. Εἶναι ὁ δικός μας Άγιος, ὁ Άγιος τῶν ἡμερῶν μας. Στή ζωή του στάθηκε ἀτρόμητος καί ἐλεύθερος ἀπέναντι σέ κάθε ἀπειλή καί κατέδειξε πῶς μπορεῖ ὁ κάθε ἄνθρωπος νά παραμένει ἐλεύθερος καί δυνατός ἀπέναντι σέ δόπιοδήποτε καθεστώς δουλείας...

*Οι αὐτοβιογραφικές ἀφηγήσεις
énos ágionu tῆs éποχῆs μας...*



www.enploeditions.gr

ISBN: 978-960-619-092-6

9 789606 190926